

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Σχολή Νομικής
Τομέας Εμπορικού και Οικονομικού Δικαίου

Η ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών

αρ.23 Ασφ.Ν., αρ.25 Ασφ.Ν.,
Οδηγία 2004/35/ΕΚ, π.δ. 148/2009

Διπλωματική εργασία
ΠΜΣ Νομικής Σχολής
Κατεύθυνση Εμπορικού και Οικονομικού Δικαίου
Εισηγήτρια: Αντιγόνη Πινακίδου
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ράνια Χατζηνικολάου-
Αγγελίδου

Θεσσαλονίκη 2014

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
Α΄ ΜΕΡΟΣ	
ΔΙΚΑΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	
1. Το περιβάλλον ως προστατευόμενο αγαθό	9
2. Τα προστατευτέα έννομα αγαθά	12
3. Το περιβάλλον ως έννομο αγαθό στην κοινοτική έννομη τάξη	19
4. Το δίκαιο του περιβάλλοντος ως διακλαδικό δίκαιο – Σημεία τομής του δικαίου του περιβάλλοντος με άλλους δικαιοκούς κλάδους	24
4.1. Στο πεδίο του Αστικού Δικαίου	24
4.2. Στο πεδίο του Ποινικού Δικαίου	25
4.3. Σύνταγμα	25
4.3.1. Hέννοια του περιβαλλοντικού Συντάγματος	26
4.3.2. Η μικτή φύση του δικαιώματος στο περιβάλλον	28
5. Γενικές αρχές του δικαίου του περιβάλλοντος	29
5.1. Οι αρχές της πρόληψης και της προφύλαξης	29
5.1.1. Η αρχή της πρόληψης	30
5.1.2. Η αρχή της προφύλαξης	30
5.2. Η αρχή της βιωσιμότητας ή της αειφορίας	31
6. Η αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει	31
6.1. Εισαγωγή	31
6.2. Γενικά χαρακτηριστικά	33
6.3. Ερμηνεία της αρχής από το ΔΕΚ	35
6.4. Εφαρμογή της αρχής ο ρυπαίνων πληρώνει	37
6.5. Περιπτώσιολογία	40
6.5.1. Μόλυνση και περιβαλλοντική υποβάθμιση Ερυθροπόταμου Έβρου από λειτουργία λατομείων	40
6.5.2. Ρύπανση Κηφισού από βιομηχανικές χρήσεις	40
6.5.3. ΧΥΤΑ περιοχής Άνω Λιοσίων	41

6.5.4. Ρύπανση Πηνειού από λιπάσματα – φυτοφάρμακα στο Ν. Ηλείας	41
6.5.5. ΧΥΤΑ στην περιοχή της Δουρούτης Ιωαννίνων	42
6.5.6. Μόλυνση Ασωπού Ν. Βοιωτίας	43

Β' ΜΕΡΟΣ

Η ΕΥΘΥΝΗ ΓΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΖΗΜΙΕΣ

1. Η ευθύνη για περιβαλλοντικές ζημιές	44
1.1. Η αστική Ευθύνη του αρ. 914 ΑΚ	44
1.2. Η Ευθύνη βάσει του α. 29 του Ν.1650/86	48
1.3. Περιβαλλοντική ευθύνη	52
2. Η ασφαλισιμότητα της περιβαλλοντικής ευθύνης	56
2.1. Η διασπορά του κινδύνου σε περίπτωση περιβαλλοντικής ζημίας	57
2.2. Οι μέθοδοι εκτίμησης των περιβαλλοντικών κινδύνων από τους ασφαλιστικούς οργανισμούς	59
2.3. Οι πιθανές παρενέργειες της ασφάλισης των περιβαλλοντικών κινδύνων και η αντιμετώπιση τους	60
2.4. Οι εξαιρέσεις στην ασφάλιση των περιβαλλοντικών κινδύνων και το θέμα της αναδρομικότητας	62
2.5. Συμπεράσματα	64

Γ' ΜΕΡΟΣ

Η ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΖΗΜΙΩΝ

1. Ασφάλιση ζημίας	65
1.1. Εισαγωγή	65
1.2. Διακρίσεις	66
1.3. Λήπτης της ασφάλισης	67
1.4. Ασφαλιστικό συμφέρον	68
1.5. Ασφαλιστικό ποσό	70
1.6. Υπολογισμός ασφαλιστικής ζημίας	71
1.7. Διαμόρφωση ασφαλιστρών	71
1.8. Οι ασφαλιστικοί κίνδυνοι	72

1.9.	Η ασφαλιστική περίπτωση	73
2.	Ασφάλιση αστικής ευθύνης	74
2.1	Εννοιολογικός προσδιορισμός – Νομική φύση	75
2.2	Ασφαλιστική κάλυψη	77
2.3	Λειτουργία της ασφαλιστικής σύμβασης	78
2.4	Ασφαλιστική περίπτωση	80
2.5	Η ρήτρα “claims made”	81
2.6	Αναγγελία – Περίοδος Αναφοράς	81
2.7	Υποχρεωτική Ασφάλιση Αστικής Ευθύνης	82
2.8	Ειδικότερα Ζητήματα	84
2.9	Ζητήματα παραγραφής	85
3.	Ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών του αρ. 23 ν.2496/97	86
		87
3.1.	Η ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών ως ασφάλιση ζημίας	
3.2	Ασφαλιστικός κίνδυνος	87
3.3	Λήπτης της ασφάλισης και ασφαλιζόμενος	89
3.4	Διαμόρφωση ασφαλιστρών	89
3.5	Επιβολή προσθέτων ασφαλιστικών βαρών	90
3.6	Προληπτική λειτουργία	92
3.7	Έξοδα αποκατάστασης	93
3.8	Ασφάλισμα	94
3.9	Ζημιωθείς τρίτος	96
3.10	Άσκηση αξίωσης	96
		97
4.	Η ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης	
		97
4.1.	Η ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης στην Οδηγία 2004/35/EK	97
4.2.	Η ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης στο π.δ. 148/2009	99
4.3.	Πεδίο εφαρμογής	101
4.4.	Λήπτης ασφάλισης – Υποκείμενο ευθύνης	103
4.5.	Είδος, αντικείμενο και φύση της ασφαλιζόμενης ευθύνης	108
4.6.	Ασφαλιστική κάλυψη - η περιβαλλοντική ζημία	109
4.7.	Μέτρα πρόληψης και αποκατάστασης	111
4.7.1.	Μέτρα πρόληψης	111
4.7.2.	Μέτρα αποκατάστασης	113

4.8. Δαπάνες μέτρων πρόληψης και αποκατάστασης	115
4.9. Λειτουργία της ασφαλιστικής σύμβασης	117
4.10. Η ασφαλιστική περίπτωση	119
4.11. Ζημιωθείς τρίτος	119
4.12. Έννομη προστασία	120
4.13. Εφαρμογή της περιβαλλοντικής ευθύνης	121
4.13.1. Εφαρμογή της Οδηγίας 2004/35/EK στην Ελλάδα	121
4.13.2. Εφαρμογή της Οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη	125
5. Διαφορές μεταξύ περιβαλλοντικής και αστικής ευθύνης	126
6. Διαφορές μεταξύ ασφάλισης περιβαλλοντικών ζημιών και ασφάλισης περιβαλλοντικής ευθύνης	128

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες ζούμε σε μία εποχή εντεινόμενης περιβαλλοντικής ρύπανσης. Όλοι μας είμαστε μάρτυρες των εκδηλώσεων αυτής της ρύπανσης: κλιματική αλλαγή, μείωση της βιοποικιλότητας, απερίμωση, ρύπανση του αέρα, των υδάτων, του εδάφους κλπ. Παράλληλα και οι ανθρώπινοι οργανισμοί ως μέρος και αυτοί του οικολογικού μακρόκοσμου, υφίστανται σημάδια υποβάθμισης και αποσταθεροποίησης.

Το φυσικό περιβάλλον ήταν πάντα εκτεθειμένο στις φυσικές καταστροφές, όπως μεγάλες πυρκαγιές, πλημμύρες, διάβρωση του εδάφους, περίοδοι ξηρασίας κ.λπ. Η ίδια η φύση με τους δικούς της νόμους και τους δικούς της ρυθμούς κατάφερε να ξεπερνά κάθε φορά τις φυσικές καταστροφές. Σήμερα οι ανθρωπογενείς επιδράσεις στο φυσικό περιβάλλον έχουν προκαλέσει οριστικές διαταραχές σε τοπικά οικοσυστήματα ενώ απειλούν να διαταράξουν οριστικά την φυσική ισορροπία με απρόβλεπτες συνέπειες για την ίδια την φύση, το κλίμα, τα οικοσυστήματα αλλά εν τέλει και για τον ίδιο τον άνθρωπο. Επί καθημερινής βάσεως ο ατμοσφαιρικός αέρας, τα νερά (επιφανειακά και υπόγεια) και το έδαφος επιβαρύνονται με σημαντικές ποσότητες ρύπων κάθε λογής. Κατά τόπους η ρύπανση του περιβάλλοντος έχει ορατές επιδράσεις στους ανθρώπους (προβλήματα υγείας, δυσφορία), την πανίδα (εξαφάνιση ειδών), την χλωρίδα (καταστροφές δασών από την όξινη βροχή, καινοφανείς ασθένειες φυτών) αλλά και τα υλικά (διάβρωση οικοδομικών υλικών, απόθεση μικροσωματιδίων στις επιφάνειες) ενώ οι επιστήμονες προειδοποιούν για επερχόμενες μεταβολές στο κλίμα με συνέπεια την εμφάνιση καταστροφικών καιρικών φαινομένων. Η επιβάρυνση καλλιεργήσιμων εδαφών με χημικά λιπάσματα προκειμένου να αυξηθεί η γεωργική παραγωγή και η καθημερινή απόθεση εκατομμυρίων τόνων απορριμμάτων επιβαρύνουν το έδαφος, τα υπόγεια νερά και έχουν επιφέρει διαταραχές στα τοπικά οικοσυστήματα. Ο θόρυβος επιβαρύνει την καθημερινή ζωή των ανθρώπων στα αστικά κέντρα, χιλιάδες τόνοι επικίνδυνων χημικών μεταφέρονται και αποτίθενται καθημερινά για τις ανάγκες της παραγωγής αγαθών, είτε ως πρώτες ύλες είτε ως άχρηστα αέρια, εκπομπές, απόβλητα ή απορρίμματα. Επικίνδυνες ακτινοβολίες απειλούν να διαποτίσουν την φύση και τον άνθρωπο. Ειδήσεις για οικολογικές καταστροφές κάνουν τον γύρο του κόσμου.

Η ανάγκη για καλύτερη οργάνωση των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, ώστε να μειωθεί ή να επιβραδυνθεί ο ρυθμός επιβάρυνσης του φυσικού περιβάλλοντος, να προστατευθούν οι φυσικοί πόροι και η οικολογική ισορροπία και να αναπτυχθούν μηχανισμοί και τεχνολογίες προστασίας του περιβάλλοντος κινητοποίησε τους πολίτες και τους πολιτικούς και σήμερα η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί αντικείμενο της διεθνούς όσο και της εθνικής πολιτικής των περισσότερων κρατών.

Δεδομένου ότι το πρόβλημα της προστασίας του περιβάλλοντος δεν περιορίζεται στα σύνορα των κρατών, η διεθνής κοινότητα έχει ήδη αναγνωρίσει την παγκόσμια διάσταση του προβλήματος, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τις διεθνείς συνθήκες για την προστασία του περιβάλλοντος.¹

Μέχρι πρόσφατα η ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών προσεγγιζόταν με την έννοια της ασφάλισης αστικής ευθύνης για ζημιές προξενούμενες σε τρίτους από τη ρύπανση του περιβάλλοντος. Στο ν. 2496/1997 προβλέφθηκε στο ελληνικό δίκαιο η ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών, ένα είδος ασφάλισης ζημιών ανταποκρινόμενο στο επίκαιρο αίτημα για την προστασία του περιβάλλοντος. Η αναμενόμενη ραγδαία άνοδος της περιβαλλοντικής προστασίας και της ευθύνης για τις περιβαλλοντικές ζημιές, οδήγησε στη θέσπιση του άρθρου 23 του ΑσφΝ, που προβλέπει ειδικά την ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών. Η ασφάλιση αυτή καλύπτει τα έξοδα αποκατάστασης του φυσικού περιβάλλοντος, στα οποία συμπεριλαμβάνονται και τα έξοδα αποκομιδής απορριμμάτων και ερειπίων που προέκυψαν από την επέλευση ασφαλιστικού κινδύνου. Το ασφάλισμα καταβάλλεται μόνο έναντι πράγματι καταβληθέντων εξόδων και η κάλυψη παρέχεται μόνο εφόσον η ζημιά προέκυψε από αιφνίδιο και μη αναμενόμενο συμβάν. Δεν καλύπτεται δηλαδή η αστική ευθύνη για ρύπανση που έγινε βαθμιαία.² Το νομοθετικό πλαίσιο της ασφάλισης αυτής, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια, είναι αρκετά περιορισμένο, και η ασφάλιση είναι προαιρετική. Ο προαιρετικός χαρακτήρας της ασφάλισης αυτής είχε ως αποτέλεσμα να επιλέγεται κυρίως από μεγάλες βιομηχανικές μονάδες και η χρήση της παρέμεινε περιορισμένη.

---

¹ Θ. Λύτρας, Ρύπανση του περιβάλλοντος και αστική ευθύνη, Digesta, Τεύχος Γ, 2003, σελ 265

² Ι. Ρόκας, Ιδιωτική ασφάλιση, 10^η έκδοση, Σάκουλας, σελ. 295

Στη συνέχεια η Οδηγία 2004/35/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21ης Απριλίου 2004 «σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας» διαμόρφωσε ένα πλαίσιο για την περιβαλλοντική ευθύνη, Σκοπός της Οδηγίας είναι η πρόληψη και αποκατάσταση των περιβαλλοντικών ζημιών, ο οποίος θα επιτευχθεί με την εφαρμογή της κοινοτικής αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει». Ως ρυπαίνων θεωρείται κατά την Οδηγία «κάθε φορέας εκμετάλλευσης που προκαλεί περιβαλλοντική ζημία ή άμεσο κίνδυνο ανάλογης ζημίας, ο οποίος βαρύνεται με το κόστος των απαραίτητων μέτρων πρόληψης ή αποκατάστασης».³

Με το Π.Δ. 148/2009 «για την περιβαλλοντική ευθύνη για την πρόληψη και την αποκατάσταση των ζημιών στο περιβάλλον - Εναρμόνιση με την Οδηγία 2004/35/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21ης Απριλίου 2004, όπως ισχύει», το οποίο εναρμόνισε το ελληνικό δίκαιο προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2004/35/EK, θεσμοθετήθηκε στην ελληνική έννομη τάξη μια νέα μορφή ιδιωτικής ασφάλισης ευθύνης, η ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης επιχειρήσεων που μπορούν να επιφέρουν περιβαλλοντική ζημία. Θεμελιώδης αρχή αυτής της Οδηγίας και αυτού του Π.Δ. είναι ότι οικονομικώς υπεύθυνος για την αποκατάσταση της ζημίας είναι ο φορέας εκμετάλλευσης, η δραστηριότητα του οποίου προκάλεσε την περιβαλλοντική ζημία ή τον άμεσο κίνδυνο ζημίας. Στο αρ.14 του Π.Δ., όπως ακριβώς προτείνεται και στην Οδηγία, θεσπίστηκε η υποχρεωτική χρηματοοικονομική ασφάλεια (υποχρεωτική ασφάλιση ή άλλης μορφής ασφάλεια) για τις περιπτώσεις αφερεγγυότητας με σκοπό την κάλυψη της ευθύνης των φορέων εκμετάλλευσης, δηλαδή των φορέων που ασκούν δραστηριότητες εγγενώς επικίνδυνες για το περιβάλλον.⁴ Η ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης καθίσταται έτσι υποχρεωτική και ανάγει πλέον το περιβάλλον σε προστατευτέο έννομο αγαθό, καθώς στο παρελθόν δεν υπήρχε νομοθετικό πλαίσιο το οποίο να υποχρεώνει τους φορείς εκμετάλλευσης να αναλάβουν άμεσα το κόστος πρόληψης ή αποκατάστασης περιβαλλοντικής ζημίας αλλά η ευθύνη τους περιοριζόταν στην παραδοσιακή ζημία (αστική ευθύνη προς τρίτους).

---

³ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 311.

⁴ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 311.

Συνεπώς ο φορέας εκμετάλλευσης ευθύνεται για την αποκατάσταση του περιβάλλοντος στην προτέρα κατάσταση και επιπλέον στην πρόληψη επέλευσης ζημίας στο φυσικό περιβάλλον. Η περιβαλλοντική ευθύνη, έτσι όπως θεσμοθετείται στην Οδηγία και στο π.δ. που ενσωμάτωσε το κοινοτικό δίκαιο στο αρ. 14, μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για τη λήψη χρηματοπιστωτικών μηχανισμών σε περίπτωση αφερεγγυότητας του υπεύθυνου ζημιώσαντα φορέα, με στόχο να καταστεί δυνατή η χρήση χρηματοοικονομικών εγγυήσεων για την κάλυψη της ως άνω ευθύνης. Μία τέτοια μορφή εγγύησης αποτελεί η ασφάλιση της περιβαλλοντικής ευθύνης, την οποία ο έλληνας νομοθέτης μεταξύ άλλων μορφών εγγύησης θέσπισε στο αρ.14 του π.δ. ως υποχρεωτική.⁵

Οι δύο μορφές ασφαλίσεων περιβαλλοντικών ζημιών, του αρ. 23 Ασφ.Ν. και του αρ. 14 π.δ. 148/2009 μπορούν να συνάπτονται συμπληρωματικά.⁶

---

⁵ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 311 επ.

⁶ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 315.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΔΙΚΑΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

1. Το περιβάλλον ως προστατευόμενο αγαθό

Στην Ελλάδα το οικολογικό ζήτημα αποτελεί αντικείμενο δημόσιας συζήτησης τα τελευταία 30 χρόνια, ιδίως μετά την ψήφιση του Συντάγματος του 1975 και του πολύ σημαντικού άρθρου 24, που κατέστησε την προστασία του περιβάλλοντος μια από τις θεμελιώδεις αποστολές του κράτους. Η προστασία του περιβάλλοντος έχει διέλθει σχηματικά από δύο στάδια, την προστασία ως μέσο για την εξασφάλιση άλλων εννόμων αγαθών, όπως είναι κυρίως η υγεία και η ανθρώπινη ζωή, και την προστασία του ως αυτοσκοπού.⁷

Η ελληνική έννομη τάξη για πρώτη φορά αναγνώρισε το περιβάλλον ως προστατευτέο αγαθό στο Σύνταγμα του 1975, στο οποίο περιέλαβε ρητές διατάξεις, σύμφωνα με τις οποίες (συγκεκριμένα στο α. 24 παρ. 1 εδ.α) η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους. Η υποχρέωση αυτή εξειδικεύεται με το εδ. β της παρ. 1 του άρθρου 24 Συντ., που υποχρεώνει το Κράτος να λαμβάνει ιδιαίτερα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα για τη διαφύλαξή του.

Η προστασία του περιβάλλοντος ενισχύθηκε με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001. Σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 24 η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί και δικαίωμα του καθενός, ενώ η προστασία καταλαμβάνει όλες τις σημαντικές εκφάνσεις του περιβάλλοντος.

Ο Νόμος 1650/86 αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο στη νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος, σε σχέση δε με το άρθρο 24 παρ.1 του Συντ., αλλά και την ισχύουσα, πριν και μετά το έτος 1975 νομοθεσία, παρουσιάζει μάλλον δύο τάσεις:

- Τυπικώς την επιδεικτική τάση να προστατευθεί το περιβάλλον

---

⁷ Ε.Κουτούπα – Ρεγκάκου, Δίκαιο του Περιβάλλοντος, Γ΄ Έκδοση, Σάκκουλας 2008, σελ 2

- Ουσιαστικώς την τάση της ασφαλούς μεθόδευσης να προστατευτεί η οικονομική ανάπτυξη.

Έτσι, η εφαρμογή του εν λόγω νόμου δεν φαίνεται ότι μπορεί να ανταποκριθεί στη Συντ. επιταγή του α. 24 παρ.1. Με άλλους λόγους, ο νόμος αυτός μάλλον «επιτρέπει» την προσβολή του περιβάλλοντος. Ο εν λόγω νόμος διέπεται από τις ακόλουθες, ιδίως, αρχές, οι οποίες αποτελούν και βοηθήματα για τη συστηματική ερμηνεία των διατάξεών του.

A) Εκφράζει νομικά και συνεπώς πολιτικά αυτό το κρατούν οικονομικό καθεστώς. Με άλλες λέξεις, προστατεύει το έννομο αγαθό περιβάλλον όχι αυτοτελώς αλλά σε συνδυασμό με την προστασία του συντελεστή κεφάλαιο. Ωστόσο, η προστασία του περιβάλλοντος λαμβάνεται πάντα υπ' όψιν υπό τους όρους της εξισορρόπησης

B) Ρητά και άμεσα προστατεύει το φυσικό περιβάλλον, ενώ το πολιτιστικό μόνο εμμέσως και ατελώς. Έτσι, δεν ενεργοποιείται πλήρως η συνταγματική επιταγή του άρθρου 24 παρ. 1. Εξάλλου, δεν ρυθμίζονται τα θέματα που αφορούν τα μεταλλεία, τα ορυχεία, τα δάση και τη θάλασσα.

Γ) Μεταθέτει την εξουσία θέσπισης των κανόνων προστασίας στη δημόσια διοίκηση, δηλ. στην Κυβέρνηση, στην οποία ανήκει η ευχέρεια της χρονικής επιλογής και το ουσιαστικό περιεχόμενο των ρυθμίσεων. Η συντριπτική πλειοψηφία των διενεργούμενων ρυθμίσεων λαμβάνει χώρα βάσει υπουργικών αποφάσεων.

Δ) Δεν ευνοεί τη συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία της διοικητικής προστασίας του περιβάλλοντος, διότι δεν παρέχει δυνατότητες αποφασιστικής συμμετοχής.

E) Επαγγέλλεται τον «αποκεντρωμένο» χαρακτήρα της διοικητικής δράσης

ΣΤ) Καθιερώνει την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει». Κατά συνέπεια, νομίμως επιτρέπεται η προσβολή του περιβάλλοντος, αρκεί να αποτιμάται σε χρήμα (θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο)

Z) Η μέθοδος της έκδοσης κοινών υπουργικών αποφάσεων και εκείνη της «παραπομπής» από το Νομάρχη ή τις αρχές των ΟΤΑ στον υπουργό, σαφώς φανερώνουν αφενός τη συγκεντρωτική διάθεση του Νομοθέτη και αφετέρου την

πρόθεσή του να επεμβαίνουν στις επιλογές προστασίας του περιβάλλοντος τα λεγόμενα «οικονομικά» Υπουργεία ενόψει της επιθυμητής οικονομικής ανάπτυξης.

Η) Ο Νόμος επαγγέλλεται την έκδοση ΠΔ για την ίδρυση «Ενιαίου Φορέα Περιβάλλοντος» με αόριστης και διακοσμητικής μάλλον φύσης αρμοδιότητες.

Θ) Ο Νόμος προσπαθεί να στοχεύσει στην προληπτική, ιδίως λειτουργία προστασίας του περιβάλλοντος. Η αποδοχή βέβαια της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει» σημαίνει υιοθέτηση μάλλον της κατασταλτικής λειτουργίας παρά της προληπτικής.

Αντικείμενο προστασίας είναι το περιβάλλον, δηλαδή «Το Σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες». Σκόπιμη κρίνεται, στο παρόν σημείο, η παράθεση των βασικών εννοιών και προστατευτέων εννόμων αγαθών τα οποία εγκύπτουν στην γενική έννοια «περιβάλλον».⁸

Περιβάλλον είναι το σύνολο των στοιχείων που συγκροτούν με την διαπλοκή των σχέσεών τους, το πλαίσιο, τα μέσα και τις συνθήκες ζωής του ανθρώπου και της κοινωνίας. Συγγενείς προς την έννοια του περιβάλλοντος είναι αρκετές έννοιες, όπως π.χ. το βιοτικό πλαίσιο, οι βιοτικές βάσεις του ανθρώπου, η ποιότητα ζωής. Προς υποδήλωση της έννοιας του περιβάλλοντος χρησιμοποιείται και η έννοια της φυσικής ή πολιτιστικής κληρονομιάς, κυρίως για να αποδοθεί το πολιτιστικό περιβάλλον. Το περιβάλλον νοείται υπό στενή και υπό ευρεία έννοια. Υπό στενή έννοια το περιβάλλον εμπεριέχει μόνο το φυσικό περιβάλλον, δηλαδή τις βιοτικές βάσεις ή φυσικούς πόρους του ανθρώπου, ενώ ως περιβάλλον υπό ευρεία έννοια νοείται το συνολικό περιβάλλον, που περιλαμβάνει επί πλέον τον άνθρωπο και τους κοινωνικούς, πολιτιστικούς και πολιτικούς θεσμούς, δηλαδή το περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί από τον ίδιο, από την επέμβασή του στη φυσική πρώτη ύλη. Βασική ιδιότητα του έννομου αγαθού του περιβάλλοντος είναι ότι πρόκειται για συλλογικό αγαθό. Χάρη στην ιδιότητα αυτή το δίκαιο του περιβάλλοντος είναι το κατ' εξοχήν

---

⁸ Τάχος Αναστάσιος, «Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος», 2006, σελ. 264-270

δίκαιο της αλληλεγγύης και της συμφιλίωσης και από τα ελάχιστα θέματα που συγκεντρώνουν συναίνεση.⁹

Ρύπανση είναι η άμεση ή έμμεση εισαγωγή στην ατμόσφαιρα, το νερό ή το έδαφος, ως αποτέλεσμα ανθρώπινης δραστηριότητας, ουσιών, κραδασμών, θερμότητας ή θορύβου, όπου ενδέχεται να θίξουν την ανθρώπινη υγεία ή το περιβάλλον, να υποβαθμίσουν υλικά αγαθά, να παραβιάσουν ή να εμποδίσουν την ψυχαγωγική λειτουργία, καθώς και τις άλλες νόμιμες χρήσεις του περιβάλλοντος (Οδηγία 96/61/ΕΚ).¹⁰

2. Τα προστατευτέα έννομα αγαθά

Το άρθρο 24 του Συντάγματος δεν προβαίνει σε εννοιολογικό προσανατολισμό του περιβάλλοντος, ούτε σε απαρίθμηση των προστατευόμενων αγαθών. Η περαιτέρω εξειδίκευση των αγαθών του φυσικού, οικιστικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί έργο της επιστήμης και της νομολογίας, σε γενικές δε γραμμές έχει διαμορφωθεί ως εξής:

Φυσικό περιβάλλον

Βασικό χαρακτηριστικό της θεωρίας και της νομολογίας είναι η τάση συνολικής προσέγγισης των περιβαλλοντικών αγαθών και η αξιοποίηση της έννοιας του οικοσυστήματος. Η φύση αποτελεί αντικείμενο προστασίας όχι ως άθροισμα μεμονωμένων στοιχείων, αλλά ως σύνολο, διαιρούμενο σε μερικότερα υποσύνολα. Τα δάση, οι ακτές, οι υγροβιότοποι, τα οποία αντιμετωπίζονται ενιαία, με συνείδηση της αλληλεπιδράσεως των συνθετικών τους στοιχείων και της ανάγκης διαφύλαξης της ενιαίας ταυτότητάς τους.

Δασικό Περιβάλλον

Κατά την ερμηνευτική δήλωση στο α. 24 του Συντάγματος που προστέθηκε με την αναθεώρηση του 2001 «ως δάσος η δασικό οικοσύστημα νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους,

---

⁹ Ε.Κουτούπα – Ρεγκάκου, Δίκαιο του Περιβάλλοντος, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας 2008, σελ.3-4

¹⁰ Ε.Κουτούπα – Ρεγκάκου, Δίκαιο του Περιβάλλοντος, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας 2008, σελ.5

τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασής τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές). Δασική έκταση υπάρχει κι όταν στο παραπάνω σύνολο η άγρια ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά». Ο ορισμός αυτός επαναλήφθηκε με το Νόμο 3208/2003 και επικυρώνει τη σχετική νομολογία του ΣτΕ και του ΑΕΔ.¹¹

Βιοποικιλότητα

Ως βιοποικιλότητα ή βιολογική ποικιλότητα νοείται: α) η γενετική βιοποικιλότητα, που αναφέρεται στην ποικιλία γονιδίων και χρωμοσωμάτων, β) η ποικιλότητα της χλωρίδας και της πανίδας και γ) η οικολογική ποικιλότητα, που αναφέρεται στον αριθμό των οικοσυστημάτων. Βιοποικιλότητα είναι ο συνολικός αριθμός των ειδών που συναπαρτίζουν τα χερσαία και υδάτινα οικοσυστήματα της βιόσφαιρας.¹²

Τοπία

Η προστασία του περιβάλλοντος δεν έχει ως στόχο μόνο τη διασφάλιση της οικολογικής ισορροπίας και, συνακόλουθα, της επιβίωσης και της υγιεινής διαβίωσης του ανθρώπου αλλά και την εξασφάλιση της ακεραιότητας της φυσικής κληρονομιάς, ορώμενης κατά τρόπο ανάλογο με την πολιτιστική κληρονομιά της φύσης ως παράγοντα πολιτισμού και πνευματικής εξύψωσης και αισθητικής απόλαυσης για τον άνθρωπο.

Στόχος της συνταγματικής αυτής προστασίας αποτελεί η διατήρηση στο διηνεκές αναλλοίωτων των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών στοιχείων και της εν γένει φυσιογνωμίας των εν λόγω συστημάτων. Κατά συνέπεια, τα ανωτέρω ενιαία και αυτοτελή συστήματα (σύνολα) τοπίου, φυσικού και πολιτιστικού χαρακτήρα δεν μπορούν να γίνουν αντικείμενα πολεοδόμησης, ούτε να ενταχθούν στον οικιστικό ιστό πόλεως, μετατρέπόμενα σε χώρους αστικού πρασίνου, γιατί η ένταξή τους στο πολεοδομικό σχέδιο συνεπάγεται την κατάλυση της αναγκαίας για τη διατήρηση της αυτοτέλειας και την αλλοίωση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών στοιχείων και της εν

---

¹¹ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, όπ. Σελ. 154-155

¹² Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, όπ. Σελ. 185

γένει φυσιογνωμίας των, πράγμα που αντίκειται στη συνταγματική επιταγή του άρθρου 24.¹³

Παράκτιες ζώνες και μικρά νησιά

Οι παράκτιες ζώνες κινδυνεύουν τόσο την άναρχη τουριστική ανάπτυξη, την πληθώρα επισκεπτών και τη δημιουργία εγκαταστάσεων για την εξυπηρέτησή τους, όσο και από την απρογραμματίστη οικονομική εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου τους. Αποτελούν, επίσης, τον τελικό αποδέκτη επιβλαβών για το περιβάλλον δραστηριοτήτων όπως π.χ. η διοχέτευση αστικών και βιομηχανικών λυμάτων στη θάλασσα.

Για τον ίδιο λόγο, το ΣτΕ έχει αναγνωρίσει και τη σημασία του χωροταξικού σχεδιασμού για τα μικρά νησιά. Ο θεμελιώδης κανόνας της βιώσιμης αναπτύξεως ισχύει, κατά μείζονα λόγο, για τα νησιά, των οποίων η ανάπτυξη, οικιστική, τουριστική και γενικώς οικονομική, πρέπει να συνδέεται με τη διατήρηση του χαρακτήρα τους και του νησιώτικου, ανθρωπογενούς και φυσικού περιβάλλοντος και τοπίου και να μην παραβιάζει τη φέρουσα ικανότητά τους, ως παραδοσιακών ανθρωπογενών συστημάτων και ευαίσθητων οικοσυστημάτων. Ουσιώδης δε όρος για την προστασία των νησιών είναι τα ειδικά χωροταξικά σχέδια.¹⁴

Προστασία υδάτων

Στην έννοια του φυσικού περιβάλλοντος περιλαμβάνονται τα επιφανειακά και τα υπόγεια ύδατα ως φυσικοί πόροι και ως οικοσυστήματα, για την προστασία των οποίων μερίμνησε και ο κοινός νομοθέτης (της θα αναλυθεί κατωτέρω).

Η προστασία των υδατικών πόρων

Ειδικά για τη μεταχείριση των υδατικών πόρων, εκδόθηκε ο Ν. 1739/1987 με τον οποίο καθιερώθηκε νέο σύστημα ορθολογικής διαχείρισεως των υδατικών πόρων της χώρας και ελέγχου από το κράτος της χρήσεως των υδάτων, με

---

¹³ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, όπ. Σελ. 190-191

¹⁴ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, όπ. Σελ. 191-199

την πρόβλεψη, ως καθολικού μέτρου, της υποχρέωσης προηγούμενης λήψεως άδειας για κάθε χρήση ύδατος.¹⁵

Προστασία των ρεμάτων

Ουσιώδες στοιχείο του υπό άρθρο 24 του Συντάγματος προστατευόμενου φυσικού περιβάλλοντος, και δη της γεωμορφολογίας αυτού, αποτελούν τα υπό διάφορες μορφές «υδρορεύματα», ήτοι οι πτυχώσεις της επιφάνειας της γης, με τις οποίες συντελείται κυρίως η απορροή της τη θάλασσα των πλεοναζόντων υδάτων της ξηράς. Εκτός της της λειτουργίας της της, τα εν λόγω ρέματα αποτελούν, της, φυσικούς αεραγωγούς, μαζί δε με τη χλωρίδα και πανίδα της είναι ιδιαίτερο μικροκλίμα που συμβάλλουν στην ισορροπία του περιβάλλοντος. Κατ' ακολουθίαν, το κράτος υποχρεούται να διατηρεί τα πάσης φύσεως «υδρορεύματα» στη φυσική της κατάσταση της διασφάλιση της λειτουργίας της ως οικοσυστημάτων, επιτρεπόμενης μόνο της εκτέλεσης των απολύτως αναγκαίων τεχνικών έργων διευθέτησης της κοίτης και των πρηνών της της διασφάλιση της ελεύθερης ροής των υδάτων, αποκλειόμενης κάθε της αλλοίωσης της φυσικής της κατάστασης με επίχωση ή κάλυψη της κοίτης της, ή τεχνικής επέμβασης στα σημεία διακλάδωσής της¹⁶

Οι ποταμοί

Η ίδια διάταξη του α. 24 του Συντάγματος προβλέπει έμμεσα και της περιορισμούς της αναπτυξιακής πολιτικής του Κράτους, οι οποίοι είναι αναγκαίοι για την πρόληψη της βλάβης του φυσικού περιβάλλοντος, σε τρόπο ώστε η επιδιωκόμενη ανάπτυξη να είναι βιώσιμη, δηλαδή ανάπτυξη που δεν επιφέρει τέτοιες συνέπειες στο περιβάλλον ώστε να την καταστήσουν πρόσκαιρη και μη διατηρήσιμη. Τούτου έπεται για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, απαραίτητης για την αναπτυξιακή πολιτική, επιτρέπεται η χρήση μεθόδων εκμεταλλεύσεως ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, της η εκμετάλλευση υδάτινου δυναμικού. Και των μεθόδων αυτών της η χρήση, η οποία κατ' αρχήν εναρμονίζεται της τη συνταγματική επιταγή για την προστασία του περιβάλλοντος, αφού μπορεί να υποκαταστήσει της, επιβλαβείς από την άποψη αυτή,

---

¹⁵ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, όπ. Σελ. 203

¹⁶ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, όπ. Σελ.. 207

τρόπους παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, έχει άμεση επίδραση στο περιβάλλον και είναι δυνατό να αποτελέσει της, κίνδυνο σοβαρής αλλοίωσης ή ακόμα και ανεπανόρθωτης καταστροφής αυτού, εάν δεν γίνεται με πλήρη επιστημονική μελέτη όλων των επιπτώσεών της στο περιβάλλον, οπότε και μόνο είναι σύμφωνη με την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης. Στα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος περιλαμβάνεται και έκαστο ποτάμιο οικοσύστημα ως σύνολο.¹⁷

Οι υγρότοποι

Οι υγροβιότοποι ή υγρότοποι, δηλαδή οι υδάτινες ή μικτού χαρακτήρα περιοχές της οποίες διατηρείται μεγάλος αριθμός αξιόλογων βιολογικών, οικολογικών, γεωμορφολογικών, και αισθητικών στοιχείων, αναγνωρίζονται σήμερα ως φυσικοί μηχανισμοί ανυπολόγιστης αξίας για τη ρύθμιση και τη συντήρηση του υδροβιολογικού κύκλου. Αποτελούν παραγωγικά οικοσυστήματα με μεγάλη σημασία και η καταστροφή της είναι από κάθε άποψη επιζήμια. Το ενδιαφέρον για την προστασία της ήδη εκδηλώθηκε από πολύ νωρίς. Το 1971 υπογράφηκε η Διεθνής Σύμβαση του Ραμσάρ που καθιέρωσε υποχρέωση των συμβαλλόμενων κρατών να συντηρούν της υγροτόπους με τη δημιουργία περιοχών ειδικής προστασίας που αναφέρονται ρητά ως διεθνούς σημασίας βιότοποι υδρόβιων πτηνών όσο και αυτών που δεν είναι εγγεγραμμένοι στο σχετικό πίνακα.¹⁸

Το ειδικότερο ζήτημα των αποβλήτων

Το ζήτημα των αποβλήτων και ίδια της διάθεσης αυτών αποτελεί καίριο ζήτημα στο περιβαλλοντικό δίκαιο καθώς και στην τυχόν ευθύνη της εκάστοτε βιομηχανικής μονάδας για το λόγο αυτό θα ακολουθήσει σύντομη μνεία στο θέμα αυτό.

Με την Οδηγία 75/442/ΕΟΚ του Συμβουλίου τέθηκαν περιορισμοί βασικοί κανόνες για τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων. Οι κανόνες αυτοί αφορούσαν βασικώς της αρχές, της οποίες έπρεπε να υιοθετήσουν οι νομοθεσίες των Κρατών-μελών εν σχέσει με τον περιορισμό της παραγωγής στερεών αποβλήτων, την

---

¹⁷ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, όπ. Σελ.. 212-213

¹⁸ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, όπ. Σελ.. 214

ανακύκλωση, την περαιτέρω επεξεργασία της και εν τέλει την καταστροφή της. Κατά της διάφορες εργασίες της διαχείρισεως δεν πρέπει να τίθενται σε κίνδυνο η υγεία των ανθρώπων και το περιβάλλον. Η ίδια Οδηγία καθιέρωσε την υποχρέωση των Κρατών μελών να καθορίσουν αρμόδιες αρχές, οι οποίες θα ήταν επιφορτισμένες εντός μιας περιοχής, με τον σχεδιασμό, την οργάνωση και την επίβλεψη των εργασιών διαθέσεως των αποβλήτων.

Η μεταφορά της Οδηγίας και η ρύθμιση όλων των σχετικών και ειδικότερων ρυθμίσεων έλαβε χώρα διαμέσου του Νόμου 1650/86, της σειράς Υπουργικών Αποφάσεων.¹⁹ Από τη συγκριτική δε μελέτη όλων των ανωτέρω νομοθετικών κειμένων, το ασφαλές συμπέρασμα το οποίο μπορεί να συναχθεί είναι πως η σχετική Νομοθεσία διαπνέεται από την αντίληψη ότι το πρόβλημα της διαχείρισεως των στερεών αποβλήτων αφ' της μεν συνδέεται με την υγεία των ανθρώπων και το περιβάλλον αφετέρου δε είναι ουσιώδης όρος επιτεύξεως του θεμελιώδους σκοπού της βιωσιμότητας κατά την ανάπτυξη μέσω της ανακυκλώσεως των φυσικών πόρων και της αποδοτικότερης χρησιμοποιήσεώς της. Θέλησε δε η Οδηγία να δημιουργηθεί στον κοινοτικό χώρο αφ' της σύστημα κοινών κανόνων διεπόντων της εργασίες διαχείρισεως των απορριμμάτων και αφ' ετέρου σύστημα υποδομών, οι οποίες θα στοιχούν τις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις. Ταύτα δε, προκειμένου να επιτευχθούν οι τεθέντες στόχοι της μειώσεως των παραγόμενων αποβλήτων, της εν συνεχεία αξιοποίησεως αυτών με επαναχρησιμοποίηση ή ανακύκλωση και της τελικής καταστροφής των υπολειμμάτων κατά τρόπο ασφαλή για την υγεία των ανθρώπων και το περιβάλλον.

Αντίστοιχες ρυθμίσεις εισάγονται και για τη διάθεση των υγρών αποβλήτων κατά τρόπο τέτοιο ώστε η άδεια διάθεσης υγρών αποβλήτων να αποτελεί προϋπόθεση για τη χορήγηση άδειας λειτουργίας μιας βιομηχανικής εγκατάστασης. Περαιτέρω, ρυθμίζονται ζητήματα απόρριψης υγρών αποβλήτων σε υδάτινους αποδέκτες, διάθεση αυτών σε χώρους διάθεσης, μέτρα και όροι για τη διάθεση των αστικών λυμάτων κ.ο.κ.

---

¹⁹ Ενδεικτικά 49541/1454/9.7.1986 ΚΥΑ, 69728/824/16.5.1996 ΚΥΑ, 113944/27.10.1997 ΚΥΑ, 114218/31.10.1997 ΚΥΑ,

Το Οικιστικό Περιβάλλον

Σύμφωνα με το άρθρο 24 παρ. 2 Συντ., «η χωροταξική αναδιάρθρωση της χώρας, η διαμόρφωση, η πολεοδομία και η επέκταση των πόλεων και των οικιστικών γενικά περιοχών υπάγεται στη ρυθμιστική αρμοδιότητα και τον έλεγχο του Κράτους, με σκοπό να εξυπηρετείται η λειτουργικότητα και η ανάπτυξη των οικισμών και να εξασφαλίζονται οι καλύτεροι δυνατοί όροι διαβίωσης.

Πιο συγκεκριμένα με τη διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 24 του Συντάγματος αναγνωρίζεται ότι ο χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός ανήκει στην αρμοδιότητα του κράτους και θεσπίζεται αντίστοιχη υποχρέωσή του για σχεδιασμό του χώρου σύμφωνα με τα πορίσματα και της έννοιες της επιστήμης της χωροταξίας και της πολεοδομίας. Στόχος του χωροταξικού σχεδιασμού είναι η εξυπηρέτηση της λειτουργικότητας και της ανάπτυξης των οικισμών και η εξασφάλιση των καλύτερων δυνατών όρων διαβίωσης. Ο σχεδιασμός της γίνεται στα πλαίσια της αρχής της αειφορίας (βιώσιμης ανάπτυξης), σύμφωνα ήδη και με τη ρητή αναφορά της παρ. 1 του άρθρου 24, δηλ. της διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων αλλά και των μελλοντικών, μέσω της οργάνωσης των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων (φυσικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών) στο χώρο.²⁰

Πολιτιστικό Περιβάλλον

Η συνταγματική προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος θεμελιώνεται στο άρθρο 24 παρ. 1 και 6 σύμφωνα με το οποίο η προστασία καταλαμβάνει «τα μνημεία, της παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία». Γίνεται δεκτό ότι η απαρίθμηση είναι ενδεικτική και ενόψει της γενικής διάταξης της παρ. 1, η υποχρέωση κρατικής προστασίας αφορά κάθε πολιτιστικό αγαθό.

Με τις διατάξεις του Συντάγματος καθιερώνεται ειδικώς, για πρώτη φορά, αυξημένη προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, δηλαδή των μνημείων και λοιπών στοιχείων που προέρχονται από την ανθρώπινη δραστηριότητα και συνθέτουν την ιστορική, καλλιτεχνική και εν γένει πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας. Η προστασία της κληρονομιάς της συνίσταται στη διατήρηση στο διηνεκές

---

²⁰ Ι. Καράκωστας., Περιβάλλον και Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, όπ. Σελ.222-233

αναλλοίωτων των παραπάνω μνημείων και κάθε στοιχείου του πολιτιστικού περιβάλλοντος και συνεπάγεται τη δυνατότητα επιβολής των αναγκαίων μέτρων και περιορισμών της ιδιοκτησίας, καθώς και της υποχρέωσης των ιδιοκτητών και νομέων να τα αποκαταστήσουν στην αρχική της μορφή, όταν έχουν φθαρεί από το χρόνο ή της ανθρώπινες ενέργειες ή άλλα περιστατικά. Οι περιορισμοί αυτοί, που ρυθμίζονται αποκλειστικά από το άρθρο 24 του Συντάγματος, μπορεί να έχουν ευρύτερο περιεχόμενο από της περιορισμούς της ιδιοκτησίας που επιτρέπει το άρθρο 17 του Συντάγματος. Όταν οι περιορισμοί αυτοί δεσμεύουν ουσιωδώς την ιδιοκτησία κατά τον προορισμό της, χάριν της προστασίας του πολιτισμικού περιβάλλοντος, δημιουργούν δικαίωμα αποζημιώσεως ευθέως εκ του άρθρου 24 παρ. 6 του Συντάγματος, την έκταση του οποίου θα καθορίσει το αρμόδιο διοικητικό δικαστήριο, ανεξαρτήτως αν έχει εκδοθεί ο ειδικός νόμος που προβλέπει η διάταξη αυτή.²¹

Εν συνεχεία, δεδομένης και καταδειχθείσης της μέριμνας και κρατικής παρέμβασης για την αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος, θα ακολουθήσει ανάλυση της έννοιας της αστικής ευθύνης που ανακύπτει σε περίπτωση προσβολής των εννόμων αγαθών που παρατέθηκαν ανωτέρω, καθώς και των περιπτώσεων αποζημίωσης ή προστίμου όταν η προσβολή ξεπερνά τα ανεκτά από τη Νομοθεσία όρια.

3. Το περιβάλλον ως έννομο αγαθό στην κοινοτική έννομη τάξη

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι φορείς της ΕΕ ακολουθούν σήμερα όχι πλέον κάθετη αλλά εγκάρσια, οριζόντια πολιτική για το περιβάλλον, μέσω της ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής πολιτικής στις υπόλοιπες κοινοτικές πολιτικές, ιδίως στους τομείς της απασχόλησης, της ενέργειας, της γεωργίας, της αναπτυξιακής συνεργασίας κλπ.²²

Το περιβάλλον αναδείχθηκε σταδιακά ως στοιχείο της κοινοτικής έννομης τάξης, προστατευόμενο από τους γενικούς και ειδικούς κανόνες του συστήματος

---

²¹ Ι. Καράκωστας, , Περιβάλλον και Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, όπ. Σελ.258-261

²² Ε.Κουτούπα – Ρεγκάκου, Δίκαιο του Περιβάλλοντος, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας 2008, σελ 3

αυτού. Αρχικά, η ανάγκη προστασίας του προέκυψε αντανακλαστικά ως παράμετρος για τη διασφάλιση άλλων εννόμων αγαθών, όπως η ανθρώπινη ζωή και υγεία, το υψηλό επίπεδο διαβίωσης και η ιδιοκτησία. Μέσα από αυτή τη διαδικασία καθιερώθηκε η θεώρηση της προστασίας του περιβάλλοντος ως αυτοτελούς έννομου αγαθού, αυτόνομου σε σχέση με την ανθρώπινη ευημερία. Οι βασικές αρχές που διέπουν την άσκηση της κοινοτικής περιβαλλοντικής πολιτικής είναι:

A) Η αρχή της ενσωμάτωσης, σύμφωνα με την οποία η πολιτική της Κοινότητας, σε κάθε τομέα της αρμοδιότητάς της, πρέπει να διαμορφώνεται μετά από συνεκτίμηση των απαιτήσεων της προστασίας του περιβάλλοντος.

B) Η αρχή της επικουρικότητας, σύμφωνα με την οποία η Κοινότητα δρα στον τομέα του περιβάλλοντος, εφόσον οι στόχοι που αναφέρονται στην παρ.1 μπορούν να πραγματοποιηθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο παρά σε επίπεδο των επιμέρους κρατών- μελών.

Κατά μία σύγχρονη θεώρηση του περιβάλλοντος ως έννομου αγαθού η προσέγγισή του ως ενός υψηλά ιστάμενου στην ιεραρχία του νομικού συστήματος έννομου αγαθού αντικαθίσταται από την έννοια της βιωσιμότητας, ήτοι της βιώσιμης (ή αειφόρου ή διηνεκούς) ανάπτυξης, σε μία δυναμική, στη σύλληψή της, νομική κατασκευή. Βάσει των διδαγμάτων της συστημικής θεωρίας της βιώσιμης ανάπτυξης, εγκαταλείπεται η βεβιασμένη προσπάθεια διαπίστωσης μιας λειτουργικής συνέργειας μεταξύ των κανόνων του δικαίου της ανάπτυξης και των κανόνων για την προστασία του περιβάλλοντος και αναγνωρίζεται η ύπαρξη μίας ενιαίας, δημόσιας οικολογικής τάξης, στο πλαίσιο της οποίας εκλείπει η αυτονομία των άλλων τομέων κοινωνικής και οικονομικής δράσης. Υπό την έννοια αυτή, κάθε δημόσια πολιτική πρέπει να λαμβάνει υπόψη την περιβαλλοντική διάσταση.²³

Ένα δεύτερο συμπέρασμα είναι η αλλαγή, μετά τις Συνθήκες του Μάαστριχτ και του Άμστερνταμ, του στόχου των νομοθετημάτων από την απλή εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών στην κοινή δράση και πολιτική. Είναι πλέον κοινός τόπος ότι η προστασία του περιβάλλοντος απαιτεί κάτι παραπάνω από κοινούς κανόνες, χρειάζεται μια μακρόπνοη πολιτική και θετική δράση σε κοινοτικό επίπεδο, λόγω και

---

²³ Μ. Περάκης, Η περιβαλλοντική ευθύνη στο Ευρωπαϊκό δίκαιο, Ιούλιος 2006, Νόμος και Φύση

του ότι είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το εμπόριο και την οικονομική ανάπτυξη, που αποτελούν ήδη τομείς αποκλειστικής αρμοδιότητας της Κοινότητας.

Όπως ήδη ειπώθηκε, η αναγνώριση του περιβάλλοντος ως δημόσιου αγαθού είναι στο διεθνή χώρο μια κατάκτηση εξαιρετικά πρόσφατη, αν λάβει κανείς υπ' όψη του την ιστορία των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων που το επηρεάζουν και, ακόμη πιο σημαντικό, το υποβαθμίζουν. Επόμενο είναι ότι η ανάλογη ιστορία του δικαίου του περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα είναι εξίσου πρόσφατη και παράλληλη με αυτή στα κράτη-μέλη της.

Πιο συγκεκριμένα, η συζήτηση γύρω από την αναγωγή του ως δημοσίου αγαθού ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του '70. Έως τα μέσα της δεκαετίας του '80, καμία κυβέρνηση κράτους-μέλους δεν διέθετε αυτόνομο Υπουργείο Περιβάλλοντος, αλλά οι σχετικές αρμοδιότητες υπάγονταν στο Υπουργείο Εσωτερικών, Υγείας και Γεωργίας. Όσο τα περιβαλλοντικά προβλήματα οξύνονταν, έγινε προφανής η ανάγκη μιας πιο συγκεντρωτικής και ολοκληρωμένης πολιτικής, ενώ ολοένα και περισσότερα «πράσινα» κόμματα και κοινωνικά κινήματα και οργανώσεις γεννιόνταν, προβάλλοντας το πρόβλημα πλέον ως καθημερινό και την επίλυσή του προσιτή στον πολίτη.

Η εξέλιξη της αναγωγής του περιβάλλοντος ως δημοσίου αγαθού στην Κοινότητα ακολουθεί μια χρονικά παράλληλη πορεία. Τη δεκαετία του '70 η Κοινότητα άρχισε να συνειδητοποιεί τη στενή σύνδεση μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και της φιλελευθεροποίησης του εμπορίου με τα αυξανόμενα περιβαλλοντικά προβλήματα. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προώθησε ήδη δύο Προγράμματα Περιβαλλοντικής Δράσης το 1973 και το 1977 και άλλα τρία μεταγενέστερα (χωρίς δεσμευτικούς νομικούς κανόνες), ορίζοντας τις κοινοτικές προτεραιότητες, ενώ το Συμβούλιο προχώρησε στην έκδοση αντίστοιχων Κανονισμών και Οδηγιών.

Ανάλογη ήταν και η ανάπτυξη της σχετικής Διεύθυνσης στην Επιτροπή. Τις περιβαλλοντικές αρμοδιότητες τις χειριζόταν αρχικά η ίδια Διεύθυνση που είχε αναλάβει και την προστασία του καταναλωτή. Το 1981 ανατέθηκαν στη Διεύθυνση για το Περιβάλλον, την Πυρηνική Ασφάλεια και την Προστασία των Πολιτών. Μετά το 1986 και ως σήμερα, η επονομαζόμενη «Διεύθυνση Περιβάλλοντος» (με σημερινό

Επίτροπο τον Σταύρο Δήμα) αριθμεί άνω των 600 υπαλλήλων. Μετά από συνεχείς αναθεωρήσεις της ιδρυτικής Συνθήκης, σημαντικές είναι και οι αντίστοιχες αρμοδιότητες της Επιτροπής Περιβάλλοντος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Τέλος, σπουδαία και ολοένα αυξανόμενη είναι και η αντίστοιχη παρουσία επιτροπών μη κυβερνητικών οργανισμών και των πραγματογνωμόνων τους στις Βρυξέλλες, οι οποίοι ξεπερνάνε σήμερα σε αριθμό τους 3.000.

Έως το 1987, οπότε τέθηκε σε ισχύ η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, η Κοινότητα δεν διέθετε ρητή, βασιζόμενη στη Συνθήκη, αρμοδιότητα να λαμβάνει μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος. Το 1971, η Επιτροπή πρότεινε να ασκείται αυτή η αρμοδιότητα μέσω του σημερινού άρθρου 308 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα (εφεξής: ΣυνθΕΚ), δηλαδή του άρθρου που προβλέπει τη δυνατότητα στα όργανα της Κοινότητας να νομοθετούν, όταν προκύπτει η ανάγκη να εκπληρωθεί στόχος της Συνθήκης, αλλά δεν τους έχουν αναγνωριστεί οι απαραίτητες εξουσίες από αυτή. Τέσσερα χρόνια αργότερα, η Κοινότητα εξέδωσε την πρώτη νομοθεσία, βασίζοντάς την στα άρθρα 308 και 94 (κεφάλαιο περί Κοινής Αγοράς).

Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη εφοδίασε την Κοινότητα με ρητή νομική βάση για παραγωγή δικαίου περί περιβάλλοντος, δηλαδή τα σημερινά άρθρα 174-176 ΣυνθΕΚ. Επιπλέον, όσον αφορά την περιβαλλοντική προστασία θέσπισε τέσσερις βασικές αρχές, σαφώς επηρεασμένες από την εξέλιξη του περιβαλλοντικού δικαίου στο διεθνές στερέωμα. Η πρώτη είναι η αρχή της επικουρικότητας (σήμερα θεσπισμένη με το άρθρο 5 ΣυνθΕΚ για όλες τις κοινοτικές δραστηριότητες), δηλαδή η δυνατότητα της Κοινότητας να νομοθετεί, όταν μέτρα περιβαλλοντικής προστασίας θα είναι πιο αποτελεσματικά αν ληφθούν στο κοινοτικό αντί στο εθνικό επίπεδο. Η δεύτερη είναι η αρχή της πρόληψης, σύμφωνα με την οποία η Κοινότητα πρέπει να επιδεικνύει εξαιρετική προσοχή, όταν έχει να κάνει με επικίνδυνες ουσίες ή δραστηριότητες, που είναι πιθανό να προκαλέσουν ζημία στο περιβάλλον, ακόμη και όταν η επιστημονική μελέτη για την ουσία ή τη δραστηριότητα δεν είναι ακόμη αρκετά ανεπτυγμένη για να προσδιορίσει το μέγεθος της ζημίας. Οι άλλες δύο αρχές είναι «ο ρυπαίνων πληρώνει» και «η ζημία στο περιβάλλον πρέπει να αποκαθίσταται στην πηγή της». Όπου είναι δυνατόν, η Κοινότητα οφείλει να νομοθετεί υπό το πρίσμα των δύο τελευταίων. Είναι αναμφισβήτητο ότι στην πορεία της αναγνώρισης

του περιβάλλοντος ως δημοσίου αγαθού, η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη είναι, ως σήμερα, ο σημαντικότερος σταθμός.

Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, που τέθηκε σε ισχύ το 1993, η προστασία του περιβάλλοντος τοποθετήθηκε στην ίδια κλίμακα με τις υπόλοιπες προτεραιότητες της ΕΚ στα άρθρα 2 και 3 ΣυνθΕΚ. Με την αναθεώρηση εδραιώνονται οι αρχές: α) της ενσωμάτωσης, βάσει της οποίας η προστασία του περιβάλλοντος δεν αποτελεί πλέον απλή συνιστώσα των άλλων πολιτικών της Κοινότητας, αλλά πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψη κατά τη διαμόρφωσή τους, και β) της επικουρικότητας, βάσει της οποίας η Κοινότητα πρέπει να επεμβαίνει σε θέματα περιβαλλοντικά μόνο, όταν το έννομο αγαθό προστατεύεται πιο αποτελεσματικά με τη δράση της εν συγκρίσει με τη δράση των Κρατών Μελών (σημειωτέον ότι η εμβέλεια αυτής της αρχής που είχε ως αφετηρία το περιβάλλον επεκτάθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και απέκτησε γενική ισχύ). Ακόμη, προστίθεται η «αρχή της προφύλαξης» παράλληλα με τις υπόλοιπες κοινοτικές περιβαλλοντικές αρχές. Η αρχή αυτή αφορά στη λήψη μέτρων προνοητικού χαρακτήρα από τις αρμόδιες αρχές, για την προληπτική αντιμετώπιση νέων τεχνολογικών καινοτομιών, των οποίων οι επιπτώσεις στην υγεία και στο περιβάλλον είναι άγνωστες, αλλά για τις οποίες υπάρχουν υπόνοιες πιθανών κινδύνων. Η διαφορά δηλαδή της καινούριας αρχής της προφύλαξης από την αρχή της πρόληψης είναι ότι στην πρώτη περίπτωση οι κίνδυνοι είναι άγνωστοι και αβέβαιοι, ενώ στη δεύτερη είναι γνωστοί και σχετικά μετρήσιμοι.

Ακόμη μεγαλύτερο βήμα έγινε με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, που τέθηκε σε ισχύ το 1999, με την οποία σημειώθηκαν δύο σημαντικές αλλαγές. Πρώτον, αναθεωρήθηκε το άρθρο 6 ΣυνθΕΚ, με αποτέλεσμα ο σεβασμός και η προστασία του περιβάλλοντος να διατρέχει όλες τις κοινοτικές πολιτικές και δραστηριότητες, αφού ενσωματώνονται οι περιβαλλοντικές απαιτήσεις στον καθορισμό και την εφαρμογή των κοινοτικών πολιτικών και δράσεων, «ειδικά προκειμένου να προωθηθεί η αειφόρος ανάπτυξη». Δεύτερον, καθιερώθηκε η δυνατότητα των κρατών-μελών να θεσπίζουν κατά βούληση αυστηρότερα μέτρα περιβαλλοντικής προστασίας, καθιστώντας τα κοινοτικά μέτρα ως τον ελάχιστο παρονομαστή. Επίσης, με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ αναφέρθηκε για πρώτη φορά στο επίσημο κείμενο ο όρος «βιώσιμη ανάπτυξη». Αξίζει να σημειωθεί ότι η ΕΚ αποτελεί μέλος μεγάλων διεθνών

περιβαλλοντικών συμβάσεων, το δίκαιο των οποίων δεσμεύει τόσο την ίδια όσο και τα κράτη-μέλη της, σύμφωνα με το άρθρο 300 παρ. 7 ΣυνθΕΚ.

Από τα παραπάνω, αναδεικνύεται η ιδιαίτερη σημασία του Περιβάλλοντος στην κοινοτική έννομη τάξη. Στην πραγματικότητα, το περιβάλλον συνιστά στη διαδικασία εξέλιξης του κοινοτικού δικαίου το πρώτο έννομο αγαθό μη αμιγώς οικονομικού χαρακτήρα, του οποίου αναγνωρίστηκε η ανάγκη προστασίας και ελήφθησαν νομοθετικά και άλλα μέτρα σχετικά.²⁴

4. Το δίκαιο του περιβάλλοντος ως διακλαδικό δίκαιο – Σημεία τομής του δικαίου του περιβάλλοντος με άλλους δικαιοκούς κλάδους

4.1. Στο πεδίο του Αστικού Δικαίου

Η προστασία του περιβάλλοντος στο πεδίο του αστικού δικαίου πραγματοποιείται με την εφαρμογή των διατάξεων για την προστασία της προσωπικότητας (άρθρα 57 και 59 ΑΚ) σε συνδυασμό με τους κανόνες περί πραγμάτων εκτός συναλλαγής, των διατάξεων για την προστασία της κυριότητας σε συνδυασμό με τις διατάξεις περί αδιοπραξιών του ΑΚ και δη της ρήτρας περί κατάχρησης δικαιώματος.²⁵ Έτσι σύμφωνα με την νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων, στην προσωπικότητα περιλαμβάνονται όλα τα αγαθά που είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με το πρόσωπο και ανήκουν σε αυτό, συμπεριλαμβανομένου και του περιβάλλοντος, η προσβολή του οποίου συνιστά προσβολή της προσωπικότητας ενός ατόμου.²⁶ Μάλιστα, έχει διαμορφωθεί νομολογία κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, αφού ενώ εξεταζόταν η έννοια του κατεπείγοντος για τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων σε υπόθεση που αφορούσε ρύπανση του ατμοσφαιρικού αέρα κρίθηκε ότι συνέτρεχε κατεπείγουσα περίπτωση για την προστασία του περιβάλλοντος, ενόψει του ότι η

---

²⁴ Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ (Ιούλιος 2006)

ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΕΡΑΚΗΣ

²⁵ Ι.Κ.Καρακώστας, Επικίνδυνες Δραστηριότητες και αστικό δίκαιο του περιβάλλοντος, ΠερΔικ 1997, 4 επ

²⁶ ΜΠΡΑΘ 2621/81 ΝοΒ 29, 1425, ΜΠρΒολ 1097/89 ΝοΒ 1990,308, ΜΠρ Σερ 12/1994 ΝοΒ 1994,1032

προσβολή της προσωπικότητας εξαιτίας της στέρησης του δικαιώματος της ακωλύτου χρήσεως σε όλους ατμοσφαιρικού αέρα , φέρεται ως διαρκής, αφού διαρκής, απρόβλεπτη και πολυπρόσωπη είναι και η ανάγκη χρήσης των περιβαλλοντολογικών αγαθών , αφού η χρήση αυτή ικανοποιεί μαζική κοινωνική ανάγκη, ενώ η παρεμπόδιση της χρήσης συνεχίζεται εφόσον συνεχίζεται η ρυπαντική λειτουργία των πηγών μόλυνσης.²⁷

4.2. Στο πεδίο του Ποινικού Δικαίου

Το ποινικό δίκαιο του περιβάλλοντος, αποτελείται από διατάξεις του ποινικού δικαίου , οι οποίες καθιστούν ποινικά κολάσιμες πράξεις ή παραλείψεις επιχειρήσεων ή φυσικών προσώπων που παραβιάζουν το δίκαιο περιβάλλοντος (λ.χ παράνομη διακίνηση τοξικών αποβλήτων , θήρα προστατευόμενων πτηνών, εμπορία χλωροφθορανθράκωνκ.ο.κ)

Αν και διατάξεις του Αστικού και του Ποινικού δικαίου, που όπως προαναφέρθηκε, αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος καταλαμβάνουν σημαντική έκταση στο ευρύτερο πεδίο του δικαίου του περιβάλλοντος, μεγαλύτερη έκταση και σπουδαιότητα καταλαμβάνουν στον δικαιο αυτόν τομέα οι διατάξεις του δημοσίου δικαίου που σχετίζονται με αυτόν. Το δίκαιο του περιβάλλοντος μάλιστα έχει αναχθεί σε αυτόνομο κλάδο του δημοσίου δικαίου, και μάλιστα του ειδικού διοικητικού δικαίου, κυρίως λόγω του θεμελιώδους ρόλου του κράτους στην χάραξη της πολιτικής για την προστασία του και στην δικαιοθετική δραστηριότητα καθώς και του μεγάλου αριθμού κανόνων της περιοριστικής διοίκησης που περιέχει το δίκαιο αυτό.

4.3. Σύνταγμα

Σημαντικότερη και κύρια πηγή του δικαίου του περιβάλλοντος στην ελληνική έννομη τάξη αποτελεί το Σύνταγμα και συγκεκριμένα το άρθρο 24 του Συντάγματος. Σύμφωνα με το άρθρο 24 παρ 1 του Συντάγματος «η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξη του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα

---

²⁷ ΜΠρΣερ 12/94, Αρμ 1994,410,ΝοΒ 1994,1032,ΜΠρΚορ 2536/01 Ι.Καράκωστας, Ηπροσωρινή προστασία στην πολιτική περιβαλλοντική δίκη (ασφαλιστικά μέτρα),μέσω του παρεμπύπτοντος ελέγχου των διοικητικών πράξεων , ΠερΔικ 2003 , 17 επ

προληπτικά μέτρα ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων. Η σύνταξη δασολογίου συνιστά υποχρέωση του κράτους. Απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, εκτός αν προέχει για την Εθνική Οικονομία η αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη του χρήση που την επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον».

Με την αναθεώρηση του 2001 αναγνωρίζεται το περιβάλλον ως «δικαίωμα του καθενός» και καθιερώνεται η αρχή της αειφορίας ή άλλως, της βιώσιμης ανάπτυξης, της προστασίας δηλαδή του περιβάλλοντος για χάρη και των επόμενων γενεών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στη νομολογία του ΣτΕ, «το φυσικό περιβάλλον έχει αναχθεί σε αυτοτελώς προστατευόμενο αγαθό, προκειμένου να εξασφαλισθεί η οικολογική ισορροπία και η διαφύλαξη των φυσικών πόρων προς χάρη και των επόμενων γενεών».²⁸

Εξίσου σημαντικές αλλαγές που επέφερε η πρόσφατη συνταγματική αναθεώρηση αποτελούν η επέκταση της απαγόρευσης μεταβολής του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων σε όλα τα αδάση και όχι μόνο τα δημόσια, καθώς και η κατοχύρωση της σύνταξης δασολογίου και εθνικού κτηματολογίου ως υποχρεώσεις του κράτους.

Η εμβέλεια του άρθρου 24 καταλαμβάνει τόσο το φυσικό όσο και το πολιτιστικό περιβάλλον, με ειδική περίπτωση ρύθμισης τα δάση και τις δασικές εκτάσεις στην παράγραφο 1, το πολεοδομικό και οικιστικό περιβάλλον στην παράγραφο 2,3,4 και 5 και το πολιτιστικό περιβάλλον στην παράγραφο 6.

4.3.1. Ηέννοια του περιβαλλοντικού Συντάγματος

Πέρα από το άρθρο 24 του Συντάγματος υπάρχουν και άλλες διατάξεις που παρουσιάζουν παραπληρωματικό χαρακτήρα προς αυτό.²⁹ Πρόκειται για ένα σύνολο

---

²⁸ ΣΕ 2537/96 (Ολομ), 3478/00 (Ολομ),613/02 (Ολομ)

²⁹ Α.Μάνεση,Ατομικές Ελευθερίες 1982,25,Κ.Χρυσόγονο,Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 1998,40 επ

διατάξεων για τις επάλληλες κανονιστικές ζώνες που περιβάλλουν το άρθρο 24 του Συντάγματος,³⁰ μαζί και με το άρθρο 117 παρ 3.

- Σε μια πρώτη κανονιστική ζώνη , το άρθρο 2 παρ 1 Συντ, που αναγορεύει τον σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου σε πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας, το άρθρο 5 παρ 1 Συντ , που διασφαλίζει το δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και τέλος το άρθρο 25 παρ 1 και παρ 4 Συντ , που αφενός υπογραμμίζει την υποχρέωση του κράτους να εγγυάται εν γένει τα δικαιώματα κάθε ανθρώπου και αφετέρου αξιώνει από όλους τους πολίτες να εκπληρώνουν το χρέος της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης.

- Σε μια δεύτερη κανονιστική ζώνη, το άρθρο 17 παρ 1 Συντ, που δεν επιτρέπει την άσκηση των δικαιωμάτων τα οποία απορρέουν από την ιδιοκτησία σε βάρος του γενικού συμφέροντος,³¹ και το άρθρο 106 παρ 2 Συντ.

- Σε μια Τρίτη κανονιστική ζώνη, ορισμένα κοινωνικά δικαιώματα που εγγυάται το Σύνταγμα και έχουν παραπληρωματική σχέση με το άρθρο 24, όπως το δικαίωμα στην Υγεία και η ομόλογη υποχρέωση της πολιτείας να φροντίζει γι' αυτήν του άρθρου 21 παρ 3 Συντ, καθώς επίσης το δικαίωμα απόκτησης κατοικίας του άρθρου 21 παρ 4 Συντ, σε συνδυασμό με το άρθρο 5 παρ 5 Συντ, που κατοχυρώνει το δικαίωμα κάθε πολίτη στην προστασία της υγείας και της γενετικής του ταυτότητας.

- Σε μια απώτερη κανονιστική ζώνη τέλος, που συνέχεται με το άρθρο 24 Συντ , βρίσκονται οι συγγενείς προς το άρθρο καυτό ορισμοί του άρθρου 18 παρ 1 και 2 Συντ.

Συγκροτείται έτσι ένα «ειδικό υποσύστημα του Καταστατικού μας Χάρτη – κατά το πρότυπο του οικονομικού Συντάγματος- το περιβαλλοντικό Σύνταγμα», και αυτό όχι με την έννοια ενός «υποσυντάγματος» , αλλά ενός τμήματος με θεματική ομοιογένεια ή παραπληρωματικότητα.

---

³⁰Γ.Παπαδημητρίου, Το Περιβαλλοντικό Σύνταγμα, θεμελίωση , περιεχόμενο και λειτουργία, Νόμος Και Φύση, σελ 381

³¹ΔΠρΑθ 6310/1999

4.3.2. Η μικτή φύση του δικαιώματος στο περιβάλλον

Σύμφωνα με το άρθρο 24, το κράτος έχει υποχρέωση να λαμβάνει ιδιαίτερα μέτρα, τόσο προληπτικά όσο και κατασταλτικά για την προστασία του περιβάλλοντος. Σύμφωνα με νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας «ο συντακτικός νομοθέτης δεν αρκέσθηκε στην πρόβλεψη δυνατότητας να θεσπίζονται μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά επέβαλε στα όργανα του Κράτους, που έχουν σχετική αρμοδιότητα, να προβαίνουν σε θετικές ενέργειες για τη διαφύλαξη του προστατευόμενου αγαθού και, ειδικότερα, να λαμβάνουν τα απαιτούμενα νομοθετικά και διοικητικά, προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα, παρεμβαίνοντας στον αναγκαίο βαθμό και στην οικονομική ή άλλη ατομική ή συλλογική δραστηριότητα»³²

Επομένως η υποχρέωση του κράτους για προστασία του περιβάλλοντος έχει πολλαπλό περιεχόμενο: το κράτος οφείλει να αποτρέπει την επιβάρυνση του περιβάλλοντος όταν αυτό υφίσταται οιαδήποτε προσβολή από τρίτους, ιδιώτες, και οφείλει επίσης να λαμβάνει το ίδιο θετικά μέτρα για την προστασία, και ενδεχομένως να λαμβάνει μέτρα για την περαιτέρω βελτίωσή του. Τα μέτρα που μπορεί να λάβει το ίδιο το κράτος είναι καταρχάς προληπτικά, ιδίως κατά την διαδικασία έκδοσης των αδειών. Παραδείγματα αποτελούν η άρνηση χορήγησης άδειας, η χορήγηση υπό περισσότερο ή λιγότερο περιοριστικούς όρους, τα μέτρα παρακολούθησης της λειτουργίας μιας βιομηχανικής εγκατάστασης κτλ. Κατασταλτικά μέτρα είναι αντιστοίχως η πλήρης ή μερική ανάκληση της άδειας, η εκ των υστέρων επιβολή όρων ή κυρώσεων κα.

Η αρνητική όψη της υποχρέωσης για λήψη θετικών μέτρων είναι η υποχρέωση του κράτους προς αποχή, δηλαδή η υποχρέωση του κράτους να μην προβαίνει το ίδιο σε ενέργειες που βλάπτουν το περιβάλλον, και η συνακόλουθη αξίωση του ιδιώτη για αποχή του κράτους από ενέργειες που βλάπτουν το περιβάλλον. Είναι φανερό ότι, με την συνύπαρξη της υποχρέωσης του κράτους για λήψη θετικών μέτρων και της υποχρέωσης αποχής, το δικαίωμα στο περιβάλλον συγκεντρώνει γνωρίσματα ατομικού, κοινωνικού και πολιτικού δικαιώματος, οπότε η κατάταξή του σε μια από τις παραπάνω κατηγορίες αναμφισβήτητα δεν μπορεί να

---

³²ΣΕ 2731/1997,613/02 (Ολομ)

γίνει άνευ όρων. Λόγω αυτής της δυσχέρειας ταξινόμησης το δικαίωμα στο περιβάλλον θεωρείται ότι ανήκει στα δικαιώματα «τρίτης γενιάς» ή «μικτά δικαιώματα».³³

5. Γενικές αρχές του δικαίου του περιβάλλοντος

Το πρώτο βήμα για την ανάδειξη του δικαίου περιβάλλοντος σε αυτόνομο κλάδο του δικαίου και για τη δημιουργία περιβαλλοντικών θεσμών έγινε σε διεθνές επίπεδο, με την υιοθέτηση ορισμένων αρχών ως κανόνων μη δεσμευτικού χαρακτήρα.³⁴ Η ουσιαστική τομή στην προστασία του περιβάλλοντος σε κοινοτικό επίπεδο έγινε με την υιοθέτηση της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης το 1986. Με την πράξη αυτή εισήχθησαν στο κείμενο της Συνθήκης τα σημερινά άρθρα 174, 175 και 176 και θεσπίστηκαν τέσσερις αρχές: η αρχή της επικουρικότητας, η αρχή της πρόληψης, ο ρυπαίνων πληρώνει και της αποκατάστασης της ζημίας κατά προτεραιότητα στην πηγή.

Πρόκειται για νομικούς κανόνες που αποτυπώνουν βασικές αξίες μιας πολιτειακής τάξης και έχουν ένα αρκετά ευρύ και ελαστικό περιεχόμενο ώστε να δίνουν τις κατευθυντήριες γραμμές και το πλαίσιο της σχετικής δράσης. Η γενική αρχή της προστασίας του περιβάλλοντος, λοιπόν, εκφράζεται μέσα από επιμέρους αρχές που αλληλοσυμπληρώνονται μεταξύ τους.

5.1. Οι αρχές της πρόληψης και της προφύλαξης

Σε αυτές τις αρχές εμπεριέχεται η έννοια της προστασίας, αλλά με έμφαση στη χρονική στιγμή, στον έγκαιρο χαρακτήρα της, ήτοι η παροχή της προστασίας προτού συμβεί το ζημιογόνο γεγονός, αφού είναι προτιμότερο να αποφεύγεται η

---

³³ Α. Τάχος, Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος, 1998, σελ 38, Γ.Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, σελ 29

³⁴ Η πρώτη και ιδιαίτερα σημαντική είναι η Διακήρυξη της Στοκχόλμης το 1972 που υιοθέτησε 26 αρχές και κατάφερε να δημιουργήσει ένα θεσμικό υπόβαθρο για τη δημιουργία μιας δέσμης κανόνων περιβαλλοντικού ουσιαστικού δικαίου.

προσβολή του περιβάλλοντος εκ των προτέρων παρά να αποκαθίσταται οιαδήποτε βλάβη εκ των υστέρων.

5.1.1. Η αρχή της πρόληψης

Σύμφωνα με πάγια νομολογία του ΣτΕ που ερμηνεύει το άρθρο 24 του Συντάγματος, η Πολιτεία υποχρεούται «να προστατεύει το φυσικό περιβάλλον και να λαμβάνει ιδιαίτερα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα δια την διαφύλαξιν του».³⁵ Σε κοινοτικό επίπεδο η αρχή της πρόληψης κατοχυρώνεται στο άρθρο 174 παρ 2 της ΣυνθΕΚ. Σήμερα θεωρείται γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου που επιβάλλει στις αρμόδιες αρχές τη λήψη των κατάλληλων μέτρων, προκειμένου να προλαμβάνουν ενδεχόμενους κινδύνους για τη δημόσια υγεία, την ασφάλεια, το περιβάλλον. Η αρχή της πρόληψης αποτελεί τη βάση του θεσμού της διοικητικής άδειας, ειδικότερα της έγκρισης περιβαλλοντικών όρων και του θεσμού της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.³⁶

5.1.2. Η αρχή της προφύλαξης

Η αρχή της προφύλαξης σημαίνει με τη σειρά της ότι η πολιτική προστασίας του περιβάλλοντος δεν πρέπει να επιδιώκεται μόνο με τη μέσω αμυντικών μέτρων αποτροπή επικείμενων, αλλά και με τη μέσω θετικών μέτρων πρόληψη απώτερων κινδύνων. Η αρχή της προφύλαξης είναι το προϊόν, αφενός της πιθανότητας επέλευσης ενός κινδύνου βάσει της εξέλιξης των επιστημονικών ερευνών και αφετέρου της επαπειλούμενης ζημιάς. Πρόκειται για τη γερμανική θεωρία «όσο-τόσο» κατά την οποία όσο μεγαλύτερη η επαπειλούμενη ζημιά και η επιστημονική αβεβαιότητα περί του ενδεχόμενου κινδύνου, τόσο χαμηλότερο πρέπει να είναι το όριο του νομικά ανεκτού ορίου κινδύνου, ή άλλως όσο μεγαλύτερη η σημασία του έννομου αγαθού τόσο μικρότερος απαιτείται να είναι ο βαθμός πιθανότητας επέλευσης του κινδύνου. Την ύπαρξη της αρχής αναγνώρισε το ΔΕΚ,³⁷ κατά το

---

³⁵ΣτΕ 2759/94,860/98

³⁶ΣτΕ2511/02 (ολομέλεια): «Η μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων, που αποτελεί το βασικό μέσο εφαρμογής της απορρέουσας από τις ανωτέρω διατάξεις αρχή της πρόληψης και προφύλαξης...»

³⁷Απόφαση της 13.11.90,C-331/88,Fedesakκπ, Συλλ 1990, I-4023, της 24.11.93, C-405/92, Mondiet, Συλλ 1993, I-6133, της 19.01.1994, C-435/92, Associationpourlaprotectiondesanimauxsauvagesκπ, Συλλ 1994, I-67 και της 21.03.2000, C-6/99, GreenpeaceFranceκπ, Συλλ 2000, I-1651.

οποίο, όταν υφίστανται επιστημονικές αμφιβολίες ως προς την ύπαρξη ή την σημασία των κινδύνων για την υγεία του ανθρώπου, τα κοινοτικά όργανα μπορούν, δυνάμει της αρχής της προφύλαξης, να λαμβάνουν μέτρα προστασίας, χωρίς να οφείλουν να αναμένουν να αποδειχθεί πλήρως η ύπαρξη και η σοβαρότητα των εν λόγω κινδύνων.

5.2. Η αρχή της βιωσιμότητας ή της αειφορίας

Η αρχή της βιωσιμότητας ή της βιώσιμης ανάπτυξης (sustainable development) σημαίνει ότι η διαχείριση και εκμετάλλευση των φυσικών πόρων πρέπει να γίνεται με τρόπο που να διασφαλίζει τη διατήρησή τους και προς χάρη των επερχόμενων γενεών. Η αρχή της βιωσιμότητας στοχεύει και αυτή στην προστασία του περιβάλλοντος, έχει ωστόσο επιπλέον έναν δυναμικό χαρακτήρα, αφού τονίζει την ανάγκη μακροπρόθεσμης διασφάλισης του περιβάλλοντος.

Η αρχή της βιώσιμης, διηνεκούς ή αειφόρου ανάπτυξης καθιερώνεται σήμερα στο άρθρο 24 του Ελληνικού Συντάγματος, που αποδίδει τη σχετική νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, καθώς και στο άρθρο 2 της ΣυνθΕΚ. Η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης συνδέεται επιπλέον άμεσα με ορισμένες μερικότερες αρχές που έχουν αποκτήσει σχετική αυτονομία:

- α. Η αρχή της ήπιας ανάπτυξης.
- β. Η αρχή του σεβασμού της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων
- γ. Η αρχή της διατήρησης της ικανότητας ανασύστασης ή αποκατάστασης του φυσικού κεφαλαίου
- δ. Η αρχή του περιβαλλοντικού κεκτημένου.

6. Η αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει

6.1. Εισαγωγή

Η αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει, πριν θεσμοθετηθεί στο κοινοτικό δίκαιο, εμφανίστηκε στο διεθνές δίκαιο ως κανόνας οικονομικού χαρακτήρα και όχι περιβαλλοντικού δικαίου. Αρχικά είχε το περιεχόμενο ότι ο παραγωγός ενός

προϊόντος ή ο πάροχος μιας υπηρεσίας πρέπει να αναλαμβάνει το κόστος για τα μέτρα πρόληψης της ζημίας και ελέγχου, που επιβάλλονται από τις αρμόδιες αρχές.

Στο κοινοτικό δίκαιο, η αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει διατυπώθηκε για πρώτη φορά το 1972 σε κατευθυντήριες αρχές σε Σύσταση του ΟΟΣΑ με τη μορφή αμιγώς οικονομικού κανόνα³⁸ και επαναλαμβάνεται στην αρχή 16 της Διακήρυξης του Ρίο. Ενώ η Σύσταση του ΟΟΣΑ αποβλέπει πρωτίστως στην τήρηση των κανόνων της ελεύθερης αγοράς, η πιο πάνω αρχή έχει ως δικαιοπολιτικό στόχο να ωθήσει τους επιχειρηματίες και τους εν δυνάμει ρυπαντές να μειώσουν τα επίπεδα ρύπανσης, που οφείλονται στη δική τους δραστηριότητα και να επιδεικνύουν περισσότερη προσοχή, όταν προβαίνουν σε ενέργειες επικίνδυνες για το περιβάλλον. Επίσης τους παρέχεται το απαραίτητο κίνητρο, για να ενισχύσουν την έρευνα προς αναζήτηση «καθαρών τεχνολογιών» και λιγότερο ρυπογόνων προϊόντων καθώς και για πιο εκλογικευμένη χρήση των φυσικών πόρων. Ως εκ τούτου η αρχή αυτή είναι στενά συνδεδεμένη και με τις άλλες αρχές, όπως είναι η αρχή της προφυλάξεως και της προληπτικής δράσεως. Η Διακήρυξη του Ρίο, η οποία διαπνέεται από το ιδανικό της αρτιότερης προστασίας του περιβάλλοντος, δέχεται εξαιρέσεις από τον κανόνα της επιβολής κατ' αποκλειστικότητα στον ρυπαίνοντα των εξόδων για την αποκατάσταση της περιβαλλοντικής βλάβης.

Σήμερα, πλέον, έχει ενταχθεί και κατοχυρώνεται στο άρθρο 174 §2 της Συνθήκης. Εντάχθηκε στο κείμενο της συνθήκης με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη. Πριν από την καθιέρωσή της με την ΕΕΠ, συναντάμε την αρχή αυτή στο Πρώτο Πρόγραμμα Δράσης για το περιβάλλον, όπου αναφέρεται ότι τα έξοδα που δημιουργούνται από την πρόληψη και την κατάργηση των οχλήσεων πρέπει να τα επωμίζονται οι ρυπαίνοντες. Σήμερα, πλέον, αποτελεί μια από τις γενικές αρχές προστασίας του περιβάλλοντος, οι οποίες καθιερώνονται στο άρθρο 174 παρ.2 της ΣΕΚ.

---

³⁸ Βλ. Σύσταση 75/436 του Συμβουλίου: «Φυσικά ή νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, που είναι υπεύθυνα για πρόκληση μόλυνσης, οφείλουν να αναλάβουν τα έξοδα των μέτρων εκείνων που είναι απαραίτητα για την εξάλειψη της μόλυνσης ή για τον περιορισμό της, σε συμμόρφωση προς τις προδιαγραφές ή τις αντίστοιχες ρυθμίσεις, οι οποίες καθιερώνουν ποιοτικούς στόχους ή ελλείψει αυτών σε συμμόρφωση προς τις προδιαγραφές ή αντίστοιχα μέτρα που τίθενται από τις δημόσιες αρχές».

Τέλος, ενώ η αρχή σύμφωνα με την οποία όποιος ρυπαίνει πληρώνει για τη βλάβη που προκαλεί στο περιβάλλον διατυπώνεται στη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η υποβολή πρότασης οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη υλοποιήθηκε μόλις το 2002 για να εκδοθεί τελικά τον Απρίλιο του 2004, με σκοπό να μεταφερθεί στο εθνικό δίκαιο των κρατών έως τον Απρίλιο του 2007. Εφεξής εναπόκειται στις δημόσιες αρχές η μέριμνα για τον εντοπισμό του ρυπαίνοντος και την υποχρέωση λήψης και χρηματοδότησης από τον ίδιο των αναγκαίων μέτρων πρόληψης και αποκατάστασης.

6.2. Γενικά χαρακτηριστικά

Το διεθνές δίκαιο αναφέρεται στην υποχρέωση αποκατάστασης της περιβαλλοντικής βλάβης. Η διατύπωση της αρχής ο ρυπαίνων πληρώνει στο διεθνές δίκαιο περιβάλλοντος ερμηνεύεται ως η υποχρέωση του ρυπαίνοντος ή και χρήστη του περιβάλλοντος να φέρει την επιβάρυνση του κόστους της ρύπανσης που προκαλεί και της αποκατάστασης και επαναφοράς στην προτεραιία κατάσταση. Ο κανόνας αυτός βασίστηκε στην οικονομική θεωρία των εξωτερικών επιδράσεων, σύμφωνα με την οποία η ρύπανση αποτελεί μια επιβάρυνση για το κοινωνικό σύνολο, η οποία έχει οικονομικό αντίκρουσμα και οφείλει να συμπεριληφθεί στο κόστος παραγωγής ενός προϊόντος ή εκτέλεσης ενός έργου. Για την ενσωμάτωση αυτού του περιβαλλοντικού κόστους χρησιμοποιούνται διάφορες μέθοδοι, όπως η καθιέρωση περιβαλλοντικών φόρων, η επιβολή διοικητικών προστίμων, η προμήθεια οικολογικού σήματος, κλπ. Οι επιβαρύνσεις αυτές ταυτίζονται με το χρηματικό ποσό το οποίο οφείλει να πληρώσει ο ρυπαντής για την περιβαλλοντική ζημία ή για την εξάντληση των οικολογικών πόρων. Έτσι, οι παραγωγοί ή πάροχοι επιβλαβών για το περιβάλλον υπηρεσιών οφείλουν να συνυπολογίσουν στην τιμή του προϊόντος ή της υπηρεσίας το κόστος αυτό. Παράλληλα, αυτή η επιβάρυνση λειτουργεί και ως κίνητρο στον παραγωγό να μειώσει την επιβλαβή δραστηριότητά του ή τουλάχιστον να λάβει επαρκέστερα μέτρα. Έτσι η αρχή αυτή έχει έναν αποτρεπτικό χαρακτήρα, ενώ παράλληλα λειτουργεί σε σύμπνοια με την αρχή της πρόληψης.

Στο κοινοτικό δίκαιο, ο πιο πάνω κανόνας ορίζει ειδικότερα ότι: «Ο ρυπαίνων βαρύνεται με τα έξοδα για την υλοποίηση των μέτρων που αποφασίζουν οι δημόσιες αρχές, για να διασφαλισθεί η διατήρηση του περιβάλλοντος σε αποδεκτή κατάσταση.» Με άλλα λόγια το κόστος των μέτρων αυτών θα πρέπει να

αντανακλάται στο κόστος των αγαθών και των υπηρεσιών που είναι ρυπογόνες κατά την παραγωγή ή/και την κατανάλωσή τους.

Σύμφωνα με την αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει, η ευθύνη και το κόστος των περιβαλλοντικών ζημιών, και πιο συγκεκριμένα της αποφυγής και της εξάλειψής τους, πρέπει να αναλαμβάνονται από τον ίδιο τον ρυπαίνοντα και όχι από την ολότητα. Αναγκάζονται έτσι οι επιχειρηματίες καταρχήν να ενσωματώσουν το κόστος της ρύπανσης στο συνολικό κόστος του προϊόντος τους, αλλά και περαιτέρω η σημαντική αυτή αρχή, οικονομικό μέσο προστασίας του περιβάλλοντος, τους παροτρύνει να επιλέγουν φιλικές προς το περιβάλλον μεθόδους παραγωγής.³⁹

Η αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει σημαίνει ότι οι προκαλέσαντες περιβαλλοντικές βλάβες πρέπει να επωμίζονται το κόστος αποφυγής ή αντιστάθμισης. Επομένως πρέπει στις περισσότερες περιπτώσεις να αποφεύγεται η χρηματοδότηση της περιβαλλοντικής πολιτικής από δημόσιους πόρους, καθώς αναμένεται να χρηματοδοτείται από τους ίδιους τους ρυπαίνοντες, εφόσον εντοπίζονται. Η προσέγγιση αυτή δεν κινείται στη λογική της πρόληψης αλλά της εκ των υστέρων αντιμετώπισης και καταστολής.

Η κοινοτική αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει, λοιπόν, αναφέρεται στην υποχρέωση αποκατάστασης περιβαλλοντικής βλάβης με ανάληψη των σχετικών οικονομικών, διαδικαστικών και λοιπών ευθυνών από πλευράς υπαιτίων. Ενώ η αρχή της προλήψεως αποβλέπει στην ευθέως προστασία του περιβάλλοντος, η αρχή του ρυπαίνοντος τίθεται σε εφαρμογή σε επόμενο στάδιο, όταν δηλαδή έχει ήδη συντελεσθεί η προσβολή του περιβάλλοντος.

Ωστόσο, η αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει δεν επιφέρει απλώς μια οικονομική κύρωση, δεν είναι ένα απλό μέσο καταλογισμού του κόστους, αλλά τονίζει την έννοια της ευθύνης που έχει ο ρυπαίνων και γενικότερα κάθε πολίτης για τη διαφύλαξη του

---

³⁹ Όπως είδαμε, η αρχή προέρχεται από τις οικονομικές επιστήμες και βασίζεται στην θεωρία των «εξωτερικών επιδράσεων» και στην χρησιμοποίηση της τιμής αγοράς για φιλοπεριβαλλοντικούς σκοπούς. Με τη χρήση των φυσικών πόρων από μέρος των επιχειρήσεων δημιουργούνται κοινωνικά κόστη που προκαλούνται από τη ρύπανση κ.α., τα οποία πληρώνουν πάντα «άλλοι». Αυτό το εξωτερικό κόστος επιδιώκεται να εσωτερικευθεί, να ενσωματωθεί στην τιμή του προϊόντος και έτσι να αναγκασθούν οι παραγωγοί να χρησιμοποιούν καθαρές, αντιρυπαντικές μεθόδους και τεχνολογίες.

περιβάλλοντος, την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ του ρυπαίνοντα και της βλάβης που προκαλείται, καθώς και το γεγονός ότι το περιβάλλον δεν πρέπει να θεωρείται αγαθό που προσφέρεται δωρεάν και το οποίο μπορεί ο καθένας να σπαταλά ελεύθερα και χωρίς συνέπειες.⁴⁰ Η εφαρμογή της αρχής ο ρυπαίνων πληρώνει, πέρα από τις οικονομικές συνέπειες που συνεπάγεται για τον παραγωγό – ρυπαντή, είτε υπό τη μορφή φόρων είτε άλλων οικονομικών επιβαρύνσεων στα πλαίσια της διοικητικής διαδικασίας, έχει συνέπειες στον τομέα της περιβαλλοντικής ευθύνης. Πράγματι, τονίζεται η αιτιώδης σχέση μεταξύ ρυπαίνοντος και περιβαλλοντικής ζημίας και καθιερώνεται η αντικειμενική ευθύνη, δεν απαιτείται δηλαδή η ύπαρξη και απόδειξη του πταίσματος του ρυπαίνοντος.

Η κοινοτική αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» δεσμεύει τον κοινοτικό νομοθέτη και τα κοινοτικά όργανα σε όλα τα επίπεδα και τους υποχρεώνει να λάβουν όλα τα αναγκαία μέτρα, ώστε η πιο πάνω επιταγή να μεταλλαχθεί σε αποτελεσματικό, προληπτικό και αποκαταστατικό μέσο. Συνάμα, ως γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου υπερέχει έναντι οποιασδήποτε ισχύουσας διάταξης του εθνικού δικαίου, ανεξαρτήτως του χρόνου έκδοσής της, το μέτρο που η τελευταία αντιφάσκει ή αντιστρατεύεται τον επιδιωκόμενο από την αρχή αυτή σκοπό.⁴¹

6.3. Ερμηνεία της αρχής από το ΔΕΚ

Μια απόφαση του ΔΕΚ, η οποία εφαρμόζει την παραπάνω αρχή είναι αυτή της 29^{ης} Απριλίου 1999, StandleyΚλπ C-293/1997. Η υπόθεση αυτή αφορούσε τη συμβατότητα της οδηγίας 91/676/ΕΚ για την προστασία των υδάτων κατά της νιτρορρυπάνσεως με υπέρτερους κανόνες του κοινοτικού δικαίου, ζήτημα το οποίο τέθηκε με προδικαστική απόφαση από το Βρετανικό HighCourtOfJustice.

Οι ενάγοντες στη κύρια δίκη θεωρούσαν ότι η επίδικη Οδηγία ήταν αντίθετη με την αρχή της αναλογικότητας και την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», διότι σε ορισμένες περιπτώσεις επέβαλε στους αγρότες να φέρουν το αποκλειστικό βάρος της επανόρθωσης της οικολογικής ισορροπίας, παρά το ότι η ισορροπία αυτή δεν είχε

---

⁴⁰ .Κουτούπα – Ρεγκάκου, Δίκαιο του Περιβάλλοντος, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας 2008, σελ.63-64

⁴¹ Καρακώστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, όπ. Σελ.. 32

διαταραχθεί αποκλειστικά και μόνο από γεωργικές χρήσεις, αλλά και από άλλες δραστηριότητες.

Το Δικαστήριο απέρριψε τον ισχυρισμό ως αβάσιμο θεωρώντας ότι από τον συνδυασμό των διατάξεων της Οδηγίας συνάγεται πως αυτή καταλείπει στα κράτη μέλη ευρεία περιθώρια διακριτικής ευχέρειας, ώστε να προσαρμόζουν την προστατευτική τους νομοθεσία με βάση τα τεχνικά και επιστημονικά δεδομένα, τα ειδικά χαρακτηριστικά των ευπαθών ομάδων και τις ειδικές κατά τόπους πηγές ρύπανσης. Επομένως, επιβεβλημένη είναι καταρχήν η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, η ορθή εφαρμογή της οποίας εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια.

Σε ό,τι αφορά στην αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει το Δικαστήριο παρατήρησε τα εξής: “...αρκεί η διαπίστωση ότι η Οδηγία δεν έχει ως αποτέλεσμα ότι οι κάτοχοι γεωργικών εκμεταλλεύσεων πρέπει να φέρουν τις επιβαρύνσεις που συνεπάγεται η εξάλειψη μιας ρυπάνσεως στην οποία δε συνέβαλαν... Εναπόκειται στα κράτη μέλη να λαμβάνουν υπόψη κατά την εφαρμογή της Οδηγίας, τις άλλες αιτίες της ρυπάνσεως και εν όψει των περιστάσεων, να μην επιρρίπτουν στους κατόχους γεωργικών εκμεταλλεύσεων μη αναγκαία για την εξάπλωση της ρυπάνσεως βάρη. Υπό το πρίσμα αυτό, η αρχή ότι «ο ρυπαίνων πληρώνει» αποτελεί έκφανση της αρχής της αναλογικότητας»

Επί των ανωτέρω πρέπει να παρατηρηθούν τα εξής: πρώτον, το Δικαστήριο δεν απέρριψε στο σύνολο της την επιχειρηματολογία των εναγόντων στην κύρια δίκη αγροτών. Ένα το εθνικό σύστημα προστασίας του περιβάλλοντος από τη νιτράτωση των υδάτων επέρριπτε στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις το αποκλειστικό βάρος για την αποκατάσταση της φυσικής ισορροπίας από βλάβη που προκλήθηκε και από άλλες αιτίες, τότε πράγματι θα παραβιαζόταν η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει». Δεύτερον απορρίφθηκε σιωπηρά ο ισχυρισμός των εναγόντων στην κύρια δίκη ότι εφόσον δεν λαμβάνονται μέτρα κατά όλων των υπευθύνων για μια περιβαλλοντική ζημιά, η λήψη μέτρων κατά ορισμένων εξ αυτών συνιστά προσβολή της αρχής. Το κρίσιμο για το δικαστήριο κριτήριο είναι: τα μέτρα που λαμβάνονται κατ’ ενός προσώπου ή μιας κατηγορίας προσώπων να αντιστοιχούν στο μέρος της ζημιάς που μπορεί να καταλογισθεί σε αυτό ή αυτά τα πρόσωπα. Από τη σκοπιά αυτή «ο ρυπαίνων πληρώνει» εμφανίζεται ως έκφανση της αρχής της αναλογικότητας. Τρίτον, επισημαίνεται ότι ο γενικός εισαγγελέας κ Legerστις προτάσεις του για την ίδια

υπόθεση αναφέρει και μια άλλη διάσταση της αρχής, την προληπτική. Η εφαρμογή της αρχής αυτής δεν προϋποθέτει την επέλευση της περιβαλλοντικής βλάβης, αλλά επιτρέπει την οικονομική επιβάρυνση των δραστηριοτήτων εκείνων, οι οποίες εμφανίζουν τον μεγαλύτερο κίνδυνο πρόκλησης της βλάβης αυτής. Επομένως όταν οι εθνικές αρχές επιβάλλουν στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις δυσμενή μέτρα ή άλλες οικονομικές επιβαρύνσεις για την περαιτέρω μείωση των ποσοστών νιτράτωσης των υδάτων, ακόμα και αν τα ποσοστά αυτά δεν είναι τόσο υψηλά ώστε να θεωρείται ότι έχει επέλθει ήδη η περιβαλλοντική βλάβη, τα μέτρα αυτά είναι σύμφωνα με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», υπό την αίρεση ότι επιβαρύνουν τις αγροτικές εκμεταλλεύσεις κατά τρόπο ανάλογο με τον περιβαλλοντικό κίνδυνο, που φέρεται να δημιουργούν οι εκμεταλλεύσεις αυτές.

6.4. Εφαρμογή της αρχής ο ρυπαίνων πληρώνει

Οι δυνατότητες πρακτικής εφαρμογής της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει» είναι ποικίλες και εκτείνονται στον χώρο τόσο του δημοσίου όσο και του ιδιωτικού δικαίου.

Στο πλαίσιο του δημοσίου δικαίου είναι δυνατή η ειδική φορολόγηση των ρυπογόνων δραστηριοτήτων. Το ζήτημα της φορολόγησης των φορέων βλαπτικών για το περιβάλλον δραστηριοτήτων είναι ιδιαίτερα επίκαιρο. Παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα καθώς εξαναγκάζει τις επιχειρήσεις να προσαρμόζουν τη δραστηριότητα τους στις απαιτήσεις της προστασίας του περιβάλλοντος. Η επιβολή του φόρου δεν εξαρτάται από την πολλές φορές δυσχερή απόδειξη της πρόκλησης περιβαλλοντικής ζημιάς, αλλά από την υπαγωγή ή μη της δραστηριότητας του ρυπαίνοντος στις ποιοτικές παραμέτρους που προβλέπει η σχετική νομοθεσία. Η Κοινότητα παρόλα αυτά δεν έχει λάβει μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση ούτε ευνοεί τη θέσπισή τους από τα κράτη μέλη, θεωρώντας ότι πρόκειται για κρατικές παρεμβάσεις, με τις οποίες τίθεται σε κίνδυνο η ελευθερία του ανταγωνισμού. Στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου, η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» ευνοεί την καθιέρωση ευθύνης από διακινδύνευση του φορέα επικίνδυνων για το περιβάλλον έργων, δραστηριοτήτων ή εγκαταστάσεων. Προς τη κατεύθυνση αυτή κινείται η Οδηγία 2004/35/EK περί ευθύνης για τις περιβαλλοντικές ζημιές.

Η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» υπόκειται σε κριτική τόσο αναφορικά με τη δυνατότητα αποτελεσματικής πρακτικής εφαρμογής της όσο και σε σχέση με τη σκοπιμότητα και την ιδεολογική της ορθότητα.

Ως προς το πρώτο ζήτημα πρέπει να επισημανθεί ότι λόγω του πολυπαραγοντικού και διάχυτου χαρακτήρα της οικολογικής ζημιάς είναι συχνά δύσκολο να εξευρεθεί ποιος την προκάλεσε ή στην περίπτωση που αποδεικνύεται ότι έχουν συντελέσει περισσότεροι στην επέλευσή της, σε ποιο ποσοστό ανέρχεται η συμβολή καθενός. Επιπλέον, συχνά δεν είναι σαφής η έκταση της ευθύνης του ρυπαίνοντος. Η οικολογική ζημιά έχει την τάση να επεκτείνεται λόγω της αλληλεξαρτήσεως των περιβαλλοντικών αγαθών και των απρόβλεπτων επιπτώσεων που μπορεί να εκλάβει μια φαινομενικά ασήμαντη διάσπαση της οικολογικής αλυσίδας. Στον χώρο του ιδιωτικού δικαίου το ζήτημα αυτό δεν μπορεί να λυθεί με μόνο το κριτήριο της πρόσφορης αιτιώδους συνάφειας, αλλά απαιτείται αναγωγή στον προστατευτικό σκοπό του κανόνα που ιδρύει την ευθύνη.

Η εφαρμογή στην πράξη, της αρχής αυτής παρουσιάζει κι άλλες δυσκολίες. Μια ακόμη δυσκολία εφαρμογής της αρχής έγκειται στο γεγονός ότι δεν είναι πάντα εφικτό να εκτιμάται το κόστος της αντιπεριβαλλοντικής συμπεριφοράς. Παράλληλα διατυπώνεται και ο φόβος ότι με τον τρόπο αυτό ευνοείται ο καταναλωτής που ρυπαίνει σε βάρος του ευσυνείδητου καταναλωτή, ενώ δυσκολία παρουσιάζει ο εντοπισμός του ρυπαίνοντα σε περίπτωση σωρευτικής μόλυνσης. Η μεγαλύτερη βεβαίως δυσχέρεια είναι ουσιαστική και όχι τεχνική: η εφαρμογή της αρχής δεν πρέπει να καταλήξει στην άποψη ότι «όποιος πληρώνει μπορεί και να ρυπαίνει», ότι υπάρχει δηλαδή δικαίωμα στην ρύπανση, φόβος που έχει επαληθευτεί με το εμπόριο των αδειών εκπομπής αερίων. Έτσι όμως το περιβάλλον καθίσταται αγοραίο και ανταλλάξιμο είδος, δηλαδή έννομο αγαθό σχετικής προστασίας

Στο επίπεδο της οικονομικής ανάλυσης της προστασίας του περιβάλλοντος, ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζεται η αρχή αυτή δεν είναι άμοιρος αμφισβητήσεων. Στη διεθνή πρακτική ο κανόνας ότι ο υπαίτιος της ρύπανσης καλείται να αναλάβει το κόστος της επανορθώσεως καταλήγει συνήθως να επιβαρύνει τον παραγωγό, τη στιγμή που ο περιβαλλοντικός κίνδυνος προέρχεται και από τους καταναλωτές. Μπορεί μεν το οικονομικό βάρος του (βιομηχανικού) παραγωγού να μετατοπίζεται στους καταναλωτές κατά τον προσδιορισμό της τιμής του προϊόντος, ωστόσο η λύση

αυτή καταλήγει να ευνοεί τον ρυπαίνοντα έναντι του ευσυνείδητου καταναλωτή. Περαιτέρω η εφαρμογή του εν λόγω κανόνα δεν είναι προφανής ή ευχερής σε περιπτώσεις «αλυσιδωτής» ή «σωρευτικής» ρύπανσης, όταν δηλαδή στην προσβολή του περιβάλλοντος συντέλεσαν από κοινού ή διαδοχικά πολλά φυσικά ή νομικά πρόσωπα.

Εξ άλλου, εκτός από το ποιος, δεν είναι σαφές και ως προς τι ο ρυπαίνων καλείται να πληρώσει. Μια περιβαλλοντική καταστροφή ανάλογα με τη σοβαρότητα της έχει πολλές και ποικίλες, ευθείες ή αντανακλαστικές, παρούσες ή μέλλουσες αρνητικές προεκτάσεις και επιπτώσεις. Από τη γραμματική διατύπωση της αρχής δεν συνάγεται πέρα από κάθε αμφιβολία το όριο μεταξύ των επιμέρους ζημιών, την επανόρθωση των οποίων ο ρυπαίνων οφείλει να αναλάβει και εκείνων που δεν εντάσσονται στο πεδίο ευθύνης του. Επιπλέον η αποκατάσταση της περιβαλλοντικής βλάβης είναι συνήθως μια ιδιαίτερα σύνθετη ενέργεια, στην οποία θα πρέπει να υπολογίσει κανείς τα έξοδα λειτουργίας της διοικητικής μηχανής, τη δικαστική δαπάνη και Χρήσιμες για τον υπολογισμό της έκτασης της ζημιάς είναι πάντως οι αρχές και η μέθοδος καθορισμού της αποζημιωτικής ευθύνης στο πεδίο του δικαίου των αδικοπραξιών. Παρά τις εννοιολογικές ασάφειες, που εμπεριέχονται στη διατύπωση της εν λόγω αρχής πρέπει να γίνει αποδεκτό ότι αποτελεί θεμελιώδες ερμηνευτικό εργαλείο για τον προσδιορισμό και της εκτίμηση του περιεχομένου της κοινοτικής και εθνικής δράσης στο χώρο του περιβάλλοντος και συντελεί συνακόλουθα στη περαιτέρω διάπλαση τόσο του κοινοτικού όσο και του εθνικού δικαίου αποκαταστάσεως της περιβαλλοντικής ζημιάς.

Η Οδηγία 2004/35/EK είναι το εργαλείο για να επιτευχθούν οι στόχοι της αρχής ο ρυπαίνων πληρώνει. Θα πρέπει δηλαδή ο φορέας της δραστηριότητας που προκαλεί τη ζημία ή τον κίνδυνο της ζημιάς να είναι υπόλογος οικονομικά, ώστε να παρακινούνται να λαμβάνουν μέτρα και να υιοθετούν μεθόδους ελαχιστοποίησης του κινδύνου. Η Οδηγία χρησιμοποιεί οικονομικά εργαλεία προκειμένου να δημιουργήσει μηχανισμούς για την προστασία του περιβάλλοντος, οι οποίοι θα υποχρεώσουν τις επιχειρήσεις να υιοθετήσουν περισσότερο φιλικές προς το περιβάλλον μεθόδους.

6.5. Περιπτώσιολογία

Διαφορετικές κατηγορίες περιπτώσεων σε πολλές περιοχές της Ελλάδας, διερευνάται η επίτευξη ή μη της εφαρμογής της νομοθεσίας, εντοπισμός αδυναμιών από τη διαπίστωση επιβλαβούς επίδρασης ως την υλοποίηση της αποκατάστασης και του βαθμού και του τρόπου αυτής.

Ωστόσο, για την προστασία του περιβάλλοντος πέραν των νομοθετικών ρυθμίσεων απαιτείται η ύπαρξη και λειτουργία πλαισίου ελέγχων των σοβαρών παραβάσεων της περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Λόγω έλλειψης αξιόπιστου μηχανισμού ελέγχου που είχε ως αποτέλεσμα τη μη επιβολή προστίμων, αδυναμίας είσπραξης του δημοσίου, δικαστικές διαμάχες, κλπ η αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει δεν έχει αποδώσει τα αναμενόμενα έως σήμερα.

6.5.1. Μόλυνση και περιβαλλοντική υποβάθμιση Ερυθροπόταμου Έβρου από λειτουργία λατομείων

Στο τμήμα της κοιλάδας του Ερυθροποτάμου που αναπτύσσεται ΒΔ του Διδυμοτείχου χωροθετούνται τρία ασβεστολιθικά λατομεία, τα οποία καλύπτουν έκταση 600 στρεμάτων. Τα λατομεία λειτουργούν άνευ άδειας λειτουργίας λόγω της γειννίας με τον οικισμό και της μη πλήρωσης των απαραίτητων ελαχίστων οριζόμενων από το νόμο αποστάσεων. Η ρύπανση εξαιτίας της λειτουργίας των λατομείων είναι ποικιλόμορφη (ηχορύπανση, δονήσεις με πρόκληση ζημιών στις κατοικίες, ιπτάμενα σωματίδια, αλλοίωση του τοπίου). Στην περίπτωση αυτή, η αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει δεν εφαρμόζεται καθώς η απουσία άδειας λειτουργίας δεν επιτρέπει την επιβολή φόρου σε κάθε κ.μ. θραυστού υλικού που εξορύσσεται και στη συνέχεια στο πέρας λειτουργίας τους την υποχρέωση ανάπλασης της περιοχής εξόρυξης.

6.5.2. Ρύπανση Κηφισού από βιομηχανικές χρήσεις

Ο Κηφισός, ένας από τους βασικότερους ποταμούς του λεκανοπεδίου Αττικής, αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση ρύπανσης και ολοκληρωτικής αλλοίωσης της φυσικής του μορφής. Εξαιτίας της ραγδαίας ανοικοδόμησης της πρωτεύουσας, τμήμα του ποταμού εγκλωβίστηκε στη βιομηχανική ζώνη της Αττικής

και παραπλεύρως εγκαταστάθηκαν βιομηχανικές και βιοτεχνικές μονάδες βαρέως τύπου, των οποίων τα απόβλητα καταλήγουν στον ποταμό. Παρά τη θεσμική προστασία του ο Κηφισός υφίσταται συνεχώς προσβολές που επιδεινώνουν τόσο το φυσικό περιβάλλον όσο και την ποιότητα των νερών. Το 2008 το ΥΠΕΧΩΔΕ επέβαλε πρόστιμα ύψους 1 εκατομμυρίου ευρώ σε 25 βιομηχανίες εγκατεστημένες στην περιοχή, αλλά δεν έπαυσαν οι περιβαλλοντικές παραβάσεις. Απαραίτητη κρίνεται η επιβολή μεγάλου ύψους προστίμων στους υπευθύνους αλλά κυρίως η διασφάλιση της είσπραξης από τις αρμόδιες αρχές, όπως και η αποκλειστική χρήση των κονδυλίων αυτών για έργα απορρύπανσης και ανάπλασης του ποταμού.⁴²

6.5.3. ΧΥΤΑ περιοχής Άνω Λιοσίων

Η διαχείριση των αποβλήτων στον χώρο Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων στην περιοχή άνω Λιοσίων αποτελεί σοβαρό παράγοντα ρύπανσης. Στον χώρο εισρέουν περίπου 6.500 τόνοι απορριμμάτων την ημέρα από διάφορους δήμους. Αν και κατασκευάστηκε σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές προδιαγραφές, ουσιαστικά δεν λειτουργεί ως ΧΥΤΑ, αλλά ως χωματερή, αφού τα απορρίμματα που δέχεται δεν υπόκεινται σε επεξεργασία. Τον Οκτώβριο του 2010 αποφασίστηκε η παραπομπή στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έπειτα από ελέγχους που διενήργησαν κλιμάκια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στην προκειμένη περίπτωση κύρια αδυναμία σε επίπεδο εφαρμογής είναι το γεγονός ότι ο ρυπαίνων χρήστης είναι το κράτος και έχει ταυτόχρονα τον ρόλο του ελεγκτή, νομοθέτη και του φορέα επιβολής κυρώσεων. Άλλωστε τα κονδύλια αποπληρωμής ποινών προέρχονται από τα κρατικά ταμεία, συνεπώς οι πολίτες που πλήττονται από την περιβαλλοντική υποβάθμιση επιβαρύνονται οικονομικά ως φορολογούμενοι πολίτες, με την εξόφληση προστίμων για την υποβάθμιση αυτή.⁴³

6.5.4. Ρύπανση Πηνειού από λιπάσματα – φυτοφάρμακα στο Ν. Ηλείας

Κύρια πηγή ρύπανσης στον Ν. Ηλείας αποτελεί η προερχόμενη από τη βασική οικονομική δραστηριότητα της περιοχής, δηλαδή τη γεωργική καλλιέργεια, αλόγιστη χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων στην αρδευόμενη πεδιάδα του ποταμού Πηνειού αλλά και η συγκέντρωση και εξακολούθηση απόρριψης απορριμμάτων σε

---

⁴² Ε.Σταματίου, Η Αρχή Ο Ρυπαίνων Πληρώνει- Μελέτες Περίπτωσης ΠερΔικ 4/2013 σελ 616-619

⁴³ Ε.Σταματίου, Η Αρχή Ο Ρυπαίνων Πληρώνει- Μελέτες Περίπτωσης ΠερΔικ 4/2013 σελ 619-620

χωματερές που γειτνιάζουν με τον ποταμό. Σοβαρά προβλήματα από τη μη ορθολογική χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων προκαλεί η νιτρορύπανση των υπόγειων υδάτων της περιοχής και ο ευτροφισμός των παραποτάμιων και παραθαλάσσιων εκτάσεων. Η ρύπανση κατά μήκος του ποταμού έχει προκαλέσει μόλυνση του υδροφόρου ορίζοντα και συνεπώς του κάμπου της Ηλείας. Μετά από καταγγελίες τοπικών οργανώσεων για εντοπισμό δεκάδων ανεξέλεγκτων χωματερών κατά μήκος του Πηνειού, το ζήτημα δημοσιεύθηκε στα μέσα ενημέρωσης. Κατόπιν καταγγελίας στους επιθεωρητές Περιβάλλοντος του ΥΠΕΚΑ, ο δήμος Γαστούνης σε συνεργασία με την Αποκεντρωμένη Διοίκηση προέβη σε ενέργειες, κυρίως για τη διακοπή λειτουργίας και την αποκατάσταση του χώρου του ΧΑΔΑ. Επίσης, ενημερώθηκε το Τμήμα Υγειονομικού Ελέγχου και Περιβαλλοντικής Υγιεινής της Διεύθυνσης Υγείας ΠΕ Ηλείας για τον έλεγχο τυχόν πρόκλησης ανθυγιεινών και επικίνδυνων για τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής συνθηκών από την έκλυση ουσιών. Σύμφωνα με τους αρμόδιους του «προγράμματος δράσης για τη λεκάνη του Πηνειού Ν. Ηλείας που έχει χαρακτηριστεί ως ευπρόσβλητη ζώνη» είναι εφικτή η βελτίωση της κατάστασης και η εφαρμογή της νομοθεσίας, με την ενεργοποίηση περισσότερων ελέγχων καθώς και την επιβολή των προβλεπόμενων κυρώσεων στους μη συμμορφωθέντες.

6.5.5. ΧΥΤΑ στην περιοχή της Δουρούτης Ιωαννίνων

Η σοβαρότερη ως και σήμερα πηγή ρύπανσης για το λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων είναι ο ΧΥΤΑ, στην πραγματικότητα χωματερή, στην περιοχή της Δουρούτης, πλησίον του οικισμού της Πεδινής. Με έκταση άνω των 200 στρεμμάτων δέχεται το μεγαλύτερο μέρος των απορριμμάτων του Δ. Ιωαννίνων. Η ρύπανση που προκαλεί η εγκατάσταση είναι σοβαρή και ποικίλη. Εκτός από την έντονη δυσοσμία και την ανάδυση νέφους σκόνης και σωματιδίων, που διασπείρονται στην περιοχή, κατά την μεταφορά και απόθεση των απορριμμάτων, σοβαρότερη είναι η μόλυνση των επιφανειακών και των υπογείων υδάτων, μεγάλο μέρος των οποίων καταλήγει στην προστατευόμενη λίμνη Παμβώτιδα και οδηγεί στον ευτροφισμό και τη περιβαλλοντική υποβάθμιση της λίμνης. Στην περίπτωση του ΧΥΤΑ Δουρούτης, ρυπαίνων είναι το Δημόσιο, το οποίο δεν «πληρώνει», τουλάχιστον σε οικονομικούς όρους. Δύσκολα εφαρμόζεται η αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει όταν ο ρυπαίνων είναι φορέας του Δημοσίου. Έχει πάντως ήδη εκπονηθεί μελέτη και έχει γίνει ανάθεση του

έργου αποκατάστασης του ΧΥΤΑ, που φαίνεται να προχωρεί πλέον, μετά από την επίλυση διαφόρων προβλημάτων που αντιμετώπιζε το έργο.

6.5.6. Μόλυνση Ασωπού Ν. Βοιωτίας

Σημαντική είναι η ρύπανση στην ευρύτερη περιοχή του Ασωπού λόγω των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων, όπως η αυθαίρετη οικοδόμηση, η καταστροφή δασικών εκτάσεων και κυρίως η εκτεταμένη βιομηχανική χρήση. Τεράστια είναι και η ζημιά από τη ρύπανση των νερών και του υδροφόρου ορίζοντα, πέραν της οικολογικής καταστροφής αυτής καθ' εαυτής. Η άτυπη βιομηχανική ζώνη των Οινοφύτων φιλοξενεί περίπου 200 βιομηχανικές μονάδες, με σοβαρές ελλειψεις στις υποδομές και με βασικότερη την έλλειψη εγκαταστάσεων επεξεργασίας αποβλήτων και λυμάτων. Το ΥΠΕΧΩΔΕ αντιμετωπίζει το πρόβλημα ήδη από το 1996, με την ανάθεση εκπόνησης μελέτης στο ΕΜΠ, που δεν έχει όμως αξιοποιηθεί. Στις επιχειρήσεις επιβάλλονται πολύ χαμηλά πρόστιμα, ενώ υποχρεούνται να μεταβάλλουν τον τρόπο διαχείρισης των αποβλήτων τους. Η ΕΥΕΠ από το 2006 προβαίνει σε ελέγχους συνεχίζοντας μέχρι και σήμερα. Μάλιστα, το ΣτΕ, με οκτώ αποφάσεις⁴⁴ υπερέκρασε το όριο της επιβολής των προστίμων ορίζοντας ότι «Η κεντρική Διοίκηση όσο και η Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση δεν έχουν διακριτική ευχέρεια επιβολής κυρώσεων στους παραβάτες, αλλά δέσμια υποχρέωση». Σήμερα, το ΥΠΕΚΑ έχει ήδη σχεδιάσει πρόγραμμα διαχείρισης της περιβαλλοντικής κρίσης στον Ασωπό και έχει δρομολογήσει μέτρα και δράσεις.⁴⁵

---

⁴⁴ ΣτΕ, Ε' Τμήμα, 3975-81/2010

⁴⁵ <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=335&language=el-GR>

Β' ΜΕΡΟΣ

Η ΕΥΘΥΝΗ ΓΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΖΗΜΙΕΣ

1. Η ευθύνη για περιβαλλοντικές ζημιές

1.1. Η αστική ευθύνη του αρ. 914 ΑΚ

Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του περιβάλλοντος ως έννομου αγαθού που υφίσταται τη ζημία, σε σχέση με άλλα δικαιώματα ή έννομα αγαθά ή συμφέροντα του ιδιωτικού δικαίου, καθώς η ίδια η φύση της περιβαλλοντικής ζημίας δημιουργεί προβλήματα στην εφαρμογή της γενικής αδικοπρακτικής ευθύνης του α. 914 Α.Κ. και της αποζημίωσης. Ιδιαίτερη δυσχέρεια παρουσιάζει ο υπολογισμός της περιβαλλοντικής ζημίας, προκειμένου να επιδικαστεί αποζημίωση στο ζημιωθέντα, δεδομένου ότι η παραδοσιακή νομική αντίληψη για την αποζημίωση θέτει ως προϋπόθεση για αποκατάσταση την ύπαρξη φυσικής ζημίας είτε στη σωματική ακεραιότητα είτε στην ιδιοκτησία, στην οποία συμπεριλαμβάνεται η ακίνητη και η κινητή περιουσία. Ωστόσο, η περιουσιακή αξία του περιβάλλοντος και της υποβάθμισής του δεν είναι ευχερώς αποτιμητή, οδηγώντας έτσι στο να μην λαμβάνεται υπόψη η ζημία αυτή. Περαιτέρω, οι τυχόν ζημιές που υφίστανται τα άτομα στην άσκηση των ιδιωτικών δικαιωμάτων τους, δεν είναι παρά αντανάκλαση μιας ενδεχομένως πολύ μεγαλύτερης προσβολής που υπέστη το περιβάλλον.

Επιπλέον, για την θεμελίωση της αδικοπρακτικής ευθύνης και την αξίωση σε αποζημίωση απαιτείται η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας και η απόδειξη εκ μέρους του ενάγοντα, ότι η παράνομη συμπεριφορά του εναγόμενου είναι η φυσική και νομική αιτία της ζημίας του, απόδειξη δυσχερής τις περισσότερες φορές. Άλλωστε, η εν λόγω αντίληψη για την αποζημίωση δεν ανταποκρίνεται στη σημερινή πραγματικότητα, καθώς διάφορες ασθένειες που συνδέονται με την περιβαλλοντική υποβάθμιση (π.χ. καρκίνος, ενδοκρινικές διαταραχές, προβλήματα του αναπνευστικού), αφενός μεν εμφανίζονται μετά από δεκαετίες, αφετέρου δε διαπερνώνται από επιστημονική αβεβαιότητα. Αυτό σημαίνει ότι τέτοιες ζημιές δεν αποκαθίστανται, καθώς είναι εξαιρετικά δύσκολο έως αδύνατο για τους ενάγοντες να συνδέσουν την ασθένεια με την έκθεση σε επικίνδυνες ουσίες. Για να υπερβούμε

λοιπόν αυτά τα εμπόδια θα έπρεπε ίσως να μην περιοριστούμε στην κλασική προβληματική της επελθούσας ζημιάς, αλλά να στρέψουμε την προσοχή μας και προς τον κίνδυνο επέλευσης της ζημιάς.⁴⁶

Προκειμένου, λοιπόν, να εφαρμοστούν οι διατάξεις για τις αδικοπραξίες (ΑΚ 914) στις περιπτώσεις περιβαλλοντικής ζημιάς απαιτείται να συντρέχουν οι γενικές προϋποθέσεις της αδικοπρακτικής ευθύνης:

A) ανθρώπινη συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη),

Ανθρώπινη Συμπεριφορά είναι κάθε πράξη αφενός εξωτερική (δηλ. κοινωνική) συμπεριφορά του ανθρώπου και αφετέρου εκούσια, δηλ. αυτή που μπορεί να ελεγχθεί από τη βούληση του ανθρώπου. Ως εκ τούτου, αποκλείονται α) οι καταστάσεις του εσωτερικού κόσμου του ανθρώπου, β) οι πράξεις του ανθρώπου εφόσον οφείλονται σε ακαταμάχητη σωματική βία που ασκείται σε αυτόν ή όταν ελλείπει ο έλεγχος της συνειδήσεως του πράττοντος και γ) οι άλογες ενέργειες των ζώων.

Η ανθρώπινη συμπεριφορά μπορεί να συνίσταται και σε παράλειψη, η οποία μπορεί να θεμελιώσει υποχρέωση αποζημιώσεως, μόνο αν ο παραλείψας όφειλε να προβεί σε ορισμένη ενέργεια, και μάλιστα όχι έναντι ορισμένου προσώπου αλλά και έναντι της ολότητας. Η υποχρέωση αυτή του παραλείψαντος για θετική ενέργεια μπορεί να πηγάζει από δικαιοπραξία, από το Νόμο, από την καλή πίστη και τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις, από προηγούμενη συμπεριφορά του ίδιου του παραλείψαντος ή από το γενικό πνεύμα του δικαίου

Η περιβαλλοντική ζημία ενδέχεται να είναι συνέπεια αθροιστικών παράνομων προσβολών, οπότε και υπάρχει αντικειμενική δυσκολία προκειμένου να διαπιστωθεί τίνος η συμπεριφορά και σε ποιο βαθμό οδήγησε στο ζημιογόνο αποτέλεσμα. Στην περίπτωση αυτή, η συμπεριφορά αντιμετωπίζεται ως ενιαία, χωρίς να εξετάζεται η επιμέρους συμμετοχή σε αυτήν καθενός από τους ζημιώσαντες.

B) παράνομη,

---

⁴⁶ Βλ. Γ. Μπάλιας, Η πρόσληψη του περιβαλλοντικού κινδύνου και οι επιπτώσεις της στην αστική ευθύνη, ΠερΔικ 2/2009, σελ 262

Η θεμελίωση της έννοιας της αδικοπραξίας απαιτεί συμπεριφορά παράνομη, αντιβαίνουσα σε απαγορευτικό ή επιτακτικό κανόνα δικαίου ή αποδοκιμαζόμενη από το θετικό δίκαιο και τους σκοπούς του. Για τον χαρακτηρισμό μίας συμπεριφοράς ως παράνομης, η ΑΚ 914 παραπέμπει στο σύνολο της αστικής, ποινικής, διοικητικής κ.λ.π. νομοθεσίας, εθνικής ή κοινοτικής προέλευσης και, για το λόγο αυτό, η διάταξη θεωρείται «λευκός κανόνας δικαίου».

Στο πεδίο του περιβαλλοντικού δικαίου οι συναλλακτικές υποχρεώσεις προνοίας και ασφάλειας απαρτίζονται από το σύνολο της νομοθεσίας, εθνικής και κοινοτικής, μέσω της οποίας επιδιώκεται, παράλληλα με τη διαφύλαξη των περιβαλλοντικών αγαθών, η προστασία και ιδιωτικών εννόμων αγαθών και συμφερόντων. Οι συγκεκριμένες διατάξεις συνδυάζονται με τις γενικές ρήτρες των ΑΚ 281 και 288, οι οποίες συμπροσδιορίζουν το πεδίο εφαρμογής των ειδικών περιβαλλοντικών ρυθμίσεων στο χώρο του αστικού δικαίου περιβάλλοντος.

Επιπλέον όμως, η προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών εξυπηρετείται και μέσω των συναλλακτικών υποχρεώσεων που αποβλέπουν στην προστασία της ανθρώπινης ζωής, της υγείας ή της σωματικής ακεραιότητας οι οποίες βαρύνουν φορείς δραστηριοτήτων που ενέχουν κινδύνους για τα πιο πάνω έννομα αγαθά, μεταξύ άλλων, συνεπεία προσβολής στοιχείων του περιβάλλοντος.

Γ) Υπαίτια Συμπεριφορά

Προκειμένου να γεννηθεί αξίωση αποζημιώσεως για περιβαλλοντική ζημία, απαιτείται η συμπεριφορά του δράστη να είναι υπαίτια, με την έννοια ότι προέβλεψε και αποδέχτηκε τα αποτελέσματα της πράξεώς του (δόλος), είτε τα προέβλεψε μεν αλλά δεν τα αποδέχτηκε, παρά ταύτα, όμως, προέβη στην πράξη ή ακόμα ούτε τα προέβλεψε ούτε συνεπώς τα αποδέχτηκε, όφειλε όμως να γνωρίζει ότι η πράξη του θα οδηγούσε στο παράνομο αποτέλεσμα (αμέλεια).

Η απόδειξη της υπαιτιότητας στις περιπτώσεις περιβαλλοντικής ζημίας παρουσιάζει συχνά ανυπέρβλητες δυσχέρειες λόγω του ότι ενδέχεται να ισοδυναμεί με απόδειξη της μη λήψεως από το δράστη των απαραίτητων μέτρων για την πρόληψη της ζημίας που σημαίνει ότι ο ζημιωθείς θα πρέπει να διεισδύσει στο δυσπρόσιτο χώρο της περιβαλλοντικής ζημίας. Με δεδομένο μάλιστα ότι το μεγαλύτερο μέρος των σοβαρών τουλάχιστον οικολογικών προσβολών προέρχεται από τη λειτουργία

βιομηχανικών εγκαταστάσεων, εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι η απόδειξη από το ζημιωθέντα πταίσματος στη λειτουργία της επιχειρήσεως είναι κατά κανόνα ανέφικτη.

Δ) Η επέλευση ζημίας

Ως περιβαλλοντική ζημία θα πρέπει να νοηθεί κάθε βλάβη που προκαλείται σε στοιχείο του ζωτικού χώρου. Κάθε δυσμενής μεταβολή του δικαιώματος χρήσεως των κοινών σε όλους ή των φύσει κοινόχρηστων πραγμάτων επιφέρει περιβαλλοντική ζημία. Εκτός όμως από το δικαίωμα χρήσεως του ζωτικού χώρου, που αποτελεί το άμεσα θιγόμενο αγαθό, μια περιβαλλοντική ζημία είναι δυνατόν να επιφέρει, εμμέσως βλάβες και σε έννομα αγαθά που συνδέονται με το δικαίωμα χρήσεως των κοινών σε όλους και των κοινόχρηστων πραγμάτων είτε από το γεγονός ότι αποτελούν, και αυτά, στοιχεία του δικαιώματος της προσωπικότητας, είτε διότι αποτελούν το απαραίτητο υλικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ασκείται το δικαίωμα της προσωπικότητας.

Ε) Αιτιώδης Σύνδεσμος μεταξύ παράνομης και υπαίτιας συμπεριφοράς και ζημίας.

Για την αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημίας, ο ζημιωθείς οφείλει να επικαλεστεί και να αποδείξει την ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ του νόμιμου λόγου ευθύνης, δηλαδή της υπαίτιας και παράνομης συμπεριφοράς του δράστη, και περιβαλλοντικής ζημίας. Πρέπει δηλαδή να επικαλεστεί και να αποδείξει ότι η παράνομη και υπαίτια πράξη ή παράλειψη του ζημιώσαντος (η μη τήρηση των συναλλακτικών υποχρεώσεων ασφαλείας και πρόνοιας) τελεί σε πρόσφορη αιτιώδη συνάφεια με το ζημιογόνο αποτέλεσμα και ότι το περιβαλλοντικό αγαθό που προσβλήθηκε, όπως και η ζημία που προκλήθηκε, περιλαμβάνονται στον προστατευτικό σκοπό της διάταξης που παραβιάστηκε.

Στο πεδίο του περιβαλλοντικού δικαίου, η απόδειξη της αιτιώδους συνάφειας είναι εξίσου δύσκολη με την απόδειξη της υπαιτιότητας είτε διότι το αποτέλεσμα είναι συνέπεια συμπεριφοράς περισσότερων είτε διότι δεν είναι εύκολο να διαπιστωθεί σε ποια έκταση και σε ποιο βαθμό η συμπεριφορά συνέβαλλε στο ζημιογόνο

αποτέλεσμα ή ακόμα διότι είναι ενδεχόμενο μεταξύ ζημιογόνου συμπεριφοράς και οικολογικής ζημίας, να μεσολάβησε αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα.

Για τον υπολογισμό της περιβαλλοντικής ζημίας, κρίσιμη είναι η σύγκριση της περιουσιακής καταστάσεως του ζημιωθέντος αν δε μεσολαβούσε το ζημιογόνο γεγονός και εκείνης στην οποία βρίσκεται η περιουσία μετά την επέλευση του ζημιογόνου γεγονότος. Η διαφορά μεταξύ των δύο περιουσιακών καταστάσεων ως οικονομικών μεγεθών ισοδυναμεί με τη ζημία. Ωστόσο, η θεμελίωση της ευθύνης, κατά συνέπεια και η ασφάλιση αυτής λαμβάνει χώρα, διαμέσου ειδικότερων νόμων, κατά συνέπεια δεν θα ακολουθήσει περαιτέρω ανάλυση της έννοιας της ευθύνης βάσει του Α.Κ.

Έτσι, η εμπλοκή του ιδιωτικού δικαίου στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, ιδίως στη χώρα μας ήταν και παραμένει ακόμη μέχρι σήμερα πολύ περιορισμένη. Ωστόσο η νέα περιβαλλοντική πραγματικότητα επιβάλλει μια ενεργοποίηση των μηχανισμών του ιδιωτικού δικαίου.

1.2. Η ευθύνη βάσει του α. 29 του Ν.1650/86

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της περιορισμένης εμπλοκής του ιδιωτικού δικαίου στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων αποτελεί η ρύθμιση του άρθρου 29 του ν. 1650/1986 που δεν εφαρμόστηκε ποτέ ως τώρα.

Σύμφωνα με το αρ. 29 «Οποιοσδήποτε, φυσικό ή νομικό πρόσωπο, προκαλεί ρύπανση ή άλλη υποβάθμιση του περιβάλλοντος ευθύνεται σε αποζημίωση, εκτός αν αποδείξει ότι η ζημία οφείλεται σε ανώτερη βία ή ότι προήλθε από υπαίτια ενέργεια τρίτου που ενήργησε δολίως.» Το περιεχόμενο της αρχής ο ρυπαίνων πληρώνει αποτελούσε ως ένα βαθμό αντικείμενο του άρθρου αυτού, το οποίο όμως κατευθυνόταν στην επιβολή χρηματικής ή άλλης ποινής αλλά δεν εστίαζε στην αποκατάσταση του περιβάλλοντος από τους έχοντες την ευθύνη ρυπαντές.⁴⁷

---

⁴⁷Ε.Σταματίου, Η Αρχή Ο Ρυπαίνων Πληρώνει- Μελέτες Περίπτωσης ΠερΔικ 4/2013 σελ 614

Με το άρθρο αυτό ο νομοθέτης καθιερώνει ευθύνη από διακινδύνευση του φορέα δραστηριοτήτων που συνεπάγονται αυξημένους κινδύνους πρόκλησης περιβαλλοντικών ζημιών, αντιλαμβανόμενες τις δυσχέρειες στην εφαρμογή του αρ. 914 ΑΚ στις περιβαλλοντικές ζημίες, και ιδίως τη δυσκολία του ζημιωθέντος να αποδείξει, αφενός, την υπαιτιότητα του ζημιώσαντος και αφετέρου, τον αιτιώδη σύνδεσμο μεταξύ παράνομης και υπαίτιας συμπεριφοράς και περιβαλλοντικής ζημίας.

Η ευθύνη λόγω ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος, εμπίπτει στην κατηγορία της ευθύνης από διακινδύνευση. Η παραγωγή, κατοχή ή εκμετάλλευση αντικειμένων ή η άσκηση δραστηριοτήτων που προκαλούν ρύπανση, μόλυνση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος συνεπάγονται κινδύνους επέλευσης ζημιών. Για τη θεμελίωση της ευθύνης του ρυπαίνοντος κατά το α. 29 δεν είναι αναγκαία η συνδρομή των προϋποθέσεων της αδικοπρακτικής ευθύνης των ΑΚ 914επ., ήτοι πράξη ή παράλειψη παράνομη και υπαίτια, αλλά απαιτείται και αρκεί να αποδειχθεί ότι επήλθε ζημία, ότι υφίσταται αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ αυτής και της ρυπογόνου κατάστασης και ότι η ζημία εμπίπτει στον προστατευτικό σκοπό της διάταξης.

Προϋποθέσεις εφαρμογής

Α. Ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος

Ρύπανση του περιβάλλοντος, σύμφωνα με το α. 2 παρ.2 Ν. 1650/86 είναι η «παρουσία στο περιβάλλον ρύπων, δηλαδή κάθε είδους ουσιών, θορύβου, ακτινοβολίας ή άλλων μορφών ενέργειας, σε ποσότητα, συγκέντρωση ή διάρκεια, που μπορούν να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, στους ζωντανούς οργανισμούς, και στα οικοσυστήματα ή υλικές ζημίες, και, γενικά, μπορούν να καταστήσουν το περιβάλλον ακατάλληλο για τις επιθυμητές χρήσεις του».

Υποβάθμιση, αφετέρου, σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 4 Ν.1650/86 «η πρόκληση από ανθρώπινες δραστηριότητες ρύπανσης ή οποιασδήποτε άλλης μεταβολής στο περιβάλλον, η οποία είναι πιθανό να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων, στην ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά και στις αισθητικές αξίες».

B. Ζημία

Ως διάταξη ιδρυτικής ευθύνης προς αποζημίωση, η διάταξη του άρθρου 29 Ν. 1650/86 προϋποθέτει την επέλευση ζημίας σε βάρος του ενάγοντος. Ως ζημία δεν νοείται απλώς και μόνο η ρύπανση ή η υποβάθμιση μέσω της οποίας θίγεται το περιβάλλον ως κοινό αγαθό, αλλά απαιτείται, λόγω αυτής, να προκλήθηκε περιουσιακή ζημία σε προστατευόμενο έννομο αγαθό ή συμφέρον του ενάγοντος (π.χ. μείωση της αξίας της ιδιοκτησίας του, μείωση της παραγωγής του αγροκτήματος, θάνατος ζώων κτηνοτρόφων, ζημία λόγω αδυναμίας χρήσεως στοιχείου του ζωτικού χώρου κ.λ.π.)

Το αρ. 29 του Ν. 1650/86 δεν καθιερώνει ποσοτικό ή άλλο περιορισμό στην αποκατάσταση της ζημίας και, συνεπώς, ισχύει ο κανόνας της πλήρους αποζημίωσης. Για τον υπολογισμό της αποκαταστατέας ζημίας εφαρμόζονται τα α. 297επ. ΑΚ, τα οποία θεσπίζουν γενικές ρυθμίσεις του δικαίου της αποζημίωσης. Στη ζημία περιλαμβάνεται τόσο η θετική ζημία, δηλαδή μείωση της περιουσίας του δανειστή, όσο και το διαφυγόν κέρδος, δηλαδή ματαίωση της αύξησης της υπό την προϋπόθεση ότι πρόκειται για κέρδος που προσδοκά κανείς με πιθανότητα, σύμφωνα με τη συνηθισμένη πορεία των πραγμάτων ή τις ειδικές περιστάσεις και, ιδίως, τα προπαρασκευαστικά μέτρα που έχουν ληφθεί.

Δεδομένου ότι οι προσβολές του περιβάλλοντος γεννούν από τη φύση τους πολλές απώτερες συνέπειες, οι οποίες μπορούν να εκδηλωθούν μετά την παρέλευση μεγάλου χρονικού διαστήματος, τίθεται συχνά το ζήτημα της αποκατάστασης έμμεσης και μελλοντικής ζημίας, π.χ. βλάβες στην υγεία του ζημιωθέντος οφειλόμενες στη ρύπανση που είναι πιθανό να επέλθουν στο μέλλον (μελλοντική ζημία) ή έχουν επέλθει και οδηγούν σε απώλεια της εργασίας του (έμμεση ζημία). Τα δύο αυτά είδη ζημίας αποκαθίστανται καθώς καλύπτονται από τον κανόνα πλήρους αποζημίωσης και τον προστατευτικό σκοπό της διάταξης και στην αποκαταστατέα ζημία περιλαμβάνεται επίσης η ηθική βλάβη η οποία καταλογίζεται στον φορέα της ζημιογόνου για το περιβάλλον εγκατάστασης ή δραστηριότητας

Γ. Αιτιώδης Σύνδεσμος

Η θεμελίωση ευθύνης από διακινδύνευση προϋποθέτει αιτιώδη συνάφεια μεταξύ πηγής κινδύνου και ζημίας, η οποία και θα κριθεί με βάση την αρχή της πρόσφορης αιτιότητας. Σύμφωνα με το αρ. 29, ο υπεύθυνος απαλλάσσεται, αν αποδείξει ότι η ζημία οφείλεται σε ανώτερη βία ή σε πταίσμα τρίτου που ενήργησε με δόλο.

Δ. Οφειλέτης

Όποιος προκαλέσει ρύπανση ή υποβάθμιση οφείλει να αποκαταστήσει τις ζημίες, που σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν παραπάνω, συνδέονται αιτιωδώς με τη δραστηριότητά του. Εναρμονιζόμενη προς το γενικότερο πνεύμα που συνάγεται από τους ειδικούς νόμους μέσω των οποίων καθιερώνεται ευθύνη από διακινδύνευση, η διάταξη του α. 29 επιρρίπτει το κόστος της αποκατάστασης της ζημίας στον ωφελούμενο από την άσκηση δραστηριότητας ή την εκμετάλλευση εγκατάστασης που δημιουργεί κινδύνους για το περιβάλλον. Ο τελευταίος είναι δίκαιο να βαρύνεται με τις ζημίες που επέρχονται λόγω της κερδοφόρας για τον ίδιο και επικίνδυνης για το περιβάλλον συμπεριφοράς του, δεδομένου ότι είναι και ο κατεξοχόν αρμόδιος να τις αποτρέψει λαμβάνοντας τα κατάλληλα προληπτικά μέτρα. Ο υπόχρεος επιρρίπτει, κατά κανόνα, το σχετικό κόστος αυτασφάλισης ή ασφάλισης της αστικής ευθύνης, στην τιμή των προϊόντων του με αποτέλεσμα η επιβάρυνση να κατανέμεται σε ευρύτερο κύκλο προϊόντων και να «κοινωνικοποιείται» η ζημία.

Ε. Αποζημίωση

Για την καταβολή αποζημίωσης ισχύουν οι γενικές διατάξεις των άρθρων 297 επ. ΑΚ. Η αποζημίωση καταβάλλεται, κατ' αρχήν, σε χρήμα και σε κεφάλαιο εφάπαξ. Δεν αποκλείεται όμως, σε συγκεκριμένη περίπτωση και υπό προϋποθέσεις, η δυνατότητα επιδίκασης φυσικής (in natura) αποζημίωσης με αντικείμενο την επαναφορά των πραγμάτων στην πρότερη κατάσταση, δηλαδή εκείνη που θα υπήρχε αν δεν είχε προηγηθεί το ζημιογόνο γεγονός. Η επιδίκαση φυσικής αποζημίωσης (in natura) είναι υποχρεωτική για το δικαστή, όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις της ΑΚ 297επ. ΑΚ, έχει υποβληθεί σχετική αίτηση του οφειλέτη ή του δανειστή, δεν προσκρούει στα συμφέροντα αυτού (του δανειστή), είναι δυνατή και δεν αντίκειται στο πνεύμα του νόμου.

1.3. Περιβαλλοντική ευθύνη

Η Οδηγία 2004/35/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21ης Απριλίου 2004⁴⁸ σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας τέθηκε επισήμως σε ισχύ την 21η Απριλίου 2004 μετά από 20 χρόνια επίπονων προσπαθειών και συζητήσεων με σκοπό τη διαμόρφωση ενός κοινού πεδίου ευρωπαϊκής ευθύνης για ζημίες στο περιβάλλον και τη θεσμοθέτηση ενός αυστηρού νομικού πλαισίου αυξημένης ευθύνης του ρυπαίνοντος. Η μεταφορά της Οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών μελών ορίστηκε να ολοκληρωθεί μέχρι τις 30.4.2007,⁴⁹ ωστόσο η μεταφορά της Οδηγίας ολοκληρώθηκε την 1η Ιουλίου 2010. Η καθυστέρηση της ενσωμάτωσης της Οδηγίας οφείλεται στη δυσχέρεια ενσωμάτωσής της στα υφιστάμενα νομικά πλαίσια, στις αυστηρές τεχνικές απαιτήσεις, όπως η ανάγκη για οικονομική αξιολόγηση της περιβαλλοντικής ζημίας, οι διάφοροι τύποι αποκατάστασης και ζημίας η οποία προκαλείται σε προστατευόμενα είδη και φυσικούς οικοτόπους, που είναι καινοτομίες για πολλά κράτη μέλη, αλλά και στο χαρακτήρα πλαισίου της Οδηγίας, που αφήνει ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στα κράτη- μέλη, με επιλογές που μπορούν να αποφασιστούν μόνο κατά τη μεταφορά.

Η Οδηγία 2004/35/EK σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας εκδόθηκε για την αποτελεσματική καθιέρωση ενός καθεστώτος περιβαλλοντικής ευθύνης με βάση αφενός την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», βασικής αρχής του δικαίου του περιβάλλοντος που διατυπώνεται και στη Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής

---

⁴⁸ Επίσημη Εφημερίδα αριθμ. L 143 της 30/04/2004 σ 0056-0075

⁴⁹ Συνάγεται ότι η οδηγία εφαρμόζεται σε ζημίες προκληθείσες από εκπομπή, γεγονός ή ατύχημα που έλαβε χώρα μετά την 30ή Απριλίου 2007, εφόσον οι ζημίες αυτές οφείλονται είτε σε δραστηριότητες αναπτυχθείσες μετά την ημερομηνία αυτή είτε σε δραστηριότητες οι οποίες αναπτύχθηκαν μεν αλλά δεν ολοκληρώθηκαν προ αυτής, Υπόθεση C-378/08

Κοινότητας στο άρθρο 174 παρ. 2, και αφετέρου την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης.⁵⁰

Επομένως, σκοπός του μηχανισμού της περιβαλλοντικής ευθύνης είναι η καθιέρωση της καταβολής ενός χρηματικού ποσού από το πρόσωπο που έχει προκαλέσει βλάβη στο περιβάλλον για την αποκατάσταση των ζημιών, κατ' εφαρμογή της αρχής ο ρυπαίνων πληρώνει. Η εφαρμογή της περιβαλλοντικής ευθύνης έχει σκοπό να παροτρύνει τους οικονομικούς εταίρους να λάβουν περισσότερα μέτρα πρόληψης και να συμβάλλει στη διαμόρφωση υπεύθυνων συμπεριφορών. Η θέσπιση του μηχανισμού της περιβαλλοντικής ευθύνης κρίθηκε μέσω της οδηγίας 2004/35/EK αναγκαία διότι τα κράτη μέλη έχουν μεν σχετική νομοθεσία, η οποία ωστόσο εφαρμόζεται μόνον όταν θίγεται η υγεία των πολιτών ή η ιδιοκτησία και δεν καλύπτει πάντα τις ζημιές που προκαλούνται στους φυσικούς πόρους που ήδη καλύπτονται από την κοινοτική νομοθεσία.

Στόχος της Οδηγίας ήταν η δημιουργία κοινού πλαισίου για την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημιάς με εύλογο κόστος για την κοινωνία, που ήταν δυνατό να επιτευχθεί επαρκώς από τα κράτη μέλη σε κοινοτικό επίπεδο σε συνδυασμό με τη λοιπή κοινοτική νομοθεσία. Η Οδηγία περιστρέφεται γύρω από έναν μηχανισμό περιβαλλοντικής ευθύνης ικανό να αποτελέσει μέσο περιβαλλοντικής προστασίας και που καθιστά το περιβάλλον αυτόνομο δικαίωμα. Ωστόσο, δεν αποβλέπει στην αποκατάσταση όλων των μορφών περιβαλλοντικής ζημιάς μέσω του μηχανισμού αυτού.⁵¹ Όπως περιγράφεται στο προοίμιο της Οδηγίας, η πρόληψη και η αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημιάς αποσκοπεί στην ικανοποίηση της πολιτικής που ακολουθείται σε επίπεδο Κοινότητας για το περιβάλλον. Η αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει μπορεί να αποτελέσει το όχημα για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι. Θα πρέπει δηλαδή ο φορέας της δραστηριότητας που προκαλεί τη ζημιά ή τον κίνδυνο ζημιάς να είναι υπόλογος οικονομικά, ώστε να παρακινούνται να λαμβάνουν μέτρα και να υιοθετούν μεθόδους ελαχιστοποίησης του

---

⁵⁰ Ε.Κουτούπα –Ρεγκάκου, Η Οδηγία 2004/35 του ΕΚ και Σ σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημιάς σε «Περιβαλλοντική Ευθύνη», 2010, σελ 183 επ

⁵¹ Ε.Κουτούπα – Ρεγκάκου, Δίκαιο του Περιβάλλοντος, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας 2008, σελ 121

κινδύνου. Η ανάγκη για τη δημιουργία ενός κοινού πλαισίου παρίσταται ιδιαίτερα επιτακτική καθώς όλο και περισσότερες περιοχές προσβάλλονται από τη ρύπανση.

Η περιβαλλοντική ευθύνη δεν εφαρμόζεται όταν η ρύπανση είναι διάχυτη και γενικευμένη, διότι η θέση σε εφαρμογή του μηχανισμού της περιβαλλοντικής ευθύνης προϋποθέτει ότι είναι δυνατόν να εντοπιστούν οι ρυπαίνοντες, να ποσοτικοποιηθούν οι ζημιές και να αποδειχθεί η σχέση μεταξύ ρυπαίνοντα και ζημιών. Ο ρυπαίνων πρέπει να υποχρεούται να καταβάλει το κόστος επανόρθωσης, ή, εφόσον δεν είναι δυνατή η επανόρθωση, αντισταθμιστική εισφορά.⁵² Ειδικότερα, η Οδηγία προβλέπει ότι για να γεννηθεί ευθύνη από περιβαλλοντική ζημία πρέπει να υφίστανται δύο ή περισσότεροι ρυπαντές, οι οποίοι να μπορούν να εντοπισθούν, η ζημία να είναι συγκεκριμένη και να μπορεί να προσδιοριστεί ποσοτικά και τέλος να μπορεί να εντοπιστεί αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ζημίας και του ή των εντοπισθέντων ρυπαντών.⁵³

Συμπεραίνεται, λοιπόν, ότι η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» εξειδικεύεται και οριοθετείται εννοιολογικά στην παραπάνω Οδηγία, όπου δίνονται πλέον πιο συγκεκριμένες προεκτάσεις στην εφαρμογή της. Η Οδηγία χρησιμοποιεί οικονομικά εργαλεία προκειμένου να δημιουργήσει μηχανισμούς για την προστασία του περιβάλλοντος, οι οποίοι θα υποχρεώσουν τις επιχειρήσεις και τους καταναλωτές να υιοθετήσουν περισσότερο φιλικές προς το περιβάλλον μεθόδους. Οι φορείς των δραστηριοτήτων επιβαρύνονται με το κόστος πρόληψης και αποκατάστασης της ζημίας το οποίο αφενός μεν λειτουργεί αποτρεπτικά στη δημιουργία της ζημίας αφετέρου ενσωματώνει το περιβαλλοντικό κόστος στις τιμές των προϊόντων και των

---

⁵² Ε.Κουτούπα – Ρεγκάκου, Δίκαιο του Περιβάλλοντος, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας 2008, σελ.122-123

⁵³ Η οδηγία 2004/35 δεν απαγορεύει εθνική ρύθμιση παρέχουσα στις αρμόδιες αρχές, που ενεργούν στο πλαίσιο της οδηγίας αυτής, τη δυνατότητα να τεκμαίρουν την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας, συμπεριλαμβανομένης της περιπτώσεως ρυπάνσεων διάχυτου χαρακτήρα, μεταξύ φορέων εκμεταλλεύσεως και διαπιστωθείσας ρυπάνσεως, λόγω ακριβώς της εγγύτητας των εγκαταστάσεών τους με τη ζώνη ρυπάνσεως. Σύμφωνα, όμως, με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», προκειμένου να τεκμαρθεί τέτοιου είδους αιτιώδης συνάφεια, η αρμόδια αρχή πρέπει να διαθέτει ευλογοφανείς ενδείξεις ικανές να στηρίξουν την υπόθεσή της, όπως είναι η εγγύτητα της εγκαταστάσεως του φορέα εκμεταλλεύσεως με τη διαπιστωθείσα ρύπανση και αντιστοιχία μεταξύ των ρυπογόνων ουσιών που ανευρέθησαν και των συστατικών που χρησιμοποιεί ο εν λόγω φορέας εκμεταλλεύσεως στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του, Υπόθεση C-378/08

υπηρεσιών. Επίσης, όπως προαναφέρθηκε η Οδηγία εισάγει ένα ιδιαίτερο είδος περιβαλλοντικής ευθύνης, διακριτό από την κλασική αστική ευθύνη, που καλύπτει τη ζημιά σε πρόσωπα και πράγματα. Αυτό που θα εξασφάλιζε την αποκατάσταση της ζημίας θα ήταν η δημιουργία ενός συστήματος υποχρεωτικής οικονομικής ασφάλειας, το οποίο όχι μόνο θα διασφάλιζε την αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημιάς, ακόμη και στις περιπτώσεις που ο φορέας της εκμετάλλευσης δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει οικονομικά, αλλά θα δρούσε και προληπτικά, αφού οι επιχειρήσεις προκειμένου να μειώσουν το κόστος των ασφαλίσεων, θα λάμβαναν επαρκή προληπτικά μέτρα.

Η αποκατάσταση του περιβάλλοντος μέχρι σήμερα σε περιπτώσεις πρόκλησης ρύπανσης περιελάμβανε τις προκληθείσες ζημιές κυρίως σε πρόσωπα και αγαθά. Βασικά συστατικά του φυσικού περιβάλλοντος, π.χ. φυτά, ζώα, οικότοποι κ.α., και οι επιπτώσεις σε αυτά από την πρόκληση της ρύπανσης δεν είχαν συμπεριληφθεί σε δράσεις αποκατάστασης, θεωρούμενα ως δημόσιο αγαθό, για το οποίο δεν αναγνωριζόταν ευθύνη του ατόμου που προκάλεσε τη βλάβη. Το νομικό κενό ως προς την ανάληψη ευθύνης και της κάλυψης της δαπάνης ρυθμίζει η συναφής στην αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει οδηγία 2000/35/EK. Εισάγει καθεστώς υποχρέωσης αποκατάστασης του περιβάλλοντος στην περίπτωση κατά την οποία φορέας εκμετάλλευσης προκαλέσει ρύπανση, οπότε είναι οικονομικά υπεύθυνος για την αποκατάσταση της ζημίας και της επαναφοράς του περιβάλλοντος. Ουσιαστικής σημασίας για την αποτελεσματική εφαρμογή της οδηγίας είναι κι ο ρόλος τοπικών φορέων, πολιτών και Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, στον οποίων την εμπλοκή αναγνωρίζεται έννομο συμφέρον.

Η οδηγία, λοιπόν, εισάγει την έννοια της περιβαλλοντικής ζημίας που καλύπτει και ζημιές όχι μόνο σε πρόσωπα ή αγαθά αλλά και στη φύση. Βασικό στοιχείο της οδηγίας 2004/35/EK αποτελεί η έννοια της περιβαλλοντικής ζημίας, διότι μέχρι την έκδοσή της τα οικολογικά αγαθά τύγχαναν προστασίας μόνον εφόσον συνεπέφεραν και οικονομική ζημιά. Σημειωτέον ότι η Συνθήκη του Λουγκάνο του Συμβουλίου της Ευρώπης "για την αστική ευθύνη για ζημιές που προέρχονται από δραστηριότητες επικίνδυνες για το περιβάλλον" του 1993 περιλαμβάνει στο πεδίο εφαρμογής της τόσο την οικολογική ζημιά όσο και τις παραδοσιακές ζημιές (θάνατος, σωματική βλάβη και περιουσιακή ζημιά)[5]. Περαιτέρω, θεσπίζει καθεστώς

αντικειμενικής ευθύνης για ζημίες από επικίνδυνες δραστηριότητες, τονίζει την αξία των προληπτικών αλλά και των αποκαταστατικών μέτρων και θεσπίζει μηχανισμό ευθύνης δημοσίου δικαίου, στο βαθμό που εμπλέκει και τις δημόσιες αρχές είτε στο στάδιο της εποπτείας τήρησης των υποχρεώσεων των φορέων εκμετάλλευσης, είτε στην υποχρέωση αυτενέργειας των ίδιων.⁵⁴

Η Ελλάδα μετέφερε την οδηγία με το π.δ. 148 της 29ης Σεπτεμβρίου 2009 για την "Περιβαλλοντική ευθύνη για την πρόληψη και την αποκατάσταση των ζημιών στο περιβάλλον. Εναρμόνιση με την οδηγία 2004/35/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21ης Απριλίου 2004, όπως ισχύει".

2. Η ασφαλισιμότητα της περιβαλλοντικής ευθύνης

Στο σημείο αυτό επιχειρείται μια προσέγγιση, δυνάμει σχετικών ερευνών, αναφορικά με το πώς αντιμετωπίζεται η ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών από την πλευρά των ασφαλιστικών φορέων σε διεθνές επίπεδο. Είναι κοινός τόπος στην ασφαλιστική πρακτική ότι οι ασφαλιστικοί οργανισμοί εμφανίζουν μία έντονη τάση να αποφεύγουν να ασφαλίζουν άγνωστους κινδύνους. Η συνήθης έλλειψη των απαραίτητων πληροφοριών σχετικά με έναν υπό ασφάλιση περιβαλλοντικό κίνδυνο και όχι το πιθανό μέγεθος των ζημιών, που μπορεί να προκαλέσει, καθιστά έναν τέτοιο κίνδυνο ως απευκταίο για την ασφαλιστική αγορά. Οι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι περιέχουν δύο βασικά χαρακτηριστικά που τους καθιστούν «αποκρουστικούς» για τους ασφαλιστικούς οργανισμούς. Από τη μία είναι κίνδυνοι που δεν μπορούν να αποτιμηθούν εύκολα, καθώς μπορούν να εμπλέξουν τη ζωή και την περιουσία άγνωστου αριθμού προσώπων. Από την άλλη είναι κίνδυνοι για τους οποίους δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν με σχετική ασφάλεια το παράδειγμα άλλων ασφαλιστέων κινδύνων, λόγω των ιδιαιτεροτήτων τους

---

⁵⁴ Ε.Κουτούπα –Ρεγκάκου, Η Οδηγία 2004/35 του ΕΚ και Σ σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημιάς σε «Περιβαλλοντική Ευθύνη», 2010, σελ 183 επ

2.1. Η διασπορά του κινδύνου σε περίπτωση περιβαλλοντικής ζημίας

Η διάχυση του κινδύνου είναι ένας από τους βασικούς λόγους που καθιστούν την ασφάλεια έναντι περιβαλλοντικών ζημιών το λιγότερο επιθυμητή αν όχι επιτακτική και απολύτως αναγκαία. Η ευθύνη απειλεί να επιβάλει τη δαπάνη για ζημία που προκλήθηκε στην ευθυνόμενη πλευρά, η οποία ασφαλιζεται για αυτόν τον κίνδυνο και, αν αυτός πραγματοποιηθεί, η ευθυνόμενη πλευρά θα στραφεί στον ασφαλιστή του για να καλύψει τα έξοδα. Η έννοια της διάχυσης του κινδύνου, λαμβάνει διττή υπόσταση και διαχωρίζεται σε δύο είδη, ήτοι στη διάχυση στον χρόνο (διαχρονική) και στη διάχυση σε πρόσωπα (διαπροσωπική).

Στο θέμα της περιβαλλοντικής ζημίας η διασπορά του κινδύνου είναι ένας αρκετά δυσπρόσιτο εννοιολογικά ζήτημα, κυρίως διότι πολλά είδη περιβαλλοντικής ζημίας, όπως εκείνες που αφορούν τα φυσικά αποθέματα, βλάπτουν «κοινόχρηστα» και «κοινά τοις πάσι» πράγματα, και επομένως κάθε ζημία σε αυτά διαδίδεται μεγεθυμένη. Η Οδηγία επιδιώκει με τη μεταφορά στους ρυπαντές του κινδύνου ζημίας των φυσικών αποθεμάτων να μειώσει το ρυθμό φθοράς τους, μέσω των λειτουργιών της ασφάλειας που περιορίζουν τον κίνδυνο. Ωστόσο, η πολυπλοκότητα του μηχανισμού της ευθύνης συχνά παρεμποδίζει τις λειτουργίες της ασφάλειας, ιδιαίτερα στην περίπτωση της περιβαλλοντικής ζημίας.

Στα πλαίσια της παγκόσμιας ασφαλιστικής αγοράς, παρατηρείται μια απροθυμία των ασφαλιστικών εταιριών, ιδίως να παρέχουν ασφάλεια για λογαριασμό τρίτου (third party insurance) που να καλύπτει την περιβαλλοντική ζημία. Ο βασικός λόγος αυτού του φαινομένου, πέραν των προαναφερομένων περί διάχυσης του κινδύνου και ζημιές επί κοινοχρήστων πραγμάτων, είναι ότι ο κίνδυνος σε πολλά είδη περιβαλλοντικής ζημίας δεν είναι αρκετά προβλέψιμος, τόσο ως προς το αν θα επέλθει η ασφαλισμένη απώλεια όσο και ως προς το μέγεθος αυτής της απώλειας.

Επιπλέον, η ποικιλία των ειδών των περιβαλλοντικών κινδύνων που καλύπτονται από την περιβαλλοντική ευθύνη και η έλλειψη μιας αντικειμενικής μεθόδου αξιολόγησης και κατάταξής τους σε κατηγορίες, οδηγεί συχνά στο φαινόμενο να εντάσσονται σε μια ασφαλιστική κατηγορία εντελώς ανομοιογενή είδη περιβαλλοντικής ευθύνης - π.χ. από άποψη κόστους - με αποτέλεσμα την αστάθεια του ασφαλιστικού ταμείου, καθόσον οι ασφαλισμένοι χαμηλού κινδύνου συχνά ακυρώνουν τα συμβόλαιά τους θεωρώντας περιττά τα ασφάλιστρα που καταβάλλουν.

Προβλήματα δημιουργούνται, επίσης, και στις περιπτώσεις ρύπανσης με μακροπρόθεσμα αποτελέσματα, όπου το διάστημα μεταξύ του ρυπογόνου γεγονότος και της επερχόμενης ζημίας είναι συχνά τόσο μεγάλο που μπορεί να μεσολαβήσει ακόμη και αλλαγή της νομοθεσίας και επέκταση της ευθύνης.

Για τους ανωτέρω λόγους, πέρα από τους ασφαλιστές και οι ίδιοι οι ευρωπαϊοί βιομήχανοι εξέφρασαν τις επιφυλάξεις τους για την ερμηνευτική ασάφεια ορισμένων από τις διατάξεις της Οδηγίας πάνω στο θέμα της ασφάλειας του κινδύνου. Συγκεκριμένα, η Ένωση Ευρωπαίων Βιομηχάνων (UNICE), όταν η πρόταση της Οδηγίας υποβλήθηκε σε δημόσια διαβούλευση, επεσήμανε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή την ανάγκη να υφίστανται σαφείς και ακριβείς διατάξεις, οι οποίες να προσδιορίζουν λεπτομερώς την ευθύνη του φορέα της εκμετάλλευσης, τονίζοντας αφενός τις δυσκολίες που απορρέουν ως προς τις διαθέσιμες τεχνικές αξιολόγησης της περιβαλλοντικής ζημίας και την οικονομική της αποτίμηση και αφετέρου ως προς την ίδια την ασφαλισιμότητα και την εξεύρεση κατάλληλης ασφαλιστικής κάλυψης

Το άρθρο 2 παρ. 1 περ. 1 της Οδηγίας απαιτεί η αξιολόγηση της ζημίας να γίνει με βάση την αρχική κατάσταση των φυσικών πόρων, με αποτέλεσμα να δημιουργείται στον φορέα της εκμετάλλευσης αποζημιωτική αβεβαιότητα και οικονομικός αιφνιδιασμός. Και τούτο διότι οι «διαθέσιμες πληροφορίες» για τον υπολογισμό της αρχικής κατάστασης δεν εντοπίζονται ούτε οριοθετούνται ως προς την πηγή προέλευσης και την έκτασή τους, δεν υφίστανται σήμερα ιστορικά στοιχεία ποιοτικών και ποσοτικών κριτηρίων ευρύτερης αποδοχής για τη μέτρηση της ζημίας και τέλος το κόστος της οικολογικής ζημίας, και συνεπώς το ποσό της αποζημίωσης, είναι απεριόριστο.

Συνεπώς, τόσο οι θεωρητικοί όσο και οι εκπρόσωποι των ασφαλιστικών εταιριών και της βιομηχανίας συμφωνούν ότι η ευρωπαϊκή ασφαλιστική αγορά δεν έχει αναπτύξει από άποψη τεχνικής ωριμότητας και αποθεματικής λειτουργίας μηχανισμούς που θα της επιτρέψουν να καλύψει με επιτυχία (ασφαλιστήριο συμβόλαιο) την επικινδυνότητα του φορέα της εκμετάλλευσης και ασφαλισμένου ως προς την προερχόμενη από την Οδηγία υποχρέωσή του για πρόληψη και αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημίας.

Ένα άλλο ζήτημα που προκύπτει στην ασφαλιστική πρακτική αναφορικά με την ασφάλιση περιβαλλοντικών κινδύνων είναι ότι οι περισσότερες μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις δεν ασφαλίζονται έναντι τέτοιων κινδύνων και δεν μπορούν να

καλύψουν τις υποχρεώσεις αποζημιώσεων που έχουν σε περιπτώσεις επέλευσης δυσανάλογα μεγάλων κινδύνων. Στις περιπτώσεις αυτές, ακόμη και η εφαρμογή της αντικειμενικής ευθύνης για την επέλευση του κινδύνου καθίσταται συχνά αναποτελεσματική, καθώς το πρόβλημα είναι η αδυναμία οικονομικής κάλυψης της ζημίας που τελικά επήλθε.

Επιπλέον, πέραν της περιορισμένης περιβαλλοντικής πληροφόρησης και της αδυναμίας κυρίως των μικρομεσαίων επιχειρήσεων να ανταπεξέλθουν στα ασφαλιστικά βάρη ένας ακόμη σκόπελος που εμφανίζεται εν προκειμένω είναι ο κίνδυνος της μονοπωλιακής διαμόρφωσης των ασφαλιστρών από τους ασφαλιστές χωρίς τη χρήση της μεθόδου του bonus ή άλλων ωφελημάτων. Αξιοσημείωτο βέβαια είναι το γεγονός ότι ακόμη και σε περιόδους, που η υποχρεωτικότητα της ασφάλισης των περιβαλλοντικών κινδύνων δεν αποτέλεσε επίσημη πολιτική των κρατών, παρουσιάστηκε ως *de facto* επιλογή της ελεύθερης αγοράς, δηλαδή των επιχειρήσεων.

Επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 στις ΗΠΑ, στο Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά και στη Γαλλία οι ασφαλιστικοί φορείς έχουν φανεί ιδιαίτερα απρόθυμοι να ασφαλίζουν περιβαλλοντικούς κινδύνους, σε αντίθεση με τη Γερμανία.

2.2. Οι μέθοδοι εκτίμησης των περιβαλλοντικών κινδύνων από τους ασφαλιστικούς οργανισμούς

Οι ασφαλιστικές επιχειρήσεις, προκειμένου να εκτιμήσουν και να υπολογίσουν τους περιβαλλοντικούς κινδύνους, χρησιμοποιούν πρακτικά δεδομένα, βασιζόμενα σε παλαιότερες ζημίες (πραγματιστικός κίνδυνος). Συχνά όμως έχουν να αντιμετωπίσουν τον υπολογισμό των αναπτυξιακών κινδύνων, που αφορούν καινοφανείς περιπτώσεις και δεν μπορούν να υπολογισθούν *a priori*, λόγω έλλειψης πρακτικών δεδομένων. Αυτού του είδους οι κίνδυνοι αποτελούν το μεγάλο πρόβλημα τόσο για το περιβάλλον και τους ανθρώπους, όσο και για τις ίδιες τις ασφαλιστικές εταιρίες, που κινδυνεύουν να κληθούν να καλύψουν μεγαλύτερες αποζημιώσεις σε περιπτώσεις που προβλέπεται απεριόριστη ευθύνη τους. Η λύση στο πρόβλημα της ελλιπούς πληροφόρησης είναι η συνεργασία μεταξύ των ασφαλιστικών επιχειρήσεων, παρά τις υφιστάμενες αντιδράσεις.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο τέλος, η Ένωση Ασφαλιστικών Εταιριών Κάλυψης Κινδύνων Ρύπανσης έχει δημιουργήσει μία ειδική υπηρεσία, την Environmental Risk Analysis System (ERAS), που ως ρόλο έχει την επιθεώρηση των εγκαταστάσεων και την παροχή συμβουλών σε εν δυνάμει ασφαλισμένους σχετικά με πιθανούς περιβαλλοντικούς κινδύνους, προκειμένου αυτοί να προσαρμοσθούν στις απαιτήσεις της ασφαλιστικής αγοράς. Πολλοί υποστηρίζουν ότι ο ασφαλιστικός τομέας δεν μπορεί και δεν πρέπει να απεμπλακεί από τον περιβαλλοντικό παράγοντα και ως εκ τούτου θα πρέπει να παρακολουθεί σε κάθε περίπτωση τις δραστηριότητες των επιχειρήσεων, αλλά και τις επιστημονικές εξελίξεις, προκειμένου να εξελίσσεται και αυτός.

2.3. Οι πιθανές παρενέργειες της ασφάλισης των περιβαλλοντικών κινδύνων και η αντιμετώπιση τους

Η χρήση όμως ενός ασφαλιστικού φορέα ως «εγγυητή» με βάση την υφιστάμενη εμπειρία μπορεί να λειτουργήσει με μεγάλη επιτυχία και μέσα στα διεθνή καθεστώτα, λόγω της συνεπαγόμενης ταχύτητας στην απόδοση των αποζημιώσεων. Με τη μέθοδο αυτήν παραμερίζεται η «αιτιακή αβεβαιότητα» που υπάρχει μεταξύ κάποιων δραστηριοτήτων και των προερχόμενων από αυτές ζημιών. Αποδεικνύεται όμως ιδιαίτερα δύσκολο να αποδειχθεί αυτό και ουσιαστικά πρόκειται για από κοινού και εις ολόκληρον ευθύνη, που όμως θα πρέπει να είναι τελικά αναλογική της ζημίας για τους ασφαλιστικούς φορείς ούτως ώστε να μπορούν και κυρίως να δεχθούν να την επωμισθούν.

Το φαινόμενο “deerocket” ή «αναδιανομής του πλούτου», δηλαδή η μεταφορά του οικονομικού βάρους μίας δραστηριότητας σε τρίτους, ή πρακτικά η επιλογή από τους ζημιωθέντες να στραφούν δικαστικά κατά των εμπλεκόμενων ασφαλιστικών φορέων και μόνο, προκειμένου να αποζημιωθούν, έχει απασχολήσει έντονα τους φορείς αυτούς. Μερίδα νομικών και οικονομολόγων συμφωνούν ότι η μέθοδος της «αναδιανομής του πλούτου» σχετικά με τους περιβαλλοντικούς κινδύνους εξυπηρετείται καλύτερα από τη φορολόγηση και τα σχήματα κοινωνικής ωφέλειας, παρά από την αστική ευθύνη που είναι επαχθέστερη οικονομικά. Πάντως αναφορικά με τους περιβαλλοντικούς κινδύνους διεθνούς ενδιαφέροντος η φορολόγηση και τα σχήματα «κοινωνικής ωφέλειας» λειτουργούν δυσκολότερα από

ότι στο εσωτερικό των κρατών, ενώ η διεθνής ασφάλιση αποτελεί μία καθιερωμένη πρακτική.

Για να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ των ωφελειών και των κινδύνων, που αναφέρθηκαν αμέσως παραπάνω, θα πρέπει να βρεθεί η χρυσή τομή μεταξύ «της πλήρους μεταφοράς του κινδύνου» στον ασφαλιστή και «της πλήρους επιβάρυνσης» του ασφαλιζόμενου με τον κίνδυνο. Αυτό μπορεί να γίνει με την επιλογή κάποιας από τις πλέον γνωστές μεθόδους στον ασφαλιστικό χώρο, όπως η εγγυημένη ασφάλιση του κόστους του κινδύνου, χωρίς να προαπαιτείται η προηγούμενη επέλευση του. Επίσης, η ασφάλιση με βάση την προηγούμενη ασφαλιστική εμπειρία του ασφαλιστικού φορέα στο συγκεκριμένο τομέα, αλλά και η αναδρομικά εκτιμημένη ασφάλιση με βάση την «περιβαλλοντική προϊστορία» μίας επιχείρησης.

Περισσότερα προβλήματα πάντως παρουσιάζονται στην εύρεση της καταλληλότερης από τις προαναφερθείσες μεθόδους για τις μικρές και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, λόγω της περιορισμένης οικονομικής δυνατότητας αυτών των επιχειρήσεων. Υποστηρίζεται ότι δεν θα πρέπει να είναι η ασφάλιση των περιβαλλοντικών κινδύνων τέτοιων επιχειρήσεων υποχρεωτική, καθώς αυτές θα επιβαρύνονται υπέρμετρα και γιατί η απόδοση των αποζημιώσεων μπορεί να καθυστερήσει υπερβολικά με μακρόχρονους και δαπανηρούς δικαστικούς αγώνες. Το επιχείρημα όμως αυτό δεν απαντά γιατί θα πρέπει να μένουν ανασφάλιστες οι εν δυνάμει δυσανάλογες τελικά ζημιές που μπορούν να προκαλέσουν οι επιχειρήσεις αυτές.

Από πλευράς ασφαλιστικών φορέων, ο περιβαλλοντικός κίνδυνος θα πρέπει να θεωρηθεί ως ένας παράγοντας πιστωτικού κινδύνου και θα πρέπει με οικονομικούς όρους να βρεθούν νέα εργαλεία και μέθοδοι για την ασφάλιση των περιβαλλοντικών κινδύνων. Οι ασφαλιστικοί φορείς θα πρέπει να συνεργάζονται με τους ασφαλιζόμενους τους ως προς τους καλυπτόμενους κινδύνους, με συνεχείς ελέγχους επ' αυτών, με παροχή τεχνογνωσίας όσον αφορά τη μείωση του κινδύνου και με την παροχή χαμηλότερων ασφαλίσεων για τις λιγότερο επικίνδυνες δραστηριότητες.

Μία λύση ενδεχομένως που θα μπορούσε να προταθεί προς επίλυση των προβλημάτων αυτών είναι να ισχύσει και για την ασφάλιση των περιβαλλοντικών κινδύνων η πολύ διαδεδομένη μέθοδος του malus και του bonus σχετικά με τα

καταβαλλόμενα ασφάλιστρα, όπως ισχύει κατά κόρον στις περιπτώσεις ασφάλισης των κινδύνων των οχημάτων για παράδειγμα. Δηλαδή, αν κάποιος ρυπαίνει κατ' επανάληψη θα πρέπει να καταβάλλει υψηλότερα ασφάλιστρα (*malus*). Αντίθετα στις περιπτώσεις που κάποιος για αρκετά χρόνια έχει επιδείξει «φιλοπεριβαλλοντική» επιχειρηματική συμπεριφορά θα πρέπει να καταβάλλει σταδιακά χαμηλότερα ασφάλιστρα ως ανταπόδοση (*bonus*) κατ' εφαρμογή του «ο μη ρυπαίνων απολαμβάνει».

Από την άλλη, το πάγιο αίτημα των ασφαλιστικών φορέων είναι ότι δεν θα πρέπει η ασφαλιστική κάλυψη να είναι απεριόριστη όσον αφορά τα αποδοτέα ποσά, κυρίως εφόσον η αστική ευθύνη είναι κατά βάση αντικειμενική και για αυτό ζητείται η εμπλοκή και άλλων παραγόντων στη λειτουργία της.

2.4. Οι εξαιρέσεις στην ασφάλιση των περιβαλλοντικών κινδύνων και το θέμα της αναδρομικότητας

Θα πρέπει να λαμβάνεται πάντοτε υπόψη ότι οι ασφαλιστικοί οργανισμοί έχουν ως πάγια τακτική τους να θέτουν και ειδικές εξαιρέσεις στα ασφαλιστήρια συμβόλαια, όπως οι περιπτώσεις ανωτέρας βίας, εχθροπραξιών, φυσικών καταστροφών κλπ. Άλλη πολύ συνηθισμένη εξαίρεση είναι ο αποκλεισμός των αναφορών στην κάλυψη ζημιών αναδρομικά (ρήτρες “*claimsmade*”) που πάντως έχουν αμφισβητηθεί έντονα στη Γαλλία ή βαθμιαίων ζημιών, δηλαδή ενός είδους «ιστορικών ζημιών», αυτών δηλαδή που επέρχονται σταδιακά με το πέρασμα του χρόνου και στην πράξη σημαίνει ότι και οι αγωγές θα πρέπει να ασκούνται αποκλειστικά κατά τη διάρκεια της ασφαλιστικής περιόδου.

Στις ΗΠΑ δόθηκε σκληρή μάχη μεταξύ ζημιωθέντων και ασφαλιστικών εταιριών και τελικά αναπτύχθηκαν νομολογιακά κάποιες θεωρίες σχετικά με το πότε θεωρείται ότι επέρχεται πραγματικά κάποια περιβαλλοντική ζημία, που όμως παρουσιάζει τις συνέπειες της σε άλλη χρονική στιγμή σε σχέση με το κρίσιμο γεγονός. Η θεωρία της «έκθεσης» ανατρέπει στο χρονικό σημείο κατά το οποίο το γεγονός λαμβάνει χώρα, ακόμη και αν η ζημία δεν μπορεί να εντοπισθεί, όπως έγινε στην υπόθεση *Ducre v. The Executives Offices of Halter Marine, Inc.*

Αντίθετα, η θεωρία της «εκδήλωσης» προβλέπει ότι μία ζημία θεωρείται ότι εκδηλώνεται όταν γίνεται αντιληπτή, ακόμη και αν η ζημιογόνος δραστηριότητα, που

την προκάλεσε είναι προγενέστερη, όπως έγινε δεκτό στην υπόθεση Eagle-PicherIndust. Inc. v. LibertyMut. Ins. Co. εισάγοντας ουσιαστικά την αναδρομικότητα στις ζημίες.

Επιπλέον, η θεωρία της «πραγματικής ζημίας» απαιτεί από αυτόν, που ανακαλύπτει μία ζημία, να προσδιορίσει και τότε πραγματικά συνέβη αυτή (!), όπως νομολογήθηκε στην υπόθεση AmericanHomeProductsCorp. v. LibertyMutualIns. Co.

Τέλος, η θεωρία της «πολλαπλής αιτίας» (“multipletrigger” theory) εφαρμόζεται σε περιπτώσεις, που μία ζημία οφείλεται σε περισσότερα αλυσιδωτά γεγονότα όσο παλαιά και αν ανατρέχουν, και κατά τον τρόπο αυτόν εφαρμόζεται η από κοινού και εις ολόκληρον ευθύνη των εμπλεκομένων, όπως και των ασφαλιστών τους (βλ. και υπόθεση KeeneCorp. v. InsuranceCo. ofNorthAmerica).

Επίσης συνηθισμένη δυσκολία αποτελεί η αδυναμία κάλυψης καθαρά περιβαλλοντικών ζημιών που καθίσταται ακόμη δυσκολότερη με την έλλειψη σχετικών στατιστικών στοιχείων. Ταυτόχρονα οι ζημιωθέντες θα πρέπει να αποδείξουν τον αιτιώδη σύνδεσμο μεταξύ πράξης και ζημίας. Οι καλυπτόμενοι από τα ασφαλιστήρια συμβόλαια κίνδυνοι είναι οι ζημίες σε πρόσωπα, οι φυσικές περιουσιακές ζημίες (damnumemergens), οι οικονομικές ζημίες (lucrumcessans), τα έξοδα των προληπτικών μέτρων, τα έξοδα καθαρισμού, τα έξοδα αποκατάστασης και οι περιβαλλοντικές ζημίες.

Παρατηρείται ότι οι «παραδοσιακές» ζημίες, δηλαδή αυτές που αφορούν το θάνατο ή τον τραυματισμό φυσικών προσώπων ή την περιουσιακή τους ζημία, καλύπτονται γενικά χωρίς κανένα πρόβλημα από τους ασφαλιστικούς φορείς, όπως άλλωστε γινόταν εξ αρχής. Οι υπόλοιπες κατηγορίες, δηλαδή οι περιβαλλοντικές ζημίες, απαιτούν ειδικές πρόσθετες προϋποθέσεις, προκειμένου να καλυφθούν. Στις ΗΠΑ η λύση δόθηκε με την προσέγγιση των περιβαλλοντικών ζημιών μέσα από το πρίσμα των «παραδοσιακών» ζημιών και ως εκ τούτου χρησιμοποιήθηκε η σχετική εμπειρία. Μία εύκολη λύση, προκειμένου να επιτυγχάνεται συμφωνία μεταξύ των ασφαλιζόμενων και των ασφαλιστικών φορέων πάνω στο θέμα αυτό είναι η a priori συμφωνία για την κάλυψη ενός συγκεκριμένου ποσού και όχι για την κάλυψη του πλήρους μεγέθους της ζημίας, που είναι άγνωστο, αλλά αυτή είναι μία λύση που

ευνοεί την ασφαλιστική αγορά και αντίκειται στην έννοια της ορθοδικίας (equity) και της διανεμητικής δικαιοσύνης και κατ' επέκταση της δικαιοσύνης (fairness).

2.5. Συμπεράσματα

Στα πλαίσια των διεθνών περιβαλλοντικών καθεστώτων και με την πείρα των ετών, που θα έχουν παρέλθει, και ίσως εξ αιτίας κάποιων περιστατικών, που μπορεί να σημειωθούν στο ενδιάμεσο χρονικό διάστημα, το καθήκον της ασφάλισης των περιβαλλοντικών κινδύνων στο μέλλον θα είναι σχεδόν καθολικό και θα αποτελέσει μονόδρομο. Με την ασφαλισσιμότητα των περιβαλλοντικών κινδύνων θα επιτευχθεί καλύτερη «διασπορά του κινδύνου» και στα πλαίσια των διεθνών περιβαλλοντικών καθεστώτων.

Τέλος, οι ασφαλιστικές εταιρίες αναζητώντας νέα ασφαλιστικά προϊόντα, προκειμένου να αυξήσουν τους οικονομικούς δείκτες τους, θα ενδυναμώσουν με έμμεσο τρόπο τη διεθνή περιβαλλοντική προστασία. Το σημαντικότερο και δυσκολότερο θέμα που θα πρέπει να αντιμετωπισθεί από αυτές είναι η ασφάλιση των περιβαλλοντικών ζημιών, δηλαδή αυτών που αφορούν ζημιές στη βιοποικιλότητα ή στην άγρια ζωή ή την ενότητα των οικοσυστημάτων. Η επίλυση των παραπάνω θεμάτων από τις ασφαλιστικές εταιρίες θα δώσει σε αυτές τη δυνατότητα να δραστηριοποιηθούν έντονα σε ένα καινούργιο για αυτές επιχειρηματικό περιβάλλον. Ταυτόχρονα όμως θα ισχυροποιηθεί και η διεθνής περιβαλλοντική προστασία, καθώς θα διευρυνθεί ο κύκλος των αστικά υπεύθυνων.

Γ' ΜΕΡΟΣ

Η ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΖΗΜΙΩΝ

1. Ασφάλιση ζημίας

1.1. Εισαγωγή

Με κριτήριο τη μορφή της ασφαλιστικής κάλυψης, η ασφάλιση διακρίνεται σε ασφάλιση ζημίας, όταν υπάρχει συγκεκριμένη ασφαλιστική κάλυψη. Ασφαλιστική ζημία είναι η ζημία που προκαλείται από μια ενέργεια ή ένα γεγονός που προβλέπεται στη σύμβαση ή στο νόμο και δημιουργεί α) οφειλές στην περιουσία του ασφαλισμένου, έτσι ώστε να δημιουργούνται βάσιμες ή αβάσιμες αξιώσεις αποκατάστασης αυτής της ζημίας από την πλευρά του ζημιωθέντος τρίτου καθώς και β) δαπάνες από τη δικαστική άμυνα του ασφαλισμένου για την απόκρουση των αξιώσεων του τρίτου. Ως ασφάλιση ζημίας μπορεί να θεωρηθεί οποιαδήποτε ασφάλιση είτε πρόκειται κατά κανόνα για ασφάλιση περιουσιακών κινδύνων είτε πρόκειται για ασφάλιση προσωπικών κινδύνων.

Η ασφαλιστική κάλυψη έχει συγκεκριμένη μορφή, όταν σκοπό έχει την αποκατάσταση της συγκεκριμένης εκείνης ζημίας, που προκλήθηκε από την πραγματοποίηση του ασφαλισμένου κινδύνου (αρ 1 και 11παρ 1 Ασφ Ν). Στην περίπτωση αυτή πρόκειται για ασφάλιση ζημίας, η οποία έχει επομένως αποζημιωτικό χαρακτήρα, γι' αυτό και το ποσό που καταβάλλεται ως ασφάλισμα ονομάζεται ασφαλιστική αποζημίωση. Βασική αρχή στην ασφάλιση ζημίας με τη συγκεκριμένη ασφαλιστική κάλυψη είναι η αρχή απαγόρευσης πλουτισμού ή αποζημιωτική αρχή. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, ο ασφαλισμένος αποζημιώνεται για την εξειδικευμένη ζημία που υπέστη από την πραγματοποίηση του ασφαλισμένου κινδύνου και δεν επιτρέπεται η ασφάλιση να οδηγήσει στον πλουτισμό του.⁵⁵ Η αποζημιωτική αρχή βασίζεται σε σειρά διατάξεων που έχουν ως σκοπό την αποφυγή του πλουτισμού του ασφαλισμένου, όπως τα άρθρα 1 §1, 14, 15, 17 §2 Ασφ.Ν. σε μία ασφάλιση ζημιών. Επομένως η ασφαλιστική ζημία στην ασφάλιση ζημιών, ισοδυναμεί με το ασφάλισμα, το οποίο συνίσταται στην αποκατάσταση της ζημίας

---

⁵⁵ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ 36

της περιουσίας του ασφαλισμένου που συμφωνήθηκε ότι θα καλύπτεται , όταν επέλθει η ασφαλιστική περίπτωση.⁵⁶ Η αρχή αυτή αποσκοπεί στην αποτροπή της αποκομιδής κέρδους επ' ευκαιρία της ασφάλισης κατά ζημιών, πράγμα που θα αύξανε τον κίνδυνο πρόκλησης των ζημιών, θα χρηματοδοτούνταν μέσω των ασφαλιστρών της κοινωνίας των ασφαλισμένων κερδοσκοπικοί σκοποί αντί να αναλώνονται στο κόστος της ανάληψης του κινδύνου από τον ασφαλιστή (με την έννοια των οικονομικών συνεπειών που φέρει) και θα προσέδιδε στην ασφάλιση στοιχεία τυχερού παιγνίου.⁵⁷

1.2. Διακρίσεις

Από το ίδιο παραπάνω άρθρο (αρ 11 παρ1 Ασφ Ν) προκύπτει ότι η ασφάλιση ζημιών διακρίνεται σε α) Ολική (σε περίπτωση ολικής καταστροφής του ασφαλισμένου συμφέροντος) και β) Μερική (σε περίπτωση μερικής καταστροφής του ασφαλισμένου συμφέροντος).

Μια ακόμη διάκριση της έννοιας της ασφάλισης ζημιών είναι η διάκριση σε

Α) Ασφάλιση ενεργητικού , οπότε η ασφαλιστική ζημιά αναφέρεται σε ορισμένο ενεργητικό στοιχείο της περιουσίας του ασφαλισμένου πχ πράγμα, απαίτηση, ελπίδα κέρδους και στην οικονομική σχέση που συνδέει τον ασφαλισμένο με αυτό (ασφαλιστικό συμφέρον) . Έτσι στην ασφάλιση ενεργητικού , δεν ασφαλιζεται το ίδιο το αγαθό, αλλά η σχέση που συνδέει ένα πρόσωπο (ασφαλισμένο) προς ένα αγαθό. Η σχέση αυτή ονομάζεται ασφαλιστικό συμφέρον και έχει όχι απαραίτητα νομικό αλλά οικονομικό χαρακτήρα. Στην περίπτωση αυτή δε ως ασφαλιστική ζημιά θεωρείται η ολική ή μερική καταστροφή του ασφαλιστικού συμφέροντος, δηλαδή η βλάβη ή η απώλεια αγαθών , απαιτήσεων και κερδών (αρ 11 παρ 2 ΑσφΝ). Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι η ασφαλιστική ζημιά στην περίπτωση ασφάλισης ενεργητικού μπορεί να προκληθεί ανεξάρτητα από την υλική καταστροφή ή απώλεια του αγαθού, όπως εν παραδείγματι στην περίπτωση κλοπής ενός πράγματος, το οποίο είχε ασφαλισθεί από τον Α. Στην περίπτωση αυτή η ζημιά επήλθε σε αυτόν και ως εκ τούτου έπαψε να υπάρχει η οικονομική σχέση που συνέδεε τον Α με το πράγμα, αλλά το ίδιο το πράγμα εξακολουθεί να υπάρχει υλικά στα χέρια του κλέπτη.

---

⁵⁶Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 245

⁵⁷ Ι.Ρόκα, ΑσφΔ (Εισηγήσεις) , 2^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ 95

Β) Ασφάλιση παθητικού, οπότε η ασφαλιστική ζημιά είναι η αύξηση ή η δημιουργία ορισμένου παθητικού (πχ χρέους στην περιουσία του ασφαλισμένου που αυξάνει το ασφαλισμένο παθητικό) Η ασφάλιση παθητικού αναφέρεται στα παθητικά στοιχεία της περιουσίας του ασφαλισμένου. Τέτοια είναι οι οφειλές του ασφαλισμένου προς τρίτους βασισμένες σε νόμο, σε σύμβαση, πραγματικές καταστάσεις που δημιουργούν ανάγκη καταβολής δαπανών. Στην ασφάλιση παθητικού, ο ασφαλιστικός κίνδυνος είναι η δυνατότητα δημιουργίας παθητικών στοιχείων στην περιουσία του ασφαλισμένου ή ακόμη και η δυνατότητα αύξησης των ήδη υπάρχοντων. Στην ασφάλιση παθητικού, κατά κρατούσα άποψη, δεν υπάρχει ασφαλιστικό συμφέρον. Κι αυτό επειδή το ασφαλιστικό συμφέρον αναφέρεται σε συγκεκριμένο έννομο αγαθό που υπάρχει κατά την κατάρτιση της ασφαλιστικής σύμβασης και προσδιορίζεται επακριβώς σε αυτήν. Σε κάθε ασφάλιση παθητικού, αντικείμενο της ασφάλισης είναι η ευθύνη του ασφαλισμένου, η οποία δεν είναι προσδιορισμένη κατά την κατάρτιση της ασφαλιστικής σύμβασης, ώστε να αποτελέσει αντικείμενο του ασφαλιστικού συμφέροντος. .⁵⁸

1.3.Λήπτης της ασφάλισης

Λήπτης της ασφάλισης είναι το πρόσωπο που συμβάλλεται με τον ασφαλιστή με σκοπό την κατάρτιση της ασφαλιστικής σύμβασης, είτε για ίδιο λογαριασμό είτε για λογαριασμό τρίτων προσώπων. Ο λήπτης της ασφάλισης μπορεί να είναι συγχρόνως και ασφαλισμένος και δικαιούχος του ασφαλίματος.⁵⁹ Στην ασφάλιση ζημίας, ασφαλισμένος και δικαιούχος είναι το ίδιο πρόσωπο διότι την αποζημίωση δικαιούται να την εισπράξει το πρόσωπο που υπέστη τη ζημιά.⁶⁰

Ενώ συνήθως, στις άλλες ενοχές, ένας είναι ο δανειστής κι ένας ο οφειλέτης, στην ασφαλιστική ενοχή απέναντι στον οφειλέτη βρίσκονται συχνά, απ' την πλευρά των ασφαλιζομένων, περισσότερα πρόσωπα με ιδιαίτερη καθένα θέση.

Έτσι, πρώτ' απ' όλα σε κάθε ασφαλιστική σύμβαση υπάρχει αναγκαία ένας *αντισυμβαλλόμενος* του ασφαλιστή. Αντισυμβαλλόμενος του ασφαλιστή, είναι το

---

⁵⁸ Αντίθετα υποστηρίζεται και η άποψη ότι στις ασφαλίσεις παθητικού, αντικείμενο του ασφαλιστικού συμφέροντος είναι το σύνολο της περιουσίας του ασφαλισμένου.

⁵⁹P. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, *Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο*, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 82

⁶⁰P. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, *Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο*, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ.124

πρόσωπο εκείνο που καταρτίζει την ασφαλιστική σύμβαση με τον ασφαλιστή και υποχρεώνεται συμβατικά να καταβάλει ως τίμημα του κινδύνου το ασφάλιστρο. Είναι συμβαλλόμενος του ασφαλιστή και ονομάζεται λήπτης της ασφάλισης (άρθρο 1 παρ. 1 Ασφ.Ν).

Αφετέρου, *ασφαλισμένος*, είναι το πληττόμενο από την πραγματοποίηση του ασφαλισμένου κινδύνου πρόσωπο. Το πρόσωπο αυτό στην ασφάλιση ζημίας είναι α) ο ζημιούμενος φορέας του ασφαλισμένου συμφέροντος αν πρόκειται για ασφάλιση ενεργητικού, β) ο ζημιούμενος από τη δημιουργία χρεών ή άλλων παθητικών στοιχείων στην περιουσία του, αν πρόκειται για ασφάλιση παθητικού.

Τέλος, *δικαιούχος του ασφαλίματος*, είναι το πρόσωπο που δικαιούται να εισπράξει το ασφάλισμα όταν επέλθει η ασφαλιστική περίπτωση. Στην ασφάλιση ζημίας ο ασφαλισμένος είναι και δικαιούχος του ασφαλίματος στην περίπτωση πραγματοποίησης του ασφαλισμένου κινδύνου. Αυτό προκύπτει και από την αποζημιωτική αρχή, που διαποτίζει όλη την ασφάλιση ζημίας. Την ασφαλιστική αποζημίωση δικαιούται να εισπράξει αυτός που έπαθε τη ζημία.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η πρακτική εξέταση του ζητήματος, ποιον πραγματικά αφορά η ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών

Το λήπτη της ασφάλισης βαρύνει πάντοτε η υποχρέωση καταβολής ασφαλίστρου καθώς και η τήρηση των ασφαλιστικών βαρών και λοιπών υποχρεώσεων που πηγάζουν από την ασφαλιστική σύμβαση.⁶¹

1.4. Ασφαλιστικό συμφέρον

Στο άρθρο 11 παρ 4 Ασφ Ν αναφέρεται ότι ο «ο λήπτης της ασφάλισης ζημιών μπορεί να ασφαλίσει κάθε περιουσία για τη διατήρηση της οποίας έχει έννομο συμφέρον και η οποία απειλείται από ασφαλιστικό κίνδυνο». Ο νόμος δίνει τη δυνατότητα σε όποιον έχει «έννομο συμφέρον» να συνάψει ασφάλιση κατά ζημιών. Ως έννομο συμφέρον δεν νοείται η ύπαρξη κάποιας νομικής σχέσης, αλλά το προστατευόμενο από το δίκαιο συμφέρον, δηλαδή αυτό που δεν είναι παράνομο ή ανήθικο, αυτό που δεν αντιβαίνει στα χρηστά ήθη (άρθρα 178,179 ΑΚ) ή σε απαγορευτική διάταξη του νόμου (αρ 174 ΑΚ). Επιπλέον, ως ασφάλιση ζημίας

---

⁶¹P. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, *Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο*, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ.. 122

μπορεί να θεωρηθεί οποιαδήποτε ασφάλιση είτε πρόκειται κατά κανόνα για ασφάλιση περιουσιακών κινδύνων είτε πρόκειται για ασφάλιση προσωπικών κινδύνων. Οποιαδήποτε όμως και αν είναι η νομική σχέση που συνδέει τον ασφαλισμένο με το πράγμα, μόνον η οικονομική σχέση είναι αυτή που καθιστά ένα συμφέρον ασφαλίσιμο. Παρόλα αυτά και αν και στην έννοια του ασφαλιστικού συμφέροντος προέχει η οικονομική σχέση του φορέα με το αντικείμενο, αυτή κατά κανόνα συμπίπτει με τη νομική σχέση.

Υποκείμενο – φορέας του ασφαλιστικού συμφέροντος μπορεί να είναι οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, το οποίο βρίσκεται σε οικονομική σχέση με ορισμένο αγαθό. Το υποκείμενο του ασφαλιστικού συμφέροντος είναι αυτό που προσδιορίζει και διαμορφώνει τη σχέση και αυτό που θα υποστεί περιουσιακή ζημιά από τη βλάβη ή απώλεια του αγαθού. Είναι επομένως το πρόσωπο που έχει έννομο συμφέρον να ζητήσει από τον ασφαλιστή να παράσχει ασφαλιστική κάλυψη σε αυτόν τον ίδιο (λήπτη της ασφάλισης) ή σε τρίτο πρόσωπο (ασφαλισμένο).

Αντικείμενο του ασφαλιστικού συμφέροντος μπορεί να είναι οποιοδήποτε αγαθό, οποιοδήποτε ενεργητικό στοιχείο της περιουσίας του ασφαλισμένου αποτιμητό σε χρήμα (πχ πράγμα κινητό ή ακίνητο, δικαίωμα ή ελπίδα κέρδους). Αν δεν υπάρχει κάποιο αγαθό, κατά την κατάρτιση της ασφαλιστικής σύμβασης, το οποίο να προσδιορίζεται επακριβώς σε αυτήν, δεν είναι δυνατόν να υπάρξει ασφαλιστικό συμφέρον. Αυτό συμβαίνει κατά την κρατούσα άποψη στην ασφάλιση παθητικού. Αντικείμενο της ασφάλισης ευθύνης, ήτοι της κατεξοχήν ασφάλισης παθητικού, είναι η ευθύνη του ασφαλισμένου, η οποία όμως δεν μπορεί να προσδιορισθεί κατά την κατάρτιση της σύμβασης, όπως και η οικονομική της αξία. Η ευθύνη δεν μπορεί να είναι αντικείμενο συμφέροντος, εφόσον γεννιέται μόνον όταν πραγματοποιηθεί ο ασφαλισμένος κίνδυνος και γενικότερα τα παθητικά στοιχεία μιας περιουσίας δεν είναι δυνατόν να υπολογισθούν εκ των προτέρων για να αποτελέσουν αντικείμενο ασφαλιστικού συμφέροντος. Επομένως και με βάση τα ανωτέρω, ορθότερη κρίνεται η άποψη ότι το ασφαλιστικό συμφέρον υπάρχει μόνο στην ασφάλιση ενεργητικού. Συνεπαγωγικά στην ασφάλιση παθητικού εκλείπει επιπλέον και η έννοια της ασφαλιστικής αξίας, η οποία υφίσταται στην ασφάλιση ενεργητικού και είναι η εκτίμηση του ασφαλιστικού συμφέροντος σε χρήμα. Συνεπώς η

ασφαλιστική αξία υπάρχει όπου υπάρχει και ασφαλιστικό συμφέρον, δηλαδή στην ασφάλιση ενεργητικού.⁶²

1.5. Ασφαλιστικό ποσό

Στην ασφάλιση ζημιών παθητικού, το ασφαλιστικό ποσό προσδιορίζει αποκλειστικά το ανώτατο όριο ευθύνης του ασφαλιστή. Στην ασφάλιση παθητικού, όπου δεν υπάρχει ασφαλιστικό συμφέρον και ασφαλιστική αξία, το ύψος του ασφαλισματος που θα καταβληθεί από τον ασφαλιστή εξαρτάται αποκλειστικά από το ασφαλιστικό ποσό που συμφωνήθηκε μεταξύ των συμβαλλομένων μερών κατά την κατάρτιση της ασφαλιστικής σύμβασης.

Ο ασφαλιστής δεν ευθύνεται πέραν του ασφαλιστικού ποσού. Γι' αυτό το ασφαλιστικό ποσό ισοδυναμεί κατά κανόνα με το ασφάλισμα που υποχρεώνεται ο ασφαλιστής να καταβάλλει, όταν πραγματοποιηθεί ο κίνδυνος.⁶³

Εξαίρεση στον κανόνα αποτελεί η ρύθμιση της διάταξης του άρθρου 7 παρ 3 Ασφ Ν, όπου στο πλαίσιο του ασφαλιστικού βάρους της αποφυγής ή μείωσης της ζημιάς, τα έξοδα στα οποία θα προβεί ο λήπτης της ασφάλισης δικαιολογημένα βαρύνουν τον ασφαλιστή, έστω και αν προστιθέμενα στο ασφάλισμα υπερβαίνουν το ασφαλιστικό ποσό.⁶⁴

Αν παρόλα αυτά ο λήπτης της ασφάλισης ενεργεί την ασφάλιση για επαγγελματικούς λόγους, μπορεί να συμφωνηθεί ότι ο ασφαλιστής δε θα επιβαρύνεται με τα έξοδα αυτά. Ο ασφαλιστής ευθύνεται πέραν του ασφαλιστικού ποσού, όταν επιδικασθούν σε βάρος του δικαστικά έξοδα και τόκοι υπερημερίας.⁶⁴

Στις ασφαλίσεις ποσού, το ασφαλιστικό ποσό είναι αυτό που συμφωνείται μεταξύ των συμβαλλομένων μερών να καταβληθεί σε περίπτωση που πραγματοποιηθεί ο ασφαλισμένος κίνδυνος και αναγράφεται πάντοτε στο ασφαλιστήριο. Στις ασφαλίσεις αυτές δεν υπάρχουν οι έννοιες του ασφαλιστικού συμφέροντος, της ασφαλιστικής αξίας και της ασφαλιστικής ζημιάς, εφόσον έχουμε αφηρημένη ασφαλιστική κάλυψη. Επομένως το ασφάλισμα ανέρχεται στο ύψος του ασφαλιστικού ποσού.

---

⁶²P. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, *Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο*, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 232

⁶³P. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, *Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο*, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 236

⁶⁴Ολ ΑΠ 6/2006 Ε.ΕμπΔ 2006, τ Γ, 76

Το ασφαλιστικό ποσό, το οποίο είναι το ανώτατο όριο ευθύνης του ασφαλιστή, αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την εφαρμογή της αποζημιωτικής αρχής. Έτσι η ρύθμιση από τον ΑσφΝ καταστάσεων όπως η υπερασφάλιση, η συνασφάλιση, η πολλαπλή ασφάλιση και η υποκατάσταση του ασφαλιστή αποτρέπουν τον ασφαλισμένο να εισπράξει ως αποζημίωση ποσό μεγαλύτερο από την πραγματική ζημία που υπέστη.

1.6. Υπολογισμός ασφαλιστικής ζημιάς

Το ασφαλιστικό ποσό καθορίζεται από τον υπολογισμό της ασφαλιστικής ζημιάς.

Κρίσιμος χρόνος για την αντικειμενική εκτίμηση του ύψους της ζημιάς είναι ο χρόνος επέλευσης του κινδύνου (άρθρο 16 παρ 1 Ασφ Ν). Ο χρόνος αυτός άλλοτε είναι σύντομος όπως στις ασφαλίσεις ενεργητικού και άλλοτε είναι εκτεταμένος, όπως στις ασφαλίσεις παθητικού, πχ στην ασφάλιση ευθύνης. Στην ασφάλιση ενεργητικού μπορεί να προβλεφθεί το ύψος της ασφαλιστικής ζημιάς (ολικής), το οποίο ποτέ δεν μπορεί να υπερβαίνει τη συνολική αξία του ασφαλισμένου πράγματος σε περίπτωση ολικής καταστροφής του. Στην ασφάλιση παθητικού αντίθετα, δεν μπορεί να γίνει τέτοιος υπολογισμός, γιατί δεν ασφαρίζεται ορισμένο αγαθό, του οποίου την αξία να υπολογίσουμε.

1.7. Διαμόρφωση ασφαλιστρών

Όπως σε κάθε ασφαλιστική σύμβαση, κύρια υποχρέωση του αντισυμβαλλόμενου του ασφαλιστή είναι η καταβολή ενός χρηματικού ποσού σε μετρητά (άρθρο 6 παρ.1 εδ.α ΑσφΝ), που υπολογίζεται ως αντάλλαγμα για την ανάληψη του κινδύνου απ' τον ασφαλιστή και ονομάζεται ασφάλιστρο. Το ασφάλιστρο διακρίνεται σε κύριο, ήτοι το συνηθισμένο μικτό ασφάλιστρο και επασφάλιστρο, το πρόσθετο δηλαδή ασφάλιστρο που επιβάλλεται για ειδικούς λόγους σε περιπτώσεις μεγάλης διακινδύνευσης, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω.

Για τον υπολογισμό του μικτού ασφαλιστρού, που για το λόγο αυτό λέγεται και τιμολογιακό ασφαλιστρο, παίρνονται υπ' όψη:

1) Το ασφαλιστικό ποσό που καθορίζεται στο ασφαλιστήριο και αποτελεί το ανώτατο σε χρήμα όριο της παροχής του ασφαλιστή σε περίπτωση επέλευσης του ασφαλισμένου κινδύνου και η διάρκεια της ασφάλισης.

2) Τα τιμολόγια του ασφαλιστή, που συντάσσονται, όσον αφορά το καθαρό ασφαλιστρο με βάση στατιστικά στοιχεία για την πιθανότητα πραγματοποίησης κάθε κινδύνου και όσον αφορά το ποσοστό των γενικών εξόδων και κέρδους με βάση διάφορα ιδιωτικοοικονομικά δεδομένα, είτε από τον ίδιο τον ασφαλιστή, είτε στους ασφαλιστικούς κλάδους, που υπό το ισχύσαν δίκαιο υποβάλλονταν σε υποχρεωτική τιμολόγηση, από τις διοικήσεις των επαγγελματικών ενώσεων των ασφαλιστών με έγκριση του Υπουργού Εμπορίου απευθείας από τον Υπουργό Εμπορίου.

1.8. Οι ασφαλιστικοί κίνδυνοι

Κίνδυνος, στα πλαίσια του ασφαλιστικού δικαίου είναι η δυνατότητα επέλευσης μιας οικονομικής ανάγκης, προς την οποία είναι συνδεδεμένη η υποχρέωση του ασφαλιστή προς παροχή (ασφάλισμα).

α) Η οικονομική ανάγκη καθορίζεται από το περιεχόμενο της ασφάλισης. Ως οικονομική ανάγκη θεωρείται η συγκεκριμένη ζημία που υφίσταται ένα πρόσωπο π.χ. από την καταστροφή του σπιτιού του εξαιτίας σεισμού, πυρκαγιάς, πλημμύρας κλπ. ή από ένα γεγονός, δυσάρεστο εν προκειμένω.

β) Δυνατότητα επέλευσης της οικονομικής ανάγκης σημαίνει αβεβαιότητα ως προς την επέλευσή της. Άλλοτε είναι αβέβαιο, αν θα παρουσιαστεί ποτέ η οικονομική ανάγκη, και άλλοτε είναι βέβαιο, αβέβαιο όμως είναι το πότε.

Η αβεβαιότητα αρκεί να είναι υποκειμενική, δηλαδή τα συμβαλλόμενα μέρη δεν πρέπει να γνωρίζουν τα σχετικά με την επέλευση του κινδύνου. Περαιτέρω, η αβεβαιότητα μπορεί να μην αφορά το «αν» ή το «πότε» θα συμβεί το περιστατικό, αλλά μόνο το ύψος της οικονομικής ανάγκης που αυτό θα δημιουργήσει.

Πριν από την κατάρτιση της συμβάσεως, ο ασφαλιστής επιλέγει ποιους περιβαλλοντικούς κινδύνους αναλαμβάνει να καλύψει.

Ειδικότερα για τις περιβαλλοντικές ζημίες οι καλυπτόμενοι από τις ασφαλιστικές συμβάσεις στην Ελλάδα ασφαλιστικοί κίνδυνοι είναι κυρίως η αποκατάσταση ή επαναφορά της βιοποικιλότητας, τα έξοδα υπεράσπισης για τη διερεύνηση, διευθέτηση και διακανονισμό καλυπτόμενων απαιτήσεων, οι δαπάνες πρόληψης και μετριασμού των επιπτώσεων από συνθήκες ρύπανσης ή περιβαλλοντικής ζημίας, η ζημία προκαλούμενη από αιφνίδιο ή σταδιακό περιστατικό ρύπανσης, το κόστος καθαρισμού εγκαταστάσεων (ιδίων ή τρίτων), οι σωματικές βλάβες και οι υλικές ζημίες, που προκαλούνται από συνθήκες ρύπανσης, καθώς και η προαιρετική κάλυψη για έξοδα διακοπής εργασιών λόγω συνθηκών ρύπανσης, περιβαλλοντική ζημία που σχετίζεται με μεταφορά προϊόντων/ αποβλήτων αλλά και κατασκευαστικά έργα.

1.9. Η ασφαλιστική περίπτωση

Η έννοια της ασφαλιστικής περιπτώσεως στην ασφάλιση ζημίας και κυρίως στην ασφάλιση ζημίας και κυρίως στην ασφάλιση ευθύνης, είναι προβληματική. Στο ελληνικό δίκαιο, ούτε ο νόμος ούτε οι γενικοί όροι ασφάλισης δίνουν ένα συγκεκριμένο ορισμό. Σύμφωνα με τη θεωρία της αναλήψεως του κινδύνου, η ασφαλιστική περίπτωση τοποθετείται ακριβώς στο χρονικό διάστημα κατά το οποίο η παροχή ασφαλιστικής καλύψεως μεταβαίνει από το στατικό στάδιο σε δυναμικό και έτσι πραγματοποιείται η παροχή προσδοκίας που είχε ο ασφαλιστής μέχρι εκείνη τη στιγμή. Το κρίσιμο λοιπόν χρονικό σημείο για την επέλευση της ασφαλιστικής περιπτώσεως, τοποθετείται στο χρόνο πραγματοποίησεως του ασφαλισμένου κινδύνου. Έτσι, κατά την κρατούσα άποψη, ασφαλιστική περίπτωση καλείται η πραγματοποίηση του ασφαλισμένου κινδύνου.

Προδήλως, και σύμφωνα με την ορθότερη άποψη, δεν υπάρχει κάποια μοναδικότητα στην έννοια της ασφαλιστικής περιπτώσεως, καθώς αυτή καθορίζεται ανάλογα με το πνεύμα και το σκοπό που εξυπηρετεί κάθε είδος ασφάλισης.

Ως προς το χρόνο επελεύσεως της ασφαλιστικής περιπτώσεως, αναπτύχθηκε μεγάλος θεωρητικός προβληματισμός ο οποίος εκφεύγει της παρούσας εξέτασης, ωστόσο επιγραμματικά αναφέρεται ότι η θεωρία της «εκτεταμένης» ασφαλιστικής

περιπτώσεως, καταλαμβάνοντας ένα ευρύτερο χρονικό διάστημα μετά την πραγματοποίηση του ασφαλισμένου κινδύνου, περιλαμβάνει όλα τα στάδια ανελίξεως (επέλευση ζημιολόγου γεγονότος- χρόνος εγέρσεως των αξιώσεων- διαπίστωση της ευθύνης του ασφαλισμένου).

Η δυναμική αυτή έννοια της «εκτεταμένης» ασφαλιστικής περίπτωσης δίνει λύση στα κυριότερα προβλήματα που δημιουργούνται κατά την επέλευση της ασφαλιστικής περίπτωσης και που οφείλονται στις ιδιαιτερότητες του είδους αυτής της ασφαλίσεως. Πράγματι, η «εκτεταμένη» ασφαλιστική κάλυψη προσφέρει τα μεγαλύτερα εχέγγυα για αποτελεσματική ασφαλιστική σύμβαση, υπό την έννοια ότι λόγω της ευελιξίας της μορφής της, μπορεί να ορίσει πλείονα του ενός σημεία επέλευσεως του κινδύνου και να διευρύνει το πεδίο εφαρμογής της. Εξ' άλλου, ιδιαίτερα αποτελεσματική φαίνεται αυτή η λύση, στην περίπτωση σταδιακής επέλευσεως του ασφαλιστικού κινδύνου, όπως ανωτέρω αναφέρθηκε.

Αμέσως μετά την πραγματοποίηση ενός κινδύνου για την οποία ειδοποιήθηκε ο ασφαλιστής, δημιουργείται γι' αυτόν εύλογο ερώτημα, αν πρόκειται πραγματοποίηση καλυπτόμενου κινδύνου (ασφαλιστική περίπτωση). Για το λόγο αυτό, είναι απαραίτητη η εξακρίβωση του είδους του κινδύνου που επήλθε, των αιτιών του καθώς και η εκτίμηση της ζημιάς και του ύψους της.

Οι σχετικές έρευνες στην Ελλάδα γίνονται από συνεργάτη του ασφαλιστή, τους (ιδιωτικούς) πραγματογνώμονες, οι οποίοι προβαίνουν στις κατάλληλες έρευνες για να διαπιστώσουν την ύπαρξη και το ύψος της ευθύνης του ασφαλιστή. Η κρίση τους πρέπει να είναι αμερόληπτη και έχουν ποινική ευθύνη, αν μεροληπτήσουν. Γεγονός είναι πάντως ότι αυτοί ενεργώντας για λογαριασμό του ασφαλιστή ουσιαστικά δεν αποτελούν τρίτους στη μεταξύ ασφαλιστή και λήπτη της ασφάλισης σχέση και δεν είναι εύκολος ο έλεγχος της αξιοπιστίας τους.

2. Ασφάλιση αστικής ευθύνης

Η ασφάλιση αστικής ευθύνης αποτελεί μια από τις σημαντικότερες και πιο διαδεδομένες μορφές ιδιωτικής ασφάλισης ζημιών παθητικού και διακρίνεται σε γενική ή προαιρετική ασφάλιση αστικής ευθύνης, η οποία ρυθμίζεται με το άρθρο 25του ΑσφΝ και σε υποχρεωτική ασφάλιση αστικής ευθύνης, το ρυθμιστικό πεδίο

της οποίας οριοθετείται στο άρθρο 26 του ΑσφΝ, με εξαίρεση την υποχρεωτική ασφάλιση αστικής ευθύνης από αυτοκινητικά ατυχήματα, η οποία υπάγεται στο ειδικότερο νομοθετικό πλαίσιο του ΚΝ 489/1976. Σύμφωνα με το άρθρο 25 ν.2496/1997 «Η ασφάλιση αστικής ευθύνης περιλαμβάνει τις δαπάνες, που προέρχονται άμεσα από την απόκρουση και ικανοποίηση αξιώσεων τρίτων κατά του λήπτη της ασφάλισης, που γεννήθηκαν από πράξεις ή παραλείψεις του, για τις οποίες είχε συμφωνηθεί η ασφαλιστική κάλυψη. Δεν παρέχεται κάλυψη εάν οι πράξεις οι παραλείψεις προκλήθηκαν από δόλο του λήπτη της ασφάλισης ή του ασφαλισμένου. Η μετακύλιση εν προκειμένω, στην ασφάλιση αστικής ευθύνης, της ευθύνης από τον ασφαλισμένο στον ασφαλιστή δε σημαίνει ότι ο ίδιος ο ασφαλισμένος και λήπτης της ασφάλισης παύει να ευθύνεται έναντι του ζημιωθέντος τρίτου, εφόσον τόσο αυτός όσο και ο ασφαλιστής ευθύνονται σε ολόκληρο απέναντι στον τρίτο. Με αυτόν τον τρόπο ο ζημιωθείς τρίτος αποκτά έναν ακόμη φερέγγυο οφειλέτη, ήτοι την ασφαλιστική επιχείρηση, της οποίας η αξιοπιστία και η φερεγγυότητα ελέγχεται από την πολιτεία. Η ασφάλιση αστικής ευθύνης δεν ρυθμιζόταν νομοθετικά μέχρι τη θέση σε εφαρμογή του Ασφ Ν (2496/1997). Η ρύθμιση γινόταν συμβατικά με γενικούς όρους. Λιγосτέс διατάξεις του ΕΝ παρέπεμπαν σε αυτήν (άρθρα 196,217 ΕΝ) και το άρθρο 269 παρ 2 ΚΙΝΔ. Πρώτη νομοθετική ρύθμιση αποτελεί ο ΚΝ 489/1976 για την υποχρεωτική ασφάλιση αστικής ευθύνης από αυτοκινητικά ατυχήματα.

2.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός – Νομική φύση

Ασφάλιση γενικής αστικής ευθύνης είναι η ασφαλιστική σύμβαση με την οποία ο ασφαλιστής καλύπτει το λήπτη της ασφάλισης καταρχήν από τη δημιουργία χρεών στην περιουσία του, βασισμένων στο νόμο ή σε σύμβαση, τα οποία δημιουργούνται από τις αξιώσεις τρίτων, που βασίζονται κατά πρώτο λόγο στην αστική του ευθύνη (του λήπτη) και κατά δεύτερο λόγο, από την πρόκληση δαπανών, που μπορεί να προκύψουν από την απόκρουση βάσιμων ή αβάσιμων αξιώσεων ευθύνης του ζημιωθέντος τρίτου. Στην πρώτη περίπτωση η ασφάλιση λειτουργεί ως ασφάλιση αστικής ευθύνης, ενώ στη δεύτερη, η ασφάλιση ευθύνης λειτουργεί ως ασφάλιση νομικής προστασίας με την αμυντική πάντοτε μορφή.⁶⁵

---

⁶⁵ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, *Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο*, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 265 επ

Η ασφάλιση αστικής ευθύνης είναι ασφάλιση ζημιών παθητικού και αναφέρεται σε όλους τους κινδύνους αστικής ευθύνης του ασφαλισμένου (υποκειμενικής ή αντικειμενικής, βασισμένης στο νόμο ή σε σύμβαση) που γεννούν υποχρέωση του προς αποζημίωση για αποκατάσταση της ζημιάς τρίτου και καλύπτει τα έξοδα τόσο τα δικαστικά όσο και τα εξώδικα, που προέρχονται άμεσα από την απόκρουση και ικανοποίηση των αξιώσεων του τρίτου ζημιωθέντος κατά του ασφαλισμένου, οι οποίες γεννώνται από τη ζημιογόνο δραστηριότητα του τελευταίου, για την οποία έχει συμφωνηθεί η ασφαλιστική κάλυψη. Τέτοιου είδους δραστηριότητα μπορεί ν' αποτελεί η επαγγελματική δραστηριότητα του ασφαλισμένου (όπως συμβαίνει πχ στην περίπτωση της αστικής ευθύνης του γιατρού για ζημιά που προκάλεσε σε ασθενή του) αλλά και κάθε άλλου είδους ανθρώπινη δραστηριότητα (όπως συμβαίνει για παράδειγμα στην περίπτωση της αστικής ευθύνης από αυτοκινητικά ατυχήματα).⁶⁶

Αντικείμενο της ασφάλισης ευθύνης είναι η κάλυψη των παθητικών στοιχείων – των ζημιών που επιβαρύνουν την περιουσία του λήπτη της ασφάλισης και οι οποίες δημιουργούνται εξαιτίας της ευθύνης του απέναντι στον τρίτο. Ασφαλιστικός κίνδυνος είναι η δυνατότητα δημιουργίας παθητικών στοιχείων στην περιουσία του λήπτη της ασφάλισης ή ακόμη και η δυνατότητα αύξησης των υπαρχόντων. Η αστική ευθύνη μπορεί να είναι αδικοπρακτική ή συμβατική ή ευθύνη από τις διαπραγματεύσεις, υποκειμενική ή αντικειμενική. Τέτοιοι κίνδυνοι δημιουργούνται από ανθρώπινες δραστηριότητες, όπως οι επαγγελματικοί κίνδυνοι, πχ γιατρού, δικηγόρου ή από δραστηριότητες εμπορικών και βιομηχανικών επιχειρήσεων, πχ οδικών, θαλάσσιων και αεροπορικών μεταφορών ή η ευθύνη των ξενοδόχων (άρθρο 834 ΑΚ) , ευθύνη θεματοφύλακα (ΑΚ 827) . Δεν υπάρχει κάλυψη της ποινικής ευθύνης ή της ευθύνης που επισύρει διοικητικές κυρώσεις, για λόγους ηθικής τάξης (λχ εξαγορά ποινής), όπως και η ευθύνη όταν η πράξη ή η παράλειψη του ασφαλισμένου οφείλεται σε δόλο του. Η ασφαλιστική ζημιά συνίσταται στη δημιουργία ή αύξηση των παθητικών στοιχείων της περιουσίας του ασφαλισμένου, δηλαδή στη δημιουργία ή αύξηση χρεών που πηγάζουν είτε από τον νόμο, όπως στην υποχρεωτική ασφάλιση ευθύνης από αυτοκινητικά ατυχήματα (ΚΝ 489/1976) είτε

---

⁶⁶P. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, *Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο*, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 246 επ, Αργυριάδη Α, σ 124 επ, Ρόκα Ι σελ 393 επ

από κάποια σύμβαση, όπως στη σύμβαση παροχής υπηρεσιών ιατρικών, νομικών ή στη σύμβαση εκτέλεσης έργου. Η ασφαλιστική κάλυψη έχει συγκεκριμένη μορφή, εφόσον η ζημιά που πρέπει να αποκατασταθεί είναι περιουσιακή και εξειδικευμένη. Ο χαρακτήρας της ασφάλισης ευθύνης ως ασφάλισης παθητικού συνεπάγεται την έλλειψη ασφαλιστικού συμφέροντος και συνακόλουθα την αδυναμία εκτίμησης της ασφαλιστικής αξίας,⁶⁷ αφού κατά την κρατούσα άποψη ασφαλιστικό συμφέρον και κατά συνέπεια ασφαλιστική αξία υπάρχει μόνο στην ασφάλιση ενεργητικού, όπου είναι απαραίτητη η ύπαρξη της σχέσης αυτής αξίας ανάμεσα στο φορέα του ασφαλιστικού συμφέροντος από τη μία και σε κάθε συστατικό του ενεργητικού της περιουσίας του, που προσδιορίζεται στη σύμβαση και που αποτελεί το αντικείμενο του συμφέροντος από την άλλη.

2.2 Ασφαλιστική κάλυψη

Σύμφωνα με το άρθρο 25 ΑσφΝ η ασφάλιση αστικής ευθύνης περιλαμβάνει

- A) Τις δαπάνες του λήπτη για την ικανοποίηση βάσιμων αξιώσεων του ζημιωθέντος τρίτου, οπότε δημιουργείται υποχρέωση για αποκατάσταση της ζημιάς.
- B) Τις δαπάνες για την απόκρουση των αβάσιμων και αδικαιολόγητων αξιώσεων του ζημιωθέντος τρίτου
- Γ) Τις δαπάνες για τη διακστική άμυνα του λήπτη της ασφάλισης κατά βάσιμων και αβάσιμων αξιώσεων του τρίτου.⁶⁸

Συνεπώς η παροχή του ασφαλιστή αρχίζει όταν γεννηθούν δαπάνες στον λήπτη προς αντιμετώπιση μιας αξίωσης, πράγμα που μπορεί να συμβεί και πριν την κοινοποίηση αγωγής, με την καθ' οιονδήποτε τρόπο κοινοποίηση απαίτησης προς αποζημίωση η οποία βασίζεται στην αστική ευθύνη του λήπτη και που λόγω της σοβαρότητας της, εύλογα απαιτεί να κληθεί ειδικός σύμβουλος (νομικός κυρίως), πράγμα που οδηγεί στη δημιουργία εξόδων. Έτσι ο λήπτης έχει αξίωση κατά του

---

⁶⁷P. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 265 επ

⁶⁸P. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 267 επ

ασφαλιστή να τον «ελευθερώσει» (αξίωση ελευθέρωσης) από τις αξιώσεις του τρίτου όταν τα αποτελέσματα του κινδύνου επέλθουν, δηλαδή σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμα και πριν την προβολή των αξιώσεων αποζημίωσης από τον ζημιωθέντα τρίτο, αν η ζημιά που προξένησε ο ασφαλισμένος στον τρίτο είναι προφανές ότι θα αποτελέσει την αιτία έγερσης αξιώσεων.⁶⁹

Επομένως ο ασφαλιστής στην ασφάλιση αστικής ευθύνης παρακολουθεί όλη την εξέλιξη της εξώδικης ή δικαστικής επίλυσης των απαιτήσεων των τρίτων, για αυτό και η ευθύνη του δεν περιορίζεται στην καταβολή του ασφαλίματος, αλλά στην όλη διευθέτηση των αξιώσεων του κατά του ασφαλισμένου. Συμφέρον του ασφαλιστή είναι να καθοδηγεί με τους συμβατικούς όρους τη συμπεριφορά του λήπτη της ασφάλισης, ώστε αυτός να μην αναγνωρίζει την αστική ευθύνη του έναντι του ζημιωθέντος τρίτου, χωρίς τη γραπτή σύμφωνη γνώμη του ασφαλιστή. Αρκεί αυτή η συμπεριφορά του λήπτη να μη συνιστά περιορισμό των δικαιωμάτων του.

2.3 Λειτουργία της ασφαλιστικής σύμβασης

Δυνάμει της ρύθμισης του άρθρου 25 ΑσφΝ στη γενική (προαιρετική) ασφάλιση αστικής ευθύνης, συμβατική σχέση δημιουργείται μόνο μεταξύ του ασφαλιστή και του λήπτη της ασφάλισης. Ο τρίτος που ζημιώθηκε από το γεγονός, το οποίο έγινε αφορμή να προκληθεί η ευθύνη του λήπτη της ασφάλισης, δε μετέχει σ' αυτή τη σχέση. Ο τρίτος δεν έχει δικαίωμα να στραφεί κατά του ασφαλιστή ευθέως, παρα μόνο πλαγιαστικά (άρθρο 72 ΚΠολΔ) ή αν προτιμά να κατάσχει συντηρητικά την ασφαλιστική αξίωση του ασφαλισμένου στα χέρια του ασφαλιστή ως τρίτου. (άρθ 712 ΚΠολΔ).

Όταν λοιπόν επέλθει η ασφαλιστική περίπτωση, ο λήπτης της ασφάλισης έχει κατά του ασφαλιστή δύο αξιώσεις, ήτοι την αξίωση ελευθέρωσης και την αξίωση νομικής προστασίας

A) Αξίωση Ελευθέρωσης

Ο λήπτης της ασφάλισης αξιώνει από τον ασφαλιστή την καταβολή του ασφαλίματος στο ζημιωθέντα τρίτο, έτσι ώστε να ελευθερώνεται ο ίδιος ο λήπτης

---

⁶⁹Ι.Ρόκα, ΑσφΔ (Εισηγήσεις) , 2^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ 133, Α.Αργυριάδη Στ Ασφ Δ (2007) , σελ 131, Ρ. Χατζηνικολάου – Αγγελίδου Η ασφάλιση ευθύνης, 1986 σελ 62 επ

της ασφάλισης από την αξίωση του τρίτου για αποζημίωση και στην περίπτωση αυτή εγείρεται από τον ασφαλισμένο προς τον ασφαλιστή, η αξίωση ελευθερώσεως όπως προαναφέρθηκε.

Έτσι, η παροχή του ασφαλιστή, εφόσον αποδέχεται την ευθύνη του, αλλά και στο μέτρο που οι αξιώσεις του τρίτου εντάσσονται στην κάλυψη, συνίσταται στην ανάληψη όλων των αναγκαίων μέτρων που απαιτούνται για την διευθέτηση της απαίτησης και κατ' αποτέλεσμα στην υποκατάσταση του ασφαλιστή στη δυσμενή θέση του λήπτη, αφού τελικά ο ασφαλιστής υποστηρίζει δικό του συμφέρον. Επομένως η παροχή του ασφαλιστή ξεπερνά την απλή χρηματική καταβολή των εξόδων, αφού υπεισέρχεται και σε θέματα διαχείρισης των απαιτήσεων των τρίτων ζημιωθέντων από τον ασφαλισμένο του.⁷⁰ Γι' αυτό και σύμφωνα δε με την ασφαλιστική πρακτική μπορεί να τεθεί όρος στο ασφαλιστήριο και ο ασφαλιστής να μπορεί να αρνηθεί την καταβολή του ασφαλίματος, αν ο ασφαλισμένος ικανοποιήσει τον τρίτο, χωρίς τη προηγούμενη συγκατάθεσή του.⁷¹

B) Αξίωση Νομικής Προστασίας

Το αρ. 25 ΑσφΝ δίνει τη δυνατότητα στον λήπτη της ασφάλισης να αξιώσει αυτοτελώς από τον ασφαλιστή την αποκατάσταση όλων των δικαστικών και εξωδίκων δαπανών που θα προκύψουν για την άμυνα του έναντι των αξιώσεων του ζημιωθέντος τρίτου. Στις δαπάνες αυτές δεν συμπεριλαμβάνονται οι δαπάνες για εξαγορά χρηματικών ποινών, στο πλαίσιο της ποινικής δίκης και διοικητικά πρόστιμα. Άξιο αναφοράς είναι ότι στο πλαίσιο της ασφάλισης αστικής ευθύνης η αξίωση νομικής προστασίας ασκείται πάντοτε με την αμυντική της μορφή, σε αντίθεση με την ασφάλιση νομικής προστασίας κατά κυριολεξία που έχει επιθετική μορφή (ΠΔ 459/1990 προσαρμογή προς την Οδηγία 87/344/EΚ και άρθρο 13β Ν.Δ. 400/1970).

---

⁷⁰Ι.Ρόκα, ΑσφΔ (Εισηγήσεις), 2^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 133

⁷¹Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 269
επ

2.4 Ασφαλιστική περίπτωση

Στην ασφάλιση αστικής ευθύνης η ασφαλιστική περίπτωση δεν προσδιορίζεται σε μια χρονική στιγμή αλλά χαρακτηρίζεται ως εκτεταμένη, αφού εκκινεί την στιγμή που πραγματοποιείται το ζημιογόνο γεγονός και φθάνει μέχρι την δικαστική ή εξώδικη διαπίστωση της ευθύνης του ασφαλισμένου, ενώ σε όλη αυτήν τη διάρκεια που είναι μακρά η ευθύνη του ασφαλιστή για την κάλυψη της ζημιάς πιθανολογείται. Κρίσιμη χρονική στιγμή για την έγερση της αξιώσεως ελευθερώσεως και νομικής προστασίας του ασφαλισμένου προς τον ασφαλιστή είναι η στιγμή που ο τρίτος που ζημιώθηκε θα προβάλει δικαστικά ή εξώδικα την αξίωσή του κατά του ασφαλισμένου, αρκεί βέβαια ο ασφαλισμένος κίνδυνος να επήλθε κατά τη συμβατική διάρκεια της ασφάλισης, οπότε αρχίζει να τρέχει η 4ετής παραγραφή του αρ 10 ΑσφΝ. Επομένως ο χρόνος γένεσης της ευθύνης αποτελεί και το χρόνο έναρξης υπολογισμού του χρόνου παραγραφής.⁷²

Η ιδιαιτερότητα, η οποία εμφανίζεται εν προκειμένω στην ασφάλιση αστικής ευθύνης είναι η εξής: Η πρόκληση του ζημιογόνου γεγονότος, δηλαδή η πραγματοποίηση της πράξης ή της παράλειψης του λήπτη που δυνατόν να εγείρει αξίωση αποζημιώσεως εκ μέρους του τρίτου εναντίον του, (πχ ένα ιατρικό σφάλμα) δεν ταυτίζεται χρονικά με την επέλευση της οικονομικής ζημιάς, επειδή μπορεί να απέχει χρονικά πολύ από τον χρόνο εμφάνισης των ζημιογόνων αποτελεσμάτων, βάσει των οποίων ο ζημιωθείς τρίτος θα εγείρει αξιώσεις κατά του λήπτη της ασφάλισης. Έτσι, ενδέχεται το ζημιογόνο γεγονός να συμβεί εντός της συμβατικής ισχύος της ασφάλισης ευθύνης, αλλά οι απαιτήσεις των τρίτων που γεννήθηκαν εντός της συμβατικής διάρκειας να προβληθούν έναντι του ασφαλισμένου, μετά τη λήξη της ασφαλιστικής σύμβασης. Σύμφωνα με τη θεωρία της εκτεταμένης ασφαλιστικής περίπτωσης, ο ασφαλιστής ευθύνης πρέπει να ευθύνεται και για την κάλυψη αυτών των αξιώσεων που προβλήθηκαν μεταγενέστερα, με την προϋπόθεση βέβαια ότι ο ασφαλισμένος κίνδυνος, δηλαδή το ζημιογόνο γεγονός το οποίο δημιούργησε ευθύνη στον λήπτη έναντι τρίτου, να πραγματοποιήθηκε κατά τη συμβατική διάρκεια ισχύος της σύμβασης.

---

⁷²Α.Π 1884/2005 Δ/νη 2006, 151, ΕφΑθ 4438/2003 Ε.ΕμπΔ 2003, 843, ΕφΠειρ 637/2004 ΠειρΝομ 2004, 397, ΕφΠειρ 1208/2005, ΕΕμπΔ 2006, ΑΠ 1626/2007 ΕΕμπΔ 2008, 601, ΑΠ 293/2008 ΔΕΕ 2009, 605, ΑΠ 1026/2008 ΕΕμπΔ 2008, 587.

2.5 Η ρήτρα “claims made”

Η ρήτρα αυτή είναι προέλευσης αγγλοσαξωνικού δικαίου, δεν αποκλείεται από την ελληνική νομοθεσία η ένταξή της σε ασφαλιστικές συμβάσεις, με την προϋπόθεση όμως ότι δεν περιορίζει και δεν βλάπτει τα δικαιώματα του λήπτη, ως καταχρηστική. Η ρήτρα αυτή έχει επικρατήσει να χρησιμοποιείται διεθνώς στα ασφαλιστήρια συμβόλαια αστικής ευθύνης αφού μέσω αυτής που ουσιαστικά μεταφράζεται ως «αξιώσεις που θα προβληθούν» επιτυγχάνεται συστολή της εκτεταμένης ασφαλιστικής περίπτωσης με σκοπό τον χρονικό περιορισμό της ευθύνης των ασφαλιστών, αφού δυνάμει της ρήτρας αυτής καλύπτονται ασφαλιστικά μόνο οι αξιώσεις αποζημίωσης που προβλήθηκαν από τον τρίτο κατά του λήπτη και ανακοινώθηκαν από τον ίδιο τον λήπτη στον ασφαλιστή εντός της συμβατικής διάρκειας της ασφάλισης ευθύνης. Εξυπακούεται ότι η συμφωνία αυτή μπορεί να αποβεί σε βάρος του ασφαλισμένου λήπτη, αν οι αξιώσεις του τρίτου εγερθούν μετά τη λήξη της ασφαλιστικής σύμβασης.⁷³ Τέτοιος όρος δεν αντιβαίνει στο ελληνικό δίκαιο όπως προαναφέρθηκε, γιατί εναπόκειται στην ελευθερία των συμβαλλομένων να καθορίσουν τόσο την έκταση της συμβατικής τους ευθύνης (της τυπικής και ουσιαστικής διάρκειας της σύμβασής τους), όσο και τη διάρκεια της ευθύνης μετά τη λήξη της τυπικής και ουσιαστικής διάρκειας αυτής.⁷⁴

2.6. Αναγγελία – Περίοδος Αναφοράς

Μια επιεικέστερη εκδοχή και παραλλαγή της ασφαλιστικής σύμβασης αστικής ευθύνης από αυτήν που περιλαμβάνει την παραπάνω ρήτρα είναι η ασφαλιστική σύμβαση αστικής ευθύνης σύμφωνα με την οποία ο λήπτης της ασφάλισης έχει υποχρέωση αναγγελίας στον ασφαλιστή των περιστατικών που συνέβησαν κατά τη διάρκεια ισχύος της σύμβασης, για ένα πρόσθετο χρονικό διάστημα μετά τη λήξη της σύμβασης και τα οποία θα μπορούσαν να προκαλέσουν μελλοντικά έγερση αξιώσεων κατά του λήπτη (περίοδος αναφοράς). Αν γίνει η ανωτέρω αναγγελία από τον λήπτη και ο τρίτος προβάλλει αξιώσεις σχετικά με τα αναγγελθέντα γεγονότα μετά τη λήξη της ασφαλιστικής σύμβασης, ο ασφαλιστής ευθύνης θα ευθύνεται.⁷⁵

---

⁷³I. Ρόκα, Η πορεία προς το σύγχρονο ασφαλιστικό δίκαιο (2007), σελ 278.

⁷⁴Ιωάννη Κ. Ρόκα, Η πορεία προς το σύγχρονο ασφαλ. δίκαιο, (1984-2006), σελ.275

⁷⁵P. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 272

2.7.Υποχρεωτική Ασφάλιση Αστικής Ευθύνης

Σήμερα στην Ελληνική έννομη τάξη προβλέπονται νομοθετικά πέραν της υποχρεωτικής ασφάλισης αστικής ευθύνης για αυτοκινητικά ατυχήματα και πολλές άλλες περιπτώσεις υποχρεωτικής ασφάλισης αστικής ευθύνης , όπως πχ η υποχρεωτική ασφάλιση αστικής ευθύνης για τη ρύπανση της θάλασσας με υδρογονάνθρακες από δεξαμενόπλοια, η υποχρεωτική ασφάλιση αστικής ευθύνης πλοιοκτητών, η υποχρεωτική ασφάλιση αστικής ευθύνης των ασφαλιστικών διαμεσολαβητών κ.α.⁷⁶ Απαραίτητη όμως προϋπόθεση για την εφαρμογή του άρθρου 26 Ασφ Ν , όπου ρυθμίζεται η υποχρεωτική ασφάλιση αστικής ευθύνης, αποτελεί η έκδοση υπουργικής απόφασης, η οποία θα ορίζει την υπηρεσία ή το νομικό πρόσωπο που θα δέχεται τις κοινοποιήσεις των ασφαλιστών, τη διαδικασία ελέγχου τήρησης της υποχρεωτικής ασφάλισης καθώς και τις αναγκαίες λεπτομέρειες λειτουργίας της (αρ 26 παρ 5 ΑσφΝ). Παρ'όλα αυτά σε καμία από τις θεσμοθετημένες στο δίκαιο μας υποχρεωτικές ασφάλισεις αστικής ευθύνης – πλην αυτής που αφορά αυτοκινητικά ατυχήματα, η οποία ούτως η άλλως υπάγεται στο ειδικότερο ρυθμιστικό πλαίσιο του ΚΝ 489/1976 – δεν έχει προσδιορισθεί με υπουργική απόφαση η ανωτέρω αρμόδια υπηρεσία ή το νομικό πρόσωπο, ώστε να ενεργοποιηθεί η ρύθμιση του αρ 26 ΑσφΝ, με αποτέλεσμα όλες να διέπονται από το αρθ 25 ΑσφΝ για τη γενική ή προαιρετική ασφάλιση ευθύνης.⁷⁷ Η κύρια ειδοποιός διαφορά μεταξύ της εφαρμογής της ρύθμισης του αρ 25 ΑσφΝ για τη γενική ή προαιρετική ασφάλιση αστικής ευθύνης και της εφαρμογής της ρύθμισης του αρθ 26 ΑσφΝ για την υποχρεωτική ασφάλιση αστικής ευθύνης εντοπίζεται στο γεγονός ότι στην περίπτωση του άρθρου 25 ΑσφΝ ο τρίτος ζημειωθείς δεν μπορεί να στραφεί ευθέως κατά του ασφαλιστή, παρα μόνο πλαγιαστικά (αρ 72 ΚΠολΔ) ή αν προτιμά, να κατάσχει συντηρητικά την ασφαλιστική αξίωση του ασφαλισμένου στα χέρια του ασφαλιστή ως τρίτου (αρ 712 ΚΠολΔ). Αντίθετα, στην περίπτωση του άρθρου 26 ΑσφΝ ο νομοθέτης ενδυναμώνει την θέση του τρίτου ζημιωθέντος και τον εξοπλίζει τόσο με την ευθεία αγωγή κατά του ασφαλιστή όσο και με την αρχή του απρόβλητου των ενστάσεων που πηγάζουν

---

⁷⁶Ρ. Χατζηνικολάου – Αγγελίδου , Ιδιωτικό Ασφαλιστικό Δίκαιο, Β' Έκδοση, Σάκκουλας 2008, σελ 38-39

⁷⁷Χατζηνικολάου – Αγγελίδου , Ιδιωτικό Ασφαλιστικό Δίκαιο, Β' Έκδοση, Σάκκουλας 2008,, σελ 254 -255

από την ασφαλιστική σύμβαση.(αρ 26 παρ 1 και 2 ΑσφΝ, αντίστοιχα).⁷⁸ Έτσι το άρθρο 26 παρ 1 ΑσφΝ καθιερώνει την ευθεία αξίωση του ζημιωθέντος τρίτου κατά του ασφαλιστή και πέρα από το ασφαλιστικό ποσό, μέχρι το όριο για το οποίο η ασφάλιση είναι κατά νόμο υποχρεωτική. Η προστασία του τρίτου ενδυναμώνεται κατά βάση με την παρ 2 του άρθρου 26 ΑσφΝ το οποίο προβλέπει ότι «ο ασφαλιστής δεν μπορεί να αντιτάξει κατά του τρίτου ζημιωθέντος ενστάσεις που απορρέουν από την ασφαλιστική σύμβαση, εκτός αν ο ζημιωθείς είναι ο λήπτης της ασφάλισης, άλλο πρόσωπο η αστική ευθύνη του οποίου καλύπτεται και, εφόσον υπήρχε συνοίκηση, σύζυγος και συγγενής ως και τον δεύτερο βαθμό, έστω και από αγκιστεία, είτε του λήπτη της ασφάλισης είτε του ασφαλισμένου»⁷⁹. Σύμφωνα με τα ανωτέρω αν ο ασφαλιστής καταβάλλει στον ζημιωθέντα τρίτο χωρίς να είναι υποχρεωμένος σύμφωνα με τα ανωτέρω έναντι του λήπτη της ασφάλισης, αυτός υποκαθίσταται στην απαίτηση του τρίτου κατά του λήπτη της ασφάλισης, για το ποσό που κατέβαλε (αρ. 26 παρ 2 εδ 2 ΑσφΝ). Επιπλέον, η άρση ή η λήξη της ασφαλιστικής σύμβασης δεν μπορεί να αντιταχθεί κατά του τρίτου παρά μόνο μετά την παρέλευση ενός μηνός από τότε που ο ασφαλιστής κοινοποιήσει το γεγονός αυτό, στην υπηρεσία ή το νομικό πρόσωπο που έχει ορισθεί για τον σκοπό αυτό με σχετική υπουργική απόφαση (αρ. 26 παρ 3 ΑσφΝ). Έτσι, ενώ πολλές μορφές ασφάλισης αστικής ευθύνης έχουν θεσπισθεί ως υποχρεωτικές με ειδικότερους νόμους και με σκοπό την προστασία τρίτων και ενώ οι αντίστοιχες ασφαλιστικές συμβάσεις θα έπρεπε να υπαχθούν στο ρυθμιστικό νομοθετικό πλαίσιο του άρθρου 26 ΑσφΝ, εξακολουθούν λόγω των ανωτέρω να υπάγονται στο άρθρο 25 ΑσφΝ, αφαιρώντας από τους τρίτους το δικαίωμα να ασκήσουν ευθεία αγωγή κατά του ασφαλιστή. Ορισμένες από τις σύγχρονες μορφές υποχρεωτικών ασφαλίσεων αστικής ευθύνης είναι ενδεικτικά η ασφάλιση ευθύνης αυτού που ρυπαίνει ή υποβαθμίζει το περιβάλλον (αρ 29 Ν1650/1986), ευθύνη από πυρηνική ενέργεια (ΝΔ 336/1969, όπως τροποποιήθηκε με τον Ν 3787/2009), ευθύνη από ρύπανση της θάλασσας από πετρέλαιο (Ν 314/1976, όπως τροποποιήθηκε με τον ν.δ 197/1995), ευθύνη για την προστασία του θαλάσσιου

---

⁷⁸Χατζηνικολάου – Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό Δίκαιο, Β' Έκδοση, Σάκκουλας 2008, σ 249-250, Ρόκα Ι Ιδιωτική Ασφάλιση, Δίκαιο της Ασφαλιστικής σύμβασης και της Ασφαλιστικής Επιχείρησης, εκδ Αντ Σάκκουλα 2006, εκδ 11^η, σελ 397-398, Γ.Μπεχρή, Η μη υποχρεωτική ή γενική ασφάλιση ευθύνης, Αρμ 1996,1081 επ

⁷⁹Ι.Ρόκα, ΑσφΔ (Εισηγήσεις), 2^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ 149

περιβάλλοντος (Ν 743/1977), ευθύνη περιβαλλοντική για την αποκατάσταση ζημιών στο περιβάλλον (π.δ 148/2009), ευθύνη από την διαχείριση των στερεών αποβλήτων της εξορυκτικής βιομηχανίας (Οδηγία 2006/21/ΕΚ αρ 15), ευθύνη για την ασφαλή αποθήκευση του διοξειδίου του άνθρακα σε γεωλογικούς σχηματισμούς (Οδηγία 2009/31/ΕΚ αρ 16, 19) και πρόταση για έκδοση Κανονισμού (2011) σχετικά με την ασφάλεια της σε ανοιχτή θάλασσα εξόρυξης, εξερεύνησης και παραγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου, η οποία θα τροποποιήσει την Οδηγία 2004/35/ΕΚ.⁸⁰

2.8 Ειδικότερα Ζητήματα: Ι)Λήξη ασφαλιστικής προστασίαςΙΙ)Αναστολή – Αδράνεια της ασφαλιστικής σύμβασηςΙΙΙ) Μεταβίβαση της ασφαλιστικής σχέσης

Ι. Τρεις είναι οι περιπτώσεις όπου επέρχεται λήξη της ασφαλιστικής προστασίας:

Α) Τυπικά λήγει η ασφαλιστική προστασία όταν λήγουν όλες οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των αντισυμβαλλόμενων που απορρέουν από την ασφαλιστική σύμβαση. Το γεγονός αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία στην ασφάλιση επιχειρηματικής ευθύνης, καθώς, όπως και στη γενική ασφάλιση ευθύνης, η ασφαλιστική περίπτωση δεν εντοπίζεται σε μία μόνο χρονική στιγμή, αλλά αντιθέτως είναι διαρκής και εκτεταμένη (κρατούσα άποψη).

Β) Ουσιαστικά λήγει η ασφαλιστική προστασία όταν παύσει να υπάρχει ασφαλιστική κάλυψη, είτε επειδή παρήλθε ο χρόνος για τον οποίο είχε συναφθεί η ασφάλιση ευθύνης, είτε γιατί κάποιο από τα μέρη προέβη σε καταγγελία της ασφαλιστικής συμβάσεως, είτε γιατί πραγματοποιήθηκε ο ασφαλισμένος κίνδυνος.

Γ) Τεχνικά λήγει η ασφαλιστική προστασία όταν φτάσει το χρονικό σημείο μέχρι του οποίου έχει υπολογισθεί το ασφάλιστρο.⁸¹

Εννοείται, βέβαια, ότι η έκλειψη ή η ματαίωση του ασφαλισμένου κινδύνου οδηγεί επίσης σε λύση της ασφαλιστικής συμβάσεως, εφόσον παύει να υπάρχει το αντικείμενο στο οποίο αναφέρεται η ασφάλιση ευθύνης. Πρέπει, όμως, τόσο η έκλειψη, όσο και η ματαίωση να είναι πλήρεις και διαρκείς, να μη διαρκούν δηλαδή για σύντομο μόνο χρονικό διάστημα. Ως παραδείγματα μπορούν εδώ να αναφερθούν: Η έκλειψη επαγγέλματος για το οποίο είχε συναφθεί η ασφάλιση επαγγελματικής

---

⁸⁰P. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, *Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο*, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ 276 επ

⁸¹P. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, *Ασφάλιση ευθύνης*, Διδακτορική διατριβή, σελ.91.

ευθύνης ή το κλείσιμο μίας επιχείρησης λόγω πτώχευσης.⁸² 45 Συμπληρωματικά με τα όσα αναφέρθηκαν, να πούμε εδώ, ότι στις περιπτώσεις ασφάλισης επαγγελματικής ευθύνης υπάρχουν συνήθως ρήτρες ανανέωσης της συμβάσεως για τους καλυπτόμενους κινδύνους. Η συνεχής αυτή ανανέωση προσδιορίζεται σε συμβατικά πλαίσια και μπορεί να διαρκέσει για όσο χρονικό διάστημα επιθυμούν τα μέρη.

II. Έννοια διαφορετική από την προαναφερθείσα λήξη της ασφαλιστικής συμβάσεως είναι αυτή της αναστολής-αδράνειάς της. Τα μέρη, δηλαδή, έχουν τη δυνατότητα να αναστείλουν για ορισμένο ή και αόριστο χρόνο την ισχύ της ασφαλιστικής συμβάσεως, οπότε κατ' αρχήν ο ασφαλιστής παύει να φέρει τον κίνδυνο και ο ασφαλισμένος δεν καταβάλλει ασφάλιστρο. Ως παράδειγμα μπορεί εδώ να αναφερθεί η περίπτωση όπου ένας επαγγελματίας (γιατρός, δικηγόρος κτλ) παύει για ορισμένο χρονικό διάστημα και για δικούς του λόγους να ασκεί το επάγγελμά του.⁸³

III). Τέλος, όσον αφορά την τυχόν δυνατότητα μεταβίβασης της ασφαλιστικής σχέσης, έχουμε εδώ να πούμε τα εξής: Επί ασφαλίσεως επαγγελματικού κινδύνου, ο ασφαλισμένος επαγγελματίας επιθυμεί να ασφαλίσει την ευθύνη του από κινδύνους που τυχόν θα προκύψουν κατά την άσκηση του επαγγέλματός του. Ακριβώς λόγω της προσωπικής φύσεως της μορφής αυτής ασφάλισης προφανώς δε μπορεί να γίνει λόγος για μεταβίβαση ασφαλιστικής σχέσης όπως επί άλλων μορφών χερσαίας ασφάλισης.

2.9 Ζητήματα παραγραφής:

Από το συνδυασμό των άρθρων 251ΑΚ και 195 ΕμπΝ προκύπτει ότι η παραγραφή αυτή είναι τριετής και αρχίζει από το τέλος του έτους εντός του οποίου επιδόθηκε στον ασφαλιστή η προς αποζημίωση αγωγή του τρίτου. Η παροχή του ασφαλιστή αστικής ευθύνης προς τον ασφαλισμένο αποτελείται από την καταβολή αποζημιώσεως στον τρίτο που ζημιώθηκε καθώς και τη νομική προστασία του ασφαλισμένου για την απόκρουση των απαιτήσεων του τρίτου. Άρα, λοιπόν, όσο ο

---

⁸²P. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ασφάλιση ευθύνης, Διδακτορική διατριβή, σελ.94.

⁸³P. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ασφάλιση ευθύνης, Διδακτορική διατριβή, σελ.94.

ασφαλιστής παρέχει νομική προστασία στον ασφαλισμένο, η παραγραφή διακόπτεται. Αν ο ασφαλιστής αρνηθεί να παράσχει από κάποιο σημείο και μετά νομική προστασία, τότε η παραγραφή της αξίωσης ξαναρχίζει. Μην ξεχνάμε ,άλλωστε, ότι η αξίωση του ασφαλισμένου κατά του ασφαλιστή είναι ενιαία και έτσι κρίνεται και η παραγραφή.⁸⁴ Ομοίως έκρινε και η ΕφΑθ 1065/1997. Αυτονόητο είναι βέβαια ότι, για να μπορέσουν να εφαρμοστούν όλα τα παραπάνω στην πράξη, θα πρέπει να έχει γίνει ρητή και ονομαστική αναφορά στο ασφαλιστήριο συμβόλαιο των ασφαλιστικών κινδύνων. Θα πρέπει επομένως να διευκρινίζεται στο ασφαλιστήριο πότε υπάρχει ασφαλιστική περίπτωση. Η διευκρίνιση αυτή είναι πολύ σημαντική, καθώς απ' αυτήν εξαρτάται και η κρίση για το εάν ο κίνδυνος επήλθε εντός ή εκτός ουσιαστικής διάρκειας της ασφάλισης, αφού ενδέχεται η ζημία στον 3^ο να έγινε μέσα στην ουσιαστική διάρκεια, η δε έγερση των αξιώσεων του τρίτου έξω από αυτήν, δηλαδή μετά την ουσιαστική λήξη της ασφάλισης.⁸⁵

3. Ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών του αρ. 23 ν.2496/97

Υποχρεωτική για ορισμένες μόνο πηγές αυξημένου κινδύνου, η ασφαλιστική κάλυψη της ευθύνης για περιβαλλοντική ζημία θα μπορούσε να συμβάλλει τόσο στην αποκατάσταση της ζημιάς, όσο και στην πρόληψή της. Η διάταξη του αρ. 23 του ΑσφΝ προβλέπει ειδικά την ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών, που καλύπτει τα έξοδα αποκατάστασης του φυσικού περιβάλλοντος.

Το αρ. 23 ΑσφΝ ρυθμίζει την ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών, ένα είδος ασφάλισης ζημιών που ανταποκρίνεται στο αίτημα για την προστασία του περιβάλλοντος, σε ένα αρκετά περιορισμένο νομοθετικό πλαίσιο. Πρόκειται για την ασφαλιστική κάλυψη περιουσιακών ζημιών του προσώπου που ρυπαίνει το περιβάλλον προκαλώντας περιβαλλοντικές ζημιές, που θα επέλθουν εξαιτίας ενός

---

⁸⁴.Βασιλείου Δ. Κιάντου ,Ασφαλιστικό Δίκαιο ,8^η έκδοση ,σελ.383 και Κώστα Μακρή ,Κωδικοποίηση Νομοθεσίας Ιδιωτικής Ασφάλισης ,σελ.502 .

⁸⁵Ζ. Σκουλούδη ,Δίκαιο Ιδιωτικής Ασφάλισης ,σελ.362-363

αιφνίδιου και μη αναμενόμενου συμβάντος κι όχι για ρύπανση που προκλήθηκε βαθμιαία.⁸⁶

Η ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών του αρ. 23 ΑσφΝ καλύπτει το συμφέρον μεταξύ ενός προσώπου προς το περιβάλλον, που, όταν πραγματοποιείται η ασφαλιστική περίπτωση, μεταβάλλεται σε σχέση καλύψεως των εξόδων αποκαταστάσεώς του, δηλαδή το ασφαλιστικό συμφέρον αναφέρεται στην περιουσία του λήπτη της ασφαλίσεως και ειδικά στα αντικείμενα που θα θυσιαζόταν για την αποκατάσταση του περιβάλλοντος.⁸⁷

3.1. Η ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών ως ασφάλιση ζημίας

Η ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών αποτελεί ένα είδος ασφάλισης ζημίας παθητικού.⁸⁸ Προϋπόθεση της συνάψεως κάθε ασφαλίσεως ζημίας είναι η ύπαρξη του ασφαλιστικού συμφέροντος, το οποίο προσδιορίστηκε σαν η σχέση ενός προσώπου προς ένα αγαθό. Στην περίπτωση της ασφάλισης περιβαλλοντικών ζημιών η έννοια του συμφέροντος εντοπίζεται στην οικονομική σχέση που συνδέει τον λήπτη της ασφάλισης με ένα στοιχείο της περιουσίας του, την επιχείρησή του. Προδήλως, η γένεση ευθύνης προς αποζημίωση θίγει άμεσα την οικονομική σχέση του ιδιοκτήτη της επιχείρησης με αυτήν, δεδομένου ότι καλείται να διαθέσει μέρος προς κάλυψη της ζημίας που επέφερε στο περιβάλλον.

3.2 Ασφαλιστικός κίνδυνος

Πριν από την κατάρτιση της συμβάσεως, ο ασφαλιστής επιλέγει ποιους περιβαλλοντικούς κινδύνους αναλαμβάνει να καλύψει. Το αρ. 23 ΑσφΝ προβλέπει την κάλυψη κατ' αρχήν την κάλυψη των περιβαλλοντικών ζημιών που προέκυψαν από αιφνίδιο και μη αναμενόμενο γεγονός. Ως περιβαλλοντική ζημία νοείται κάθε βλάβη που προκαλείται σε στοιχείο του ζωτικού χώρου του ανθρώπου, ο οποίος είναι απαραίτητος για την επιβίωση, την υγεία του και την ανάπτυξη της προσωπικότητάς

---

⁸⁶ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, *Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο*, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 309.

⁸⁷ Β. Κιάντος, *Ασφαλιστικό Δίκαιο*, 9^η Έκδοση, Σάκκουλας 2005, σελ.424επ.

⁸⁸ Αντίθετα Ρόκας, (ενεργητικού μη πραγμάτων), *Ασφαλιστικό Δίκαιο Εισηγήσεις*, 2^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη

του και αναφέρεται στο έδαφος, το υπέδαφος, το νερό και τον αέρα, δηλαδή στα κοινόχρηστα αγαθά.⁸⁹

Ο ασφαλισμένος κίνδυνος στην περίπτωση της ασφάλισης του αρ.23 ΑσφΝ πρέπει να είναι αιφνίδιο και μη αναμενόμενο συμβάν. Αυτές οι ιδιότητες του κινδύνου πρέπει να ερμηνευθούν περιοριστικά. Μια πυρκαγιά δάσους είναι αιφνίδιο γεγονός, αλλά μπορεί να αναμένεται ή πιθανώς να συμβαίνει τούτο, όπως είναι δυνατό να λεχθεί για κάθε δάσος εντός της Ελλάδος. Άλλωστε πρέπει να παρατηρήσουμε ότι αβεβαιότητα, η οποία πρέπει να υπάρχει στον καλυπτόμενο κίνδυνο, μπορεί να συνίσταται στο πόσο, δηλαδή στο ύψος των ζημιών που θα προκαλέσει ο κίνδυνος.⁹⁰ Σε κάθε περίπτωση, ο ασφαλιστής δε θα καλύψει τον κίνδυνο, όταν το ζημιόγνο γεγονός προκάλεσε με βαριά αμέλεια ή δόλο ο ίδιος ο λήπτης της ασφαλίσεως (αρ.7 §5 ν.2496/1997).⁹¹

Με βάση την αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων, η κάλυψη μπορεί να επεκταθεί και σε άλλες ζημιές. Σε περίπτωση που η επέλευση ενός κινδύνου είναι ιδιαίτερα πιθανή, ο ασφαλιστής έχει τη δυνατότητα είτε να αρνηθεί την κάλυψή του, είτε να την εξαρτήσει από τη λήψη ορισμένων μέτρων από τον ασφαλιζόμενο, ο οποίος, προκειμένου να αποκτήσει ασφαλιστική κάλυψη, θα πάρει ορισμένα μέτρα ασφάλειας και πρόνοιας που αλλιώς δεν θα έπαιρνε. Στην περίπτωση αυτή, η επιλογή του κινδύνου από τον ασφαλιστή οδηγεί στην πρόληψη του κινδύνου, ή τουλάχιστον, στον περιορισμό των πιθανοτήτων επελεύσεώς του.⁹² Άλλοι κίνδυνοι πάλι, ενδέχεται να αναληφθούν μόνο με την καταβολή επασφαλιστρών.⁹³

---

⁸⁹ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, *Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο*, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 310.

⁹⁰ Β. Κιάντος, *Ασφαλιστικό Δίκαιο*, 9^η Έκδοση, Σάκκουλας 2005, σελ.426επ.

⁹¹ Β. Κιάντος, *Ασφαλιστικό Δίκαιο*, 9^η Έκδοση, Σάκκουλας 2005, σελ.465

⁹² Ουσιαστική για την πρόληψη της περιβαλλοντικής ζημίας είναι η πρωτοβουλία βρετανικών ασφαλιστικών εταιρειών καλυψεως κινδύνου ρυπάνσεως. Σε συνεργασία με άλλες ασφαλιστικές εταιρείες, η ένωση αυτή δημιούργησε μια ειδική υπηρεσία, την ERAS (Enviromental Risk Analysis System), της οποίας ο ρόλος συνίσταται, μεταξύ άλλων, στην επιθεώρηση εγκαταστάσεων και στην παροχή συμβουλών στους μελλοντικούς πελάτες, με σκοπό να καταστήσουν τον κίνδυνο ανεκτό και τότε μόνο να καταρτιστεί η ασφαλιστική σύμβαση ευθύνης από ρύπανση, βλ. Καράκωστας Ι., *Περιβάλλον και Δίκαιο*, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, όπ. Σελ.στλ. 393

⁹³ Ι. Καράκωστας, *Περιβάλλον και Δίκαιο*, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, όπ. Σελ.393

Ο ασφαλιστικός κίνδυνος, που μπορεί να καλυφθεί, είναι εκείνος της ρυπάνσεως των θαλασσών, των ακτών, της πυρκαγιάς κτλ. Όταν δεν αναφέρεται στο ασφαλιστήριο ποιο ή ποιους κινδύνους θα καλύψει η σχετική ασφάλιση, καλύπτονται όλοι οι κίνδυνοι που μπορούν να υποβαθμίσουν το περιβάλλον. Αυτό πρέπει να έχουν υπόψη τους οι ασφαλιστές, οι οποίοι πρέπει να απαιτήσουν υψηλό ασφάλιστρο. Η συμφωνία του καλυπτόμενου κινδύνου είναι δυνατό να συναφθεί και σιωπηρά. Η κατά κάποιο τρόπο κατάργηση της αρχής της καθολικότητας των ασφαλισμένων κινδύνων με μία συμφωνία είναι απαραίτητη, γιατί οι συμβαλλόμενοι προέβησαν σε μία ασφάλιση και αυτή, αν δεν καλύπτει ορισμένο ή ορισμένους μόνο κινδύνους, οδηγεί στο αυτονόητο συμπέρασμα, ότι θα καλύπτει όλους τους κινδύνους, αφού δεν μπορεί να συναφθεί σύμβαση που δεν καλύπτει κανένα κίνδυνο.⁹⁴

3.3 Λήπτης της ασφάλισης και ασφαλιζόμενος

Λήπτης της ασφάλισης μπορεί να είναι οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου, το οποίο με τη δραστηριότητα που ασκεί μπορεί να προκαλέσει περιβαλλοντικές ζημιές ή βλάβες σε ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου έννομα αγαθά ή συμφέροντα.⁹⁵

3.4 Διαμόρφωση ασφαλιστρών

Κατά την κατάρτιση της ασφαλιστικής συμβάσεως, είναι δυνατόν να εξαρτηθεί το ύψος των ασφαλιστρών από τη λήψη ορισμένων προληπτικών μέτρων, όπως επίσης είναι δυνατή η παροχή οικονομικών κινήτρων (bonus, malus), δηλαδή ποσοστών αυξομειώσεως των ασφαλιστρών. Τα οικονομικά αυτά οφέλη οδηγούν τον ασφαλιζόμενο σε προσεκτικότερη διαχείριση του ασφαλιστικού κινδύνου. Στην αρχή που ισχύει στην αποκατάσταση της ζημίας κατά τις διατάξεις του κοινοτικού και του εθνικού δικαίου, σύμφωνα με την οποία ο ρυπαίνων πληρώνει, αντιστοιχεί η αρχή ο μη ρυπαίνων απολαμβάνει, που εφαρμόζεται οσάκις υπάρχει ασφαλιστική κάλυψη της περιβαλλοντικής ζημίας.⁹⁶

---

⁹⁴ Β. Κιάντος, Ασφαλιστικό Δίκαιο, 9^η Έκδοση, Σάκκουλας 2005, σελ.426

⁹⁵ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 310.

⁹⁶ Ι. Καράκωστας ., Περιβάλλον και Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη , 2011, όπ. Σελ.393 επ.

3.5 Επιβολή προσθέτων ασφαλιστικών βαρών

Προληπτικό χαρακτήρα ως προς την επέλευση της περιβαλλοντικής ζημίας έχουν ακόμα οι κανόνες συμπεριφοράς που επιβάλλονται στον ασφαλιζόμενο από τον νόμο ή από τη σύμβαση και που η παράβασή τους έχει συνήθως ως συνέπεια την απαλλαγή του ασφαλιστή και την απώλεια των συμβατικών δικαιωμάτων του ασφαλιζόμενου (ασφαλιστικά βάρη⁹⁷). Στην περίπτωση που οι συμβαλλόμενοι επεκτείνουν την ασφαλιστική κάλυψη και πέρα από τη ζημία που προέκυψε από αιφνίδιο και μη αναμενόμενο συμβάν, τα ασφαλιστικά βάρη αποσκοπούν στον περιορισμό των πιθανοτήτων επελεύσεως του ασφαλιστικού κινδύνου και ενδέχεται να συνίστανται στη λήψη και τήρηση από τον ασφαλιζόμενο μέτρων ασφαλείας και προνοίας, από τα οποία θα εξαρτηθεί η κάλυψη της ζημίας από τον ασφαλιστή.⁹⁸

Στα ασφαλιστικά βάρη περιλαμβάνονται όροι του ασφαλιστηρίου που αποβλέπουν γενικά στην υποχρέωση λήψεως μέτρων προκειμένου να αποφευχθεί η επίταση του κινδύνου, καθώς και ειδικοί όροι που ποικίλλουν ανάλογα με τον κίνδυνο και με την ασφαλιζόμενη περίπτωση, με τους οποίους υποχρεώνεται ο ασφαλιζόμενος να λάβει μέτρα για την αποφυγή της επελεύσεως ή τον περιορισμό των συνεπειών της επελεύσεως της ασφαλιστικής περιπτώσεως. Η απαλλαγή του ασφαλιστή από την υποχρέωση καλύψεως του κινδύνου και η επαναφορά της ευθύνης στον ασφαλιζόμενο, σε περίπτωση παραβάσεως των ασφαλιστικών βαρών, αποτελεί σοβαρό κίνητρο για την πρόληψη της ζημίας, δεδομένου ότι ο ασφαλιζόμενος, όχι μόνο θα υποχρεωθεί να καταβάλει την αποζημίωση, αλλά και δεν

---

⁹⁷ Η διάκριση των ασφαλιστικών βαρών που βαρύνουν τον ασφαλιζόμενο στην ασφάλιση ευθύνης από τις γνήσιες ενοχικές υποχρεώσεις αυτού λ.χ. την καταβολή ασφαλίστρου, είναι δυσχερής. Η κυριότερη διαφορά μεταξύ των δύο είναι, ότι η εκπλήρωση των ασφαλιστικών βαρών δεν αποτελεί εκπλήρωση κάποιας παροχής και δεν μπορεί να επιδιωχθεί δικαστικά από τον ασφαλιστή, διότι δεν υπάρχει σχέση δανειστή και οφειλέτη, όπως στην υποχρέωση καταβολής ασφαλίστρου, η οποία γεννά για τον ασφαλιστή πάντα αγωγή αξίωση. Ακόμη, η παράβαση των ασφαλιστικών βαρών δεν αποτελεί αδικοπράξια, αλλά έχει σαν αποτέλεσμα την απαλλαγή του ασφαλιστή μερική ή ολική, χωρίς να απαιτείται πάντοτε υπαιτιότητα.

⁹⁸ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, *Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο*, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 311

δικαιούται να προβάλλει καμία αξίωση για τα ασφαλιστρα που κατέβαλε μέχρι την επέλευση της ασφαλιστικής περιπτώσεως.

Η τήρηση των πρόσθετων ασφαλιστικών βαρών και κυρίως του αμεταβλήτου του ασφαλιστικού κινδύνου, κατοχυρώνεται στην πράξη με το ρητώς προβλεπόμενο δικαίωμα του ασφαλιστή να επιθεωρεί και να επιβλέπει τις ασφαλισμένες εγκαταστάσεις ως προς τη σύμφωνη με τους όρους της συμβάσεως λειτουργίας τους. Η τακτική αυτή επιθεώρηση επιτρέπει στον ασφαλιστή να αποκτήσει πληρέστερη γνώση του κινδύνου και να παροτρύνει τον ασφαλιζόμενο σε βελτιώσεις των εγκαταστάσεών του, που θα συνεπάγονται ενδεχομένως άμεση μείωση των ασφαλιστρών.

Το οικονομικό συμφέρον του ασφαλιστή για αποτροπή ενδεχόμενων κινδύνων συμπίπτει με το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου που επιβάλλει την προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών από κάθε προσβολή, αλοιώση ή κίνδυνο καταστροφής τους. Η υποχρεωτική ασφαλιστική κάλυψη όλων των εγκαταστάσεων ή δραστηριοτήτων που εγκυμονούν κινδύνους για τον ζωτικό χώρο και όχι μόνον της μεταφοράς πετρελαιοειδών με πλοίο ή της εκμεταλλεύσεως ατομικής ενέργειας (όπου η υποχρέωση ασφαλίσεως ορίζεται από τις Διεθνείς Συμβάσεις των Βρυξελλών και των Παρισίων), θα συντελούσε ενδεχομένως⁹⁹ στη μείωση των περιστατικών και στον περιορισμό της εκτάσεως των περιβαλλοντικών ζημιών. Στην ισχύουσα έννομη τάξη δεν υπάρχει διεξοδική νομοθετική ρύθμιση της ασφαλιστικής κάλυψης των περιβαλλοντικών ζημιών. Η μοναδική διάταξη του αρ. 23 του ΑσφΝ, αντικατοπτρίζει τη διστακτικότητα των ασφαλιστών να καλύψουν περιβαλλοντικές ζημιές που επέρχονται βαθμιαία. Ο νόμος δεν παρέχει παρά ένα ελάχιστο βαθμό προστασίας και οι ασφαλιστές συνήθως καλύπτουν αξιώσεις μόνο για όσο χρονικό διάστημα το ασφαλιστήριο βρίσκεται σε ισχύ και μόνο ζημιές που προήλθαν από δραστηριότητες που έλαβαν χώρα μετά και όχι πριν την έναρξη της ασφάλισης. Όμως οι ζημιές στο περιβάλλον επέρχονται ως επί το πλείστον βαθμιαία και μεσολαβεί αρκετός χρόνος από τη ζημιογόνο πράξη μέχρι την επέλευση του αποτελέσματος. Άρα ο Ν. 2496/1997 έχει αφήσει εκτός του πεδίου εφαρμογής του το μεγαλύτερο μέρος των περιβαλλοντικών ζημιών και η προσφορά του στην προστασία του περιβάλλοντος είναι ισχνή. Η θέση αυτή ενισχύεται από την οικονομική θεώρηση της προστασίας του ζωτικού χώρου και υπό το πρίσμα στενού οικονομικού συμφέροντος των

---

⁹⁹ Ι. Καράκωστας, Περιβάλλον & Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 394

ασφαλιστών που έχουν την τάση, ελλείπει ειδικών φορολογικών και λοιπών οικονομικών κινήτρων, να θέτουν πολλούς περιορισμούς και απαλλακτικές για αυτούς ρήτρες στις ασφαλιστικές συμβάσεις.

Ελλείπει γενικής ασφαλιστικής υποχρέωσης, διατυπώθηκε η σκέψη δημιουργίας ενός νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου – Συνδέσμου Ευθύνης, στο οποίο θα μετέχουν υποχρεωτικά οι φορείς εγκαταστάσεων και δραστηριοτήτων που άμεσα ή έμμεσα συντελούν στην επιβάρυνση του ζωτικού χώρου και αποκομίζουν οφέλη από τη δυνατότητα επιβαρύνσεως. Ο Σύνδεσμος θα ευθύνεται για αποκατάσταση ενδεχόμενων ζημιών, καταβάλλοντας τις επιδικαζόμενες αποζημιώσεις από κεφάλαιο που θα δημιουργηθεί από τις εισφορές των μελών του.

Προτάθηκε ακόμα η καθιέρωση επιβολής ετησίων εισφορών, διαχειριζομένων από το Κράτος, σε βάρος επιχειρήσεων που πιθανολογείται ή αναμένεται ότι θα προξενήσουν ζημία σε περιβαλλοντικά αγαθά.¹⁰⁰ Ο ζημιωθείς θα έχει τη δυνατότητα είτε να ζητήσει αποζημίωση από το Κράτος, μέσω της διοικητικής οδού, που θα καταβληθεί από το κεφάλαιο των εισφορών, είτε να εγείρει αγωγή αποζημιώσεως κατά του ζημιώσαντος.¹⁰¹

3.6 Προληπτική λειτουργία

Αμφιβολίες θα μπορούσαν να γεννηθούν για το αν η ασφαλιστική κάλυψη της ευθύνης αποδυναμώνει τον προληπτικό χαρακτήρα της αποζημιώσεως. Πράγματι, θα μπορούσε να σκεφτεί κανείς ότι η μετακύλιση της ευθύνης για αποζημίωση στον ασφαλιστή, ενισχύει μια στάση αδιαφορίας του ασφαλισμένου όσον αφορά την επέλευση του κινδύνου. Εφόσον δεν είναι αυτός που φέρει το βάρος καταβολής της αποζημιώσεως, δεν ενδιαφέρεται να πάρει όλα τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να μην επέλθει η ζημία. Το μειονέκτημα όμως αυτό εξουδετερώνεται από την ίδια τη σύμβαση ασφαλίσεως και από τις διατάξεις του ασφαλιστικού δικαίου, που επαναδραστηριοποιούν την πρόληψη του κινδύνου, καθιστώντας της όρο της συμβάσεως. Ο προληπτικός σκοπός επιτυγχάνεται μέσω της συμβάσεως ασφαλίσεως

1. Με την επιλογή των ασφαλιστικών κινδύνων,
- 2 με τη διαμόρφωση των

---

¹⁰⁰ Βλ. Τάχο, Αρμ1983, σ.10

¹⁰¹ Ι. Καράκωστας, Περιβάλλον & Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.395

ασφαλιστρών και 3. Με την επιβολή ασφαλιστικών βαρών, που έχουν για στόχο την αποφυγή της επελεύσεως της ασφαλιστικής περιπτώσεως.¹⁰²

Προληπτικό χαρακτήρα ως προς την επέλευση της περιβαλλοντικής ζημίας έχουν τα ασφαλιστικά βάρη, τα οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση πρέπει να αποσκοπούν στον περιορισμό των πιθανοτήτων επελεύσεως του ασφαλισμένου κινδύνου με τη λήψη μέτρων ασφαλείας και πρόνοιας, από τα οποία θα εξαρτηθεί η κάλυψη της ζημίας από τον ασφαλιστή.¹⁰³

3.7. Έξοδα αποκατάστασης

Σύμφωνα με το αρ. 23 §1 ν.2496/1997 «αν δεν συμφωνήθηκε κάτι άλλο, η ασφάλιση περιβαλλοντικής ζημίας περιλαμβάνει τα έξοδα αποκατάστασης του φυσικού περιβάλλοντος, στα οποία συμπεριλαμβάνονται και τα έξοδα αποκομιδής απορριμμάτων και ερειπίων που προέκυψαν από την επέλευση ασφαλιστικού κινδύνου».

Δεν αποκλείεται βέβαια, με βάση την αρχή της ελευθερίας διαμόρφωσης τους περιεχομένου των συμβάσεων, η ασφαλιστική κάλυψη να επεκταθεί και σε άλλες ζημίες.¹⁰⁴

Ορισμένες φορές το φυσικό περιβάλλον καταστρέφεται χωρίς να μπορεί να αποκατασταθεί. Στις περιπτώσεις αυτές οι βλαπτόμενοι αισθητικά δεν είναι δυνατό να πράξουν τίποτε ή σχεδόν τίποτε. Δεν έχει παρά να σκεφθεί κανείς τις οικολογικές καταστροφές που προκαλεί η βύθιση του δεξαμενοπλοίου, που μεταφέρει πετρέλαιο. Στην περίπτωση αυτή πλήττονται ανεπανόρθωτα οι παράκτιοι λ.χ. ιδιοκτήτες ξενοδοχείων. Εδώ πρέπει να αποδοθεί από τον ασφαλιστή, όταν έχει συμφωνηθεί ειδικά, η μείωση της αξίας του κτιρίου, αλλά και το διαφυγόν κέρδος του ξενοδόχου. Μπορεί συνεπώς να συμφωνηθεί ένα ποσό το οποίο θα καταβάλλεται εφάπαξ.¹⁰⁵

---

¹⁰² Ι. Καράκωστας, Περιβάλλον & Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.393

¹⁰³ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ.. 310.

¹⁰⁴ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ.. 310.

¹⁰⁵ Β. Κιάντος, Ασφαλιστικό Δίκαιο, 9^η Έκδοση, Σάκκουλας 2005, σελ..425

Άλλοτε, όμως, είναι δυνατό με ορισμένα έξοδα να καλυφθούν ασφαλιστικά οι ζημιές που προκάλεσε η ρύπανση του περιβάλλοντος. Έτσι συμβαίνει, όταν τα σκουπίδια, τα οποία απαιτούν ορισμένα έξοδα για να αποκατασταθεί το περιβάλλον, απομακρύνονται. Αυτό ενδιαφέρει όλους τους περιοίκους για το λόγο π.χ. ότι δεν μπορούν να κολυπήσουν σε μία θάλασσα, που περιέχει σκουπίδια, αλλά και να απολαύσουν τις ακτές οι οποίες έχουν ρυπανθεί. Άλλα έξοδα τα οποία μπορούν να καλυφθούν είναι εκείνα της δεντροφυτεύσεως, κατόπιν μιας μεγάλης πυρκαγιάς δάσους. Μπορεί, εν τούτοις, για τη ζημία που υπέστησαν μέχρι της αναπτύξεως εκ νέου των δέντρων να συμφωνηθεί η καταβολή ορισμένου ποσού λόγω υποτιμήσεως της αξίας του ακινήτου.¹⁰⁶

Εξάλλου, από πυρκαγιά δασών είναι δυνατό να καούν και ορισμένα σπίτια ή άλλες επαγγελματικές εγκαταστάσεις. Ο ασφαλιστής μπορεί να καλύψει όχι μόνο τα έξοδα για την αποκομιδή των ερειπίων, αλλά και την αξία που έχασαν τα καταστραφέντα κτίρια. Υπό την παραπάνω διατύπωση της αναλυόμενης διατάξεως απαιτείται για να συμβεί τούτο ιδιαίτερη συμφωνία. Αυτή μπορεί να περιληφθεί σε μία ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών, αλλά και σε μία αυτοτελή ασφάλιση κατά της πυρκαγιάς.¹⁰⁷

3.8. Ασφάλισμα

Με την πραγματοποίηση της ασφαλιστικής περίπτωσης, η παροχή προσδοκίας του ασφαλιστή μετατρέπεται σε υποχρέωση καταβολής ασφαλίματος. Το ασφάλισμα καταβάλλεται στις ασφαλίσεις ζημιών σύμφωνα με την έκταση της ζημίας.

Ειδικότερα το αρ. 23 §2 ν.2496/1997 ορίζει για το ασφάλισμα ότι «Το ασφάλισμα καταβάλλεται μόνον έναντι των πράγματι καταβληθέντων εξόδων και μόνο εφόσον η ζημιά προέκυψε από αιφνίδιο και μη αναμενόμενο συμβάν». Το ασφάλισμα, λοιπόν, καταβάλλεται, εφόσον συντρέχουν δύο προϋποθέσεις, όπως ρητά ορίζονται, α) τα έξοδα να έχουν πράγματι καταβληθεί από το λήπτη της ασφάλισης και β) η ζημιά να προέκυψε από αιφνίδιο και μη αναμενόμενο συμβάν.¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ Β. Κιάντος, Ασφαλιστικό Δίκαιο, 9^η Έκδοση, Σάκκουλας 2005, σελ..425

¹⁰⁷ Β. Κιάντος, Ασφαλιστικό Δίκαιο, 9^η Έκδοση, Σάκκουλας 2005, σελ..425

¹⁰⁸ Βλ. Γ. Ρόκα, Ιδ. Ασφ., αριθμ.περιθ. 634 επ., Ι. Καρακώστα, Περιβάλλον και δίκαιο, 2011, 3^η εκδ., σελ. 392 επ.

Σύμφωνα με το άρθρο 23 §1 ν. 2496/97 στα έξοδα αποκατάστασης του φυσικού περιβάλλοντος περιλαμβάνονται και τα έξοδα αποκομιδής απορριμμάτων και ερειπίων που προέκυψαν από την επέλευση του ασφαλιστικού κινδύνου, εφόσον δεν συμφωνήθηκε κάτι άλλο. Βέβαια στην εισηγητική έκθεση του νόμου, ο νομοθέτης εξέφρασε τη βούλησή του να έχουν οι συμβαλλόμενοι την ευχέρεια να επεκτείνουν την κάλυψη και σε άλλα είδη ζημιών, αφού η διάταξη μπορεί να τροποποιηθεί υπέρ του ασφαλισμένου. Ωστόσο, με ιδιαίτερη συμφωνία, στα έξοδα που καλύπτονται από την ασφαλιστική σύμβαση, είναι δυνατόν να περιλαμβάνονται και ανεπανόρθωτες ζημίες που προκάλεσε η ασφαλιστική περίπτωση. Αλλιώς θα έπρεπε να μην καλύπτεται κάθε υποτίμηση της αξίας. Στην περίπτωση της υποτίμησης της αξίας π.χ. μίας οικοδομής, μπορεί να χρειασθούν έξοδα για την επιδιόρθωση ή ανοικοδόμησή της. Εν τούτοις, κατόπιν συμφωνίας, είναι δυνατό να καταβληθεί και το ποσό που αντιστοιχεί στην υποτίμηση π.χ. του κτιρίου χωρίς να είναι αναγκασμένος ο λήπτης της ασφαλίσεως να προβεί σε ανοικοδόμησή του, ενώ ακόμη, δεν πρόκειται για πραγματικά καταβληθέντα έξοδα όταν μία οικοδομή βλέπει σε ένα δάσος που αποτεφρώθηκε και έχασε μέρος της αξίας της.¹⁰⁹

Ο καθορισμός του ασφαλίματος στην ασφάλιση ζημίας όπου η ασφαλιστική κάλυψη είναι συγκεκριμένη, εξαρτάται από την έκταση της ασφαλιστικής ζημίας που προκλήθηκε από την πραγματοποίηση του ασφαλισμένου κινδύνου, από το ασφαλιστικό ποσό και την ασφαλιστική αξία. Ειδικότερα, στην ασφάλιση παθητικού, το ασφάλισμα δεν μπορεί να υπερβαίνει την έκταση της ζημίας και το ασφαλιστικό ποσό (άρθρο 11 παρ. 3 Ασφ.Ν.) Και στην ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών θα εφαρμοσθεί ο αναλογικός κανόνας. Η ζημία είναι γνωστή μετά την πραγματοποίηση του κινδύνου και το ασφαλιστικό ποσό συμφωνείται από τα μέρη. Σαν αξία θα ληφθεί υπόψη λ.χ. η αξία του οικοδομήματος πριν την πυρκαγιά. Αν πρόκειται για έξοδα, που καταβλήθηκαν, το ύψος τους θα αποτελεί τη ζημία και σύγχρονα την ασφαλιστική αξία.¹¹⁰ Εξαιρέση από τον κανόνα αυτό αποτελεί η αποκατάσταση από τον ασφαλιστή των εξόδων που έγιναν από το λήπτη στο πλαίσιο του ασφαλιστικού βάρους της αποφυγής ή μείωσης της ζημίας (άρθρο 7 παρ. 3 Ασφ. Ν.).

---

¹⁰⁹ Β. Κιάντος, Ασφαλιστικό Δίκαιο, 9^η Έκδοση, Σάκκουλας 2005, σελ..464

¹¹⁰ Β. Κιάντος, Ασφαλιστικό Δίκαιο, 9^η Έκδοση, Σάκκουλας 2005, σελ.427

Απαραίτητη προϋπόθεση για την καταβολή του ασφαρίσματος είναι να υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της πραγματοποίησης του ασφαλισμένου κινδύνου και της οικονομικής ανάγκης που προκλήθηκε, δηλαδή της ασφαλιστικής ζημίας.

Τέλος, κατά την ειδική διάταξη του αρ.25 ΑσφΝ, στην ασφάλιση αστικής ευθύνης, επομένως και στην ασφάλιση αστικής ευθύνης για ζημίες προξενούμενες σε τρίτους από τη ρύπανση του περιβάλλοντος ως ειδικότερη μορφή ασφάλισης αστικής ευθύνης αφορώσα περιβαλλοντικές ζημίες, ο ασφαλιστής απαλλάσσεται από την υποχρέωσή του να καταβάλει το ασφάλισμα, μόνο αν τον κίνδυνο προξένησε από δόλο ο λήπτης της ασφάλισης ή ο ασφαλισμένος, πράγμα που συνιστά παρέκκλιση από τον κανόνα¹¹¹ του αρ.332ΑΚ.

3.9. Ζημιωθείς τρίτος

Ζημιωθείς τρίτος είναι το πρόσωπο, ιδιώτης ή δημόσια αρχή που αξιώνει αποζημίωση για ζημίες που προκλήθηκαν στην ίδια περιουσία του ή στο δημόσιο εξαιτίας των περιβαλλοντικών βλαβών. Από τη διατύπωση του αρ. 23 Ασφ.Ν., προκύπτει ότι ιδιαιτερότητα αυτής της ρύθμισης αποτελεί η απαίτηση του νομοθέτη να καταβάλει ο ασφαλιστής το ασφάλισμα στο λήπτη της ασφάλισης, μόνον όταν ο τελευταίος καταβάλει πράγματι στον τρίτο που ζημιώθηκε τα έξοδα αποκατάστασης της ζημίας και τα έξοδα αποκομιδής των απορριμμάτων και ερειπίων. Πρόκειται για κάλυψη περιουσιακών ζημιών κι όχι για κάλυψη αστικής ευθύνης.¹¹²

3.10. Άσκηση αξίωσης

Αποκλείεται η δυνατότητα άσκησης ευθείας αγωγής του ζημιωθέντος φορέα κατά του ασφαλιστή, ενώ αποφασιστική για την άσκηση της ασφαλιστικής αξίωσης του ασφαλισμένου κατά του ασφαλιστή είναι η ικανοποίηση των αξιώσεων

---

¹¹¹ Αντίθετα Κιάντος Β., σ.465, ό οποίος υποστηρίζει ότι στην ασφάλιση αστικής ευθύνης για ζημίες προξενούμενες σε τρίτους από τη ρύπανση του περιβάλλοντος έχει εφαρμογή η διάταξη του αρ.7 §5 ΑσφΝ.

¹¹² Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκουλας, 2012, σελ.. 310.

του τρίτου με την καταβολή των δαπανών από τον ίδιο τον ρυπαίνοντα - ασφαλισμένο.¹¹³

Ως προς την αποκαταστατική λειτουργία δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ασφαλιστική κάλυψη δίνει τη δυνατότητα στον ζημιωθέντα να στραφεί, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, κατά του οικονομικά εύρωστου ασφαλιστή, και όχι εναντίον ενός ενδεχομένως αφερέγγυου ιδιώτη. Η αποκατάσταση της ζημίας μέσω της ασφαλιστικής κάλυψης οδηγεί σε μια δικαιότερη μεταχείριση των θυμάτων που δεν κινδυνεύουν άλλοι μεν να ικανοποιηθούν, άλλοι όμως να βρεθούν μπροστά στο κενό ταμείο του ζημιώσαντος.¹¹⁴ Ο ζημιωθείς μπορεί να στραφεί κατά του ασφαλιστή πλαγιαστικά (αρ.72 ΚΠολΔ) ή να κατάσχει συντηρητικά στα χέρια του ασφαλιστή ως τρίτου την απαίτηση του ασφαλισμένου (αρ.712 ΚΠολΔ).¹¹⁵

4. Η ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης

4.1 Η ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης στην Οδηγία 2004/35/ΕΚ

Στο άρθρο 14 της Οδηγίας 2004/35/ΕΚ ορίζεται ότι τα κράτη μέλη πρέπει να λάβουν μέτρα και να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη χρηματοοικονομικών μέσων και αγορών ασφαλείας, εκ μέρους των κατάλληλων οικονομικών και χρηματοπιστωτικών φορέων, συμπεριλαμβανομένων χρηματοπιστωτικών μηχανισμών σε περίπτωση αφερεγγυότητας, με στόχο να καταστεί δυνατή η χρήση χρηματοοικονομικών εγγυήσεων από τους φορείς εκμετάλλευσης προκειμένου να καλύψουν τις ευθύνες τους που απορρέουν από την οδηγία. Αυτό σημαίνει ότι η οδηγία δεν επιβάλλει υποχρεωτική ασφάλιση των κινδύνων, ενώ η Συνθήκη του Λουγκάνο προβλέπει ότι τα κράτη οφείλουν να εξασφαλίσουν υποχρεωτική ασφάλιση για οιαδήποτε

---

¹¹³ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, *Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο*, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 310.

¹¹⁴ Ι. Καράκωστας, *Περιβάλλον & Δίκαιο*, σελ.392

¹¹⁵ πρβλ. όμως και αρ.218 παρ.1 Σχ.ΕΚ, σε Αργυριάδη, *Στοιχεία ασφαλιστικού δικαίου*, σελ. 107-108.

εγκατάσταση που ενέχεται με επικίνδυνες για το περιβάλλον δραστηριότητες.¹¹⁶ Ενώ, λοιπόν, η δημιουργία ενός καθεστώτος υποχρεωτικής ασφάλισης και παροχής χρηματοοικονομικών εγγυήσεων θα ενίσχυε την περιβαλλοντική ευθύνη, αφού μέσω της ασφάλισης αφενός εξασφαλίζεται η αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημιάς και αφετέρου κατανέμεται ο κίνδυνος που φέρουν οι φορείς των δραστηριοτήτων, η Οδηγία δεν λαμβάνει μια σαφή θέση και τίθεται το ζήτημα της ύπαρξης ανώτατων ορίων ευθύνης.¹¹⁷

Ωστόσο, η Οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη περιλαμβάνει και μια ακόμα διάταξη για τις οικονομικές ασφάλειες. Έτσι, το άρθρο 8 §2 προβλέπει ότι η αρμόδια αρχή ανακτά από τους φορείς της εκμετάλλευσης που προκάλεσαν τη ζημία ή την επικείμενη απειλή ζημιάς, μεταξύ άλλων, μέσω ασφαλιστικής κάλυψης της ιδιοκτησίας ή άλλων κατάλληλων εγγυήσεων το κόστος με το οποίο επιβαρύνθηκε για την ανάληψη μέτρων πρόληψης και αποκατάστασης.

Οι δύο προαναφερόμενες διατάξεις είναι προφανώς αντιφατικές, διότι ενώ η δεύτερη καθιερώνει ως υποχρεωτική την παροχή κατάλληλων εγγυήσεων –μεταξύ των οποίων και η ασφαλιστική κάλυψη-, η δεύτερη εισάγει την χρηματοοικονομική ασφάλεια ως προαιρετική. Πρέπει να ερμηνεύσουμε, λοιπόν, τις δύο προαναφερόμενες διατάξεις ως δύο διαφορετικές οπτικές γωνίες της χρηματοδότησης των μέτρων που λαμβάνονται μετά την πρόκληση της περιβαλλοντικής ζημιάς. Με βάση αυτή την ερμηνεία το άρθρο 8 παρ. 2 αντιμετωπίζει το θέμα από την πλευρά του δημοσίου συμφέροντος και ως εκ τούτου επιβάλλει υποχρεωτικές (οικονομικές) εγγυήσεις με σκοπό να προστατεύσει τις αρμόδιες αρχές από τους αφερέγγυους φορείς της εκμετάλλευσης, ενώ το άρθρο 14 προστατεύει τα συμφέροντα των φορέων της εκμετάλλευσης, ως πιθανώς ευθυνόμενων προσώπων, ενθαρρύνοντας την ανάπτυξη οικονομικών εγγυήσεων που θα τους επιτρέπουν να προστατευθούν από

---

¹¹⁶ Εξειδικευμένα συστήματα χρηματοοικονομικής ασφάλειας (όπως οι όμιλοι ασφαλιστών στη Γαλλία, την Ισπανία και την Ιταλία) προσφέρουν κατάλληλα ασφαλιστικά προϊόντα στον τομέα της περιβαλλοντικής ασφάλειας. Εκθεση εε

¹¹⁷ Εκτός από τις προαναφερόμενες αρμοδιότητες (όπως αυτές καθορίζονται στο άρθρο 6 του Π.Δ/τος 148/2009), το ΣΥΓΑΠΕΖ κατευθύνει τη δράση του για την υλοποίηση των παρακάτω στόχων, με προβλεπόμενη ημερομηνία επίτευξης μέχρι τα τέλη του 2013: Έκδοση της ΚΥΑ για την χρηματοοικονομική ασφάλεια, όπως προαναφέρθηκε.

την ευθύνη και τις δυσμενείς οικονομικές συνέπειές της, μεταφέροντας έτσι τον κίνδυνο στις ασφαλιστικές εταιρίες.

Το πλέγμα των διατάξεων αυτών λειτουργεί συμπληρωματικά, ώστε από τη μία η αρμόδια αρχή να προστατευθεί από τυχόν απώλειες λόγω της αφερεγγυότητας του φορέα εκμετάλλευσης μέσω των θεσπιζόμενων οικονομικών εγγυήσεων και από την άλλη, ο πιθανώς ευθυνόμενος φορέας εκμετάλλευσης να έχει τη δυνατότητα να καλύψει τις ευθύνες του που απορρέουν από την Οδηγία. Βέβαια από την τεχνική δομή της Οδηγίας δεν γίνεται σαφής η διάκριση μεταξύ των δύο διαφορετικών στόχων για τις οικονομικές εγγυήσεις, από τη μια της προστασίας του δημοσίου συμφέροντος ενάντια στην αφερεγγυότητα του φορέα της εκμετάλλευσης και από την άλλη της προστασία του φορέα της εκμετάλλευσης από την ευθύνη, καθώς το άρθρο 14 συμπεριλαμβάνει στα μέσα και στις αγορές χρηματοοικονομικής ασφάλειας τους «χρηματοπιστωτικούς μηχανισμούς σε περίπτωση αφερεγγυότητας, ενώ ορθότερο θα ήταν οι παραπάνω μηχανισμοί να εντάσσονται στο άρθρο 8 παρ. 2, ως τμήμα της διαδικασίας ανάκτησης από το φορέα της εκμετάλλευσης του κόστους των δράσεων πρόληψης και αποκατάστασης.

Επίσης, η Οδηγία περιέχει για τον σκοπό αυτό μια έμμεση ρύθμιση στο άρθρο 14 παρ. 2, κατά την οποία η Επιτροπή υποβάλλει μέχρι την 30ή Απριλίου 2010 έκθεση σχετικά με την αποτελεσματικότητά της και μια σειρά από άλλα θέματα που αναφέρονται στην εν λόγω διάταξη, καθώς και προτάσεις με σκοπό την υιοθέτηση ενός συστήματος εναρμονισμένης υποχρεωτικής χρηματοοικονομικής ασφάλειας, και στην οποία μεταξύ άλλων εξετάζεται ένα μέγιστο ποσό για την χρηματοοικονομική εγγύηση.

4.2 Η ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης στο π.δ. 148/2009

Ο έλληνας νομοθέτης με τις διατάξεις του άρθρου 14 του π.δ 148/2009 επέλεξε να καταστήσει υποχρεωτική την κάλυψη της περιβαλλοντικής ευθύνης του ρυπαίνοντος που θεμελιώνεται στο εν λόγω π.δ. έναντι του δημοσίου, με ιδιωτική ασφάλιση ή άλλη χρηματοοικονομική εγγύηση. Έτσι, από την 1η Μαΐου 2010, έχει ήδη ξεκινήσει η υποχρεωτική υπαγωγή των επαγγελματικών δραστηριοτήτων που αναφέρονται στο παράρτημα ΙΙΙ, σε σύστημα χρηματοοικονομικής ασφάλειας (ιδιωτικής ασφάλισης καθώς και άλλων μορφών χρηματοοικονομικών εγγυήσεων),

μέσω των κατάλληλων οικονομικών και χρηματοπιστωτικών φορέων, συμπεριλαμβανομένων χρηματοπιστωτικών μηχανισμών σε περίπτωση αφερεγγυότητας.

Μάλιστα στο αρ.14 ορίζεται ότι με αποφάσεις του Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ, Ανάπτυξης και άλλου τυχόν συναρμόδιου Υπουργού, προσδιορίζεται επακριβώς για κάθε μία ή για κάθε κατηγορία από τις ανωτέρω δραστηριότητες, το χρονοδιάγραμμα της ανωτέρω υποχρεωτικής υπαγωγής τους στα εν λόγω συστήματα, λαμβάνοντας υπόψη την Έκθεση της Επιτροπής Ε.Κ. που προβλέπεται στο άρθρο 14 (παρ. 2) της Οδηγίας 2004/35/ΕΚ, καθώς και την ικανότητα της οικονομικής αγοράς για τη διάθεση ολοκληρωμένης και οικονομικά εφικτής προσφοράς της σχετικής χρηματοοικονομικής ασφάλειας.¹¹⁸

Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 3 του π.δ. 148/2009, για όσες από τις δραστηριότητες που αναφέρονται στο Παράρτημα ΙΙΙ έχει ήδη θεσπισθεί, πριν από την ισχύ του π.δ/τος, σύστημα υποχρεωτικής χρηματοοικονομικής ασφάλειας (υπό μορφή ιδιωτικής ασφάλισης καθώς και άλλων μορφών χρηματοοικονομικών εγγυήσεων) για τη νόμιμη άσκησή τους, όπως είναι για παράδειγμα οι εργασίες διαχείρισης αποβλήτων, οι εν λόγω δραστηριότητες εξακολουθούν και μετά την έναρξη ισχύος του διατάγματος να παραμένουν στο καθεστώς της εν λόγω χρηματοοικονομικής ασφάλειας.

Η ασφάλιση της περιβαλλοντικής ευθύνης αποτελεί μορφή ασφάλισης ζημίας και ειδικότερα ασφάλιση παθητικού, εφόσον αποσκοπεί στην κάλυψη παθητικών στοιχείων που επιβαρύνουν την περιουσία του ασφαλισμένου-φορέα εκμετάλλευσης και δημιουργούνται εξαιτίας της ευθύνης του από περιβαλλοντική ζημία ή βλάβη.¹¹⁹ Η ασφαλιστική εταιρεία που αναδέχεται αυτόν τον κίνδυνο, πρέπει να συμφωνήσει με

---

¹¹⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 22 παρ. 7 του Νόμου 4014/2011 (ΦΕΚ 209Α/2011), το οποίο τροποποιεί εν μέρει το άρθρο 14 του π.δ. 148/2009, προβλέπεται η έκδοση ΚΥΑ των Υπουργών ΠΕΚΑ, Οικονομικών και Ανάπτυξης - Ανταγωνιστικότητας, η οποία θα καθορίζει το είδος και το ύψος της χρηματοοικονομικής ασφάλειας για την υπαγωγή των δραστηριοτήτων του Παραρτήματος ΙΙΙ του π.δ. 148/2009, λαμβάνοντας υπόψη το είδος της δραστηριότητας, τη σοβαρότητα της ενδεχόμενης ρύπανσης και των περιβαλλοντικών επιπτώσεων αυτής στο έδαφος, τα νερά και προστατευόμενα είδη/φυσικούς οικότοπους, το βαθμό επικινδυνότητας εκδήλωσης περιβαλλοντικής ζημιάς και κάθε άλλη λεπτομέρεια.

Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 312

το λήπτη της ασφάλισης ρητά την κάλυψη αυτής της περιβαλλοντικής ευθύνης και όχι απλά την κάλυψη της αστικής ευθύνης του ρυπαίνοντος κατά την κλασική μορφή της ασφάλισης αστικής ευθύνης (αρ.25 Ασφ.Ν.). Οι έννοιες περιβαλλοντική ευθύνη¹²⁰ και περιβαλλοντική βλάβη είναι νομικές έννοιες που παραπέμπουν σε κανόνες και έννοιες του δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου.¹²¹

. Στη συνέχεια παρουσιάζονται ειδικότερα ζητήματα της καλυπτόμενης περιβαλλοντικής ευθύνης σύμφωνα με την Οδηγία 2004/35/EK και το π.δ. 148/2009.

4.3 Πεδίο εφαρμογής

Το πεδίο εφαρμογής του π.δ. 148/2009¹²² ως προς την καλυπτόμενη περιβαλλοντική ζημία φαίνεται αρκετά ευρύ. Εφαρμόζεται στην περιβαλλοντική ζημία αλλά και σε οποιαδήποτε άμεση απειλή τέτοιας ζημίας, που προκαλείται από την άσκηση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων που απαριθμούνται στο Παράρτημα ΙΙΙ του άρθρου 21, ανεξάρτητα από την υπαιτιότητα του φορέα εκμετάλλευσης, καθώς επίσης και στην περιβαλλοντική ζημία και σε οποιαδήποτε άμεση απειλή τέτοιας ζημίας που προκαλείται σε προστατευόμενα είδη και φυσικούς

---

¹²⁰ Βλ. Κ. Μενουδάκο, Περιβαλλοντική ευθύνη: Μια νέα νομική έννοια στο μεταίχμιο μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου σε «Περιβαλλοντική Ευθύνη. Θεωρητικές εξελίξεις και ζητήματα εφαρμογής» (2010), σελ.263 ιδίως 266-267)

¹²¹ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκουλας, 2012, σελ.. 312.

¹²² Το Π.Δ. 148/2009 τροποποιήθηκε/συμπληρώθηκε μεταγενέστερα, με τα ακόλουθα νομοθετήματα: την Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) 39624/2209/Ε103/2009 (ΦΕΚ 2076Β/2009) με την οποία ενσωματώθηκε η οδηγία 2006/21/ΕΚ «σχετικά με την διαχείριση των αποβλήτων της εξορυκτικής βιομηχανίας και την τροποποίηση της Οδηγίας 2004/35/ΕΚ», το οποίο αφορά σε προσθήκη στο Παράρτημα ΙΙΙ του Π.Δ/τος, το Νόμο 4014/2011 (ΦΕΚ 209Α/2011) για την «περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων και δραστηριοτήτων ... και άλλες διατάξεις» αρμοδιότητας Υπουργείου Περιβάλλοντος. Οι τροποποιήσεις που αφορούν στο Π.Δ. 148/2009 περιλαμβάνονται στο άρθρο 22 του ως άνω Νόμου και αναφέρονται σε θέματα διοικητικής οργάνωσης και εφαρμογής της χρηματοοικονομικής ασφάλειας, την ΚΥΑ ΗΠ 48416/2037/Ε.103/2011 (ΦΕΚ 2516Β/2011) για την «αποθήκευση διοξειδίου του άνθρακα σε γεωλογικούς σχηματισμούς – τροποποίηση του Π.Δ/τος 148/2009». Οι τροποποιήσεις που αφορούν στο Π.Δ. 148/2009 περιλαμβάνονται στο άρθρο 31 της ως άνω ΚΥΑ, το οποίο αφορά σε προσθήκη στο Παράρτημα ΙΙΙ του Π.Δ/τος.

οικοτόπους, από την άσκηση επαγγελματικών δραστηριοτήτων άλλων από αυτές που απαριθμούνται στο Παράρτημα ΙΙΙ, ανεξάρτητα από την υπαιτιότητα του φορέα εκμετάλλευσης.¹²³

Με τις διατάξεις του αρ.5 του π.δ. 148/2009 «Εξαιρέσεις» καθορίζεται στην πραγματικότητα το πεδίο εφαρμογής του. Σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο το π.δ. δεν καλύπτει περιβαλλοντική ζημία ή επικείμενη απειλή τέτοιας ζημίας που οφείλεται σε: α) ένοπλη σύγκρουση, εχθροπραξίες, εμφύλιο πόλεμο ή εξέγερση, β) σε φυσικό φαινόμενο εξαιρετικού και αναπρότρεπτου χαρακτήρα, γ) σε συμβάν για το οποίο η ευθύνη ή η αποζημίωση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής μιας από τις διεθνείς Συμβάσεις που απαριθμούνται στο Παράρτημα ΙV του άρθρου 21 και που έχουν κυρωθεί, συμπεριλαμβανομένων τυχόν μελλοντικών τροποποιήσεων των Συμβάσεων αυτών, δ) σε πυρηνικούς κινδύνους ή σε περιβαλλοντική ζημία ή σε άμεση απειλή τέτοιας ζημίας ένεκα δραστηριοτήτων που καλύπτονται από τη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας ή προκλήθηκαν από συμβάν ή δραστηριότητα για τα οποία η ευθύνη ή η αποζημίωση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής μιας από τις διεθνείς ρυθμίσεις που αναφέρονται στο Παράρτημα V του άρθρου 21 και που έχουν κυρωθεί, συμπεριλαμβανομένων τυχόν μελλοντικών τροποποιήσεων των ρυθμίσεων αυτών, ε) σε δραστηριότητες κύριος σκοπός των οποίων είναι η εξυπηρέτηση της εθνικής άμυνας ή της διεθνούς ασφάλειας, καθώς επίσης και σε δραστηριότητες αποκλειστικός σκοπός των οποίων είναι η προστασία από φυσικές καταστροφές.

Επίσης, σε περιβαλλοντική ζημία ή άμεση απειλή τέτοιας ζημίας λόγω ρύπανσης διάχυτου χαρακτήρα, εφαρμόζονται οι διατάξεις του π.δ. 148/2009 μόνον εφόσον μπορεί να αποδειχθεί αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ζημίας και των δραστηριοτήτων μεμονωμένων φορέων εκμετάλλευσης.

Εντύπωση προκαλεί η αντιστροφή του βάρους της απόδειξης στην παράγραφο 1 του προαναφερθέντος άρθρου. Κανονικά οι εξαιρέσεις συνηθίζεται να προτείνονται και να αποδεικνύονται από τον εναγόμενο. Εδώ, όμως, προβλέπεται ότι η παρούσα οδηγία «δεν καλύπτει» τις περιπτώσεις περιβαλλοντικής ζημίας που αναφέρονται στην συνέχεια του άρθρου, με αποτέλεσμα να αντιστρέφεται το βάρος της απόδειξης

---

¹²³ Στην Ελλάδα έχουν υποβληθεί και καταγραφεί, μέχρι στιγμής, 52 υποθέσεις που αντιμετωπίστηκαν με το Π.Δ. 148/2009 για την περιβαλλοντική ευθύνη

από τον εναγόμενο στον ενάγοντα. Από τη γραμματική ερμηνεία της διάταξης αυτής προκύπτει ότι ο ενάγων (δημόσια αρχή) οφείλει να αποδείξει ότι η ζημία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας και επομένως καλύπτεται από την περιβαλλοντική ευθύνη.

Τέλος, από το πεδίο εφαρμογής εξαιρούνται γενικά ζημιές που προκαλούνται από δραστηριότητες, οι οποίες δεν ασκούνται κατ'επάγγελμα.

4.4 Λήπτης ασφάλισης – Υποκείμενο ευθύνης

Στη σύμβαση ασφάλισης περιβαλλοντικής ευθύνης την ιδιότητα του ασφαλισμένου ή και λήπτη της ασφάλισης έχει ο φορέας εκμετάλλευσης επικίνδυνης δραστηριότητας για το περιβάλλον, που ευθύνεται για την περιβαλλοντική ζημία σύμφωνα με το π.δ.148/2009.¹²⁴ Ο ορισμός του φορέα εκμετάλλευσης είναι αρκετά ευρύς, ενώ αποκλείεται ο απλός ιδιώτης. Μπορεί να είναι οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, το οποίο εκμεταλλεύεται ή ελέγχει την επαγγελματική δραστηριότητα ή στο οποίο έχει μεταβιβασθεί αποφασιστική οικονομική αρμοδιότητα¹²⁵ όσον αφορά στην τεχνική λειτουργία τέτοιας. Στον ορισμό λοιπόν γίνεται διάκριση μεταξύ α) του προσώπου που εκμεταλλεύεται ή ελέγχει την επιχείρηση και β) του προσώπου που έχει αποφασιστική οικονομική αρμοδιότητα όσον αφορά την τεχνική λειτουργία της δραστηριότητας.

---

¹²⁴ Ενώ τις περισσότερες φορές ο υπόχρεος φορέας εκμετάλλευσης είναι γνωστός, ήδη σε τρεις υποθέσεις το κόστος αποκατάστασης είχε αρχικά αναληφθεί εξολοκλήρου από το Ελληνικό Δημόσιο, διότι οι συγκεκριμένες περιβαλλοντικές ζημιές προήλθαν από ατυχήματα σε εγκαταλελειμμένες δραστηριότητες ή μονάδες, και έχριζαν άμεσης αντιμετώπισης λόγω υψηλού βαθμού επικινδυνότητας, Έκθεση ΥΠΕΚΑ

¹²⁵ Συμπεριλαμβάνεται και ο κάτοχος σχετικής αδειάς ή εξουσιοδότησης ή του νόμιμου εκπροσώπου της επαγγελματικής δραστηριότητας, ή οποιουδήποτε προσώπου καταχωρεί ή κοινοποιεί τέτοια δραστηριότητα.

Ως «επαγγελματική δραστηριότητα» νοείται οποιαδήποτε δραστηριότητα που ασκείται στο πλαίσιο οικονομικής δραστηριότητας ή επιχείρησης, ανεξαρτήτως εάν αυτή είναι ιδιωτική ή δημόσια, κερδοσκοπικού ή μη χαρακτήρα.¹²⁶

Η αναφορά του ορισμού στο πρόσωπο που «ελέγχει την επαγγελματική δραστηριότητα» θέτει το εύλογο ερώτημα αν οι μητρικές εταιρίες εμπíπτουν στην έννοια του φορέα της εκμετάλλευσης, όταν ασκούν επαρκή έλεγχο στις θυγατρικές τους και κατά συνέπεια αν ευθύνονται για ρυπογόνο δράση των τελευταίων. Για να απαντηθεί το ερώτημα αυτό θα πρέπει να εξετασθεί σε ποιο βαθμό και πώς ελέγχουν οι μητρικές εταιρίες τις θυγατρικές.¹²⁷

Στο παράρτημα ΙΙΙ του αρ. 21 του π.δ. 148/2009 απαριθμούνται οι οριζόμενες ως επικίνδυνες επαγγελματικές δραστηριότητες των φορέων εκμετάλλευσης, οι οποίες υπάγονται στο καθεστώς υποχρεωτικής χρηματοοικονομικής ασφάλειας. Οι δραστηριότητες αυτές είναι:

1. Τα έργα και οι δραστηριότητες που απαριθμούνται στο παράρτημα ΙΙ του άρθρου 5 της υπ' αριθμ. Η.Π. 15393/2332/2002 ΚΥΑ (ΦΕΚ Β'1022), για την πραγματοποίηση των οποίων απαιτείται απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 11014/703/2003 ΚΥΑ (ΦΕΚ Β'332), εξαιρουμένων των εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων που χρησιμοποιούνται για έρευνα, ανάπτυξη και δοκιμές νέων προϊόντων και διεργασιών.

2. Οι διαδικασίες διαχείρισης αποβλήτων, που περιλαμβάνουν:

α) τις εργασίες διαχείρισης αποβλήτων (τη συλλογή, τη μεταφορά, την αποθήκευση, την αξιοποίηση και τη διάθεση των μη επικίνδυνων και των επικινδύνων αποβλήτων, συμπεριλαμβανομένης της εποπτείας των εργασιών αυτών καθώς και της μετέπειτα φροντίδας των χώρων διάθεσης), για τις οποίες απαιτείται άδεια σύμφωνα με την υπ' αριθμ. Η.Π. 50910/2727/2003 ΚΥΑ (ΦΕΚ Β' 1909) και

---

¹²⁶ Ε. Κουτούπα- Ρεγκάκου, Η Οδηγία 2004/35 του ΕΚ και Σ σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημιάς σε «Περιβαλλοντική Ευθύνη», 2010, σελ 183 επ

¹²⁷ Η νομολογία του ΔΕΚ αποφάνθηκε ότι η έννοια του «υποκαταστήματος» μιας εταιρίας περιλαμβάνει και τη μητρική εταιρία. Επομένως, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η ευθύνη του φορέα της εκμετάλλευσης περιλαμβάνει και την ευθύνη μιας μητρικής εταιρίας για τη ρυπογόνο δράση θυγατρικής της, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

την υπ` αριθμ. Η.Π. 13588/725/2006 ΚΥΑ (ΦΕΚ Β` 383), που εκδόθηκαν αντίστοιχα, σε συμμόρφωση με την οδηγία 75/442/ΕΟΚ όπως ισχύει και την οδηγία 91/689/ΕΟΚ.

β) Τη διάθεση σε χώρους υγειονομικής ταφής σύμφωνα με την υπ` αριθμ. Η.Π. 29407/3508/2002 ΚΥΑ (ΦΕΚ Β` 1572), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 1999/31/ΕΚ.

γ) Τη λειτουργία μονάδων αποτέφρωσης σύμφωνα με την υπ` αριθμ. 22912/1117/2005 ΚΥΑ (ΦΕΚ Β` 759), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 2000/76/ΕΚ.

Μάλιστα, για τους σκοπούς του π.δ., η αρμόδια αρχή μπορεί να αποφασίζει ότι οι δραστηριότητες αυτές δεν περιλαμβάνουν τη χρήση, για γεωργικούς σκοπούς, ιλύος καθαρισμού λυμάτων από σταθμούς επεξεργασίας αστικών αποβλήτων, που έχει υποστεί επεξεργασία, σύμφωνα με εγκεκριμένα πρότυπα.

3. Όλες οι απορρίψεις σε εσωτερικά επιφανειακά ύδατα, για τις οποίες απαιτείται προηγούμενη έγκριση, σύμφωνα με την υπ` αριθμ. 2/1.2.2001 (ΦΕΚ Α` 15) ΠΥΣ και την υπ` αριθμ. 4859/726/2001 ΚΥΑ (ΦΕΚ Β` 253), που εκδόθηκαν σε συμμόρφωση με την οδηγία 76/464/ΕΟΚ.

4. Όλες οι απορρίψεις ουσιών σε υπόγεια ύδατα για τις οποίες απαιτείται προηγούμενη έγκριση σύμφωνα με την υπ` αριθμ. 26857/553/1998 ΚΥΑ (ΦΕΚ Β` 196), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 80/68/ΕΟΚ.

5. Η απόρριψη ή διοχέτευση ρυπαντών σε επιφανειακά ή υπόγεια ύδατα, για την οποία απαιτείται άδεια, σύμφωνα με τον ν. 3199/2003 (ΦΕΚ Α` 280) και το π.δ. 51/2007 (ΦΕΚ Α` 54) που εκδόθηκε κατ` εξουσιοδότηση του νόμου αυτού και σε συμμόρφωση με την οδηγία 2000/60/ΕΚ.

6. Η άντληση και κατακράτηση ύδατος που υπόκειται σε προηγούμενη άδεια, σύμφωνα με τον ν. 3199/2003 (ΦΕΚ Α` 280) και το π.δ. 51/2007 (ΦΕΚ Α` 54), που εκδόθηκε κατ` εξουσιοδότηση του νόμου αυτού και σε συμμόρφωση με την οδηγία 2000/60/ΕΚ.

7. Η παραγωγή, χρήση, αποθήκευση, κατεργασία, ταφή, απελευθέρωση στο περιβάλλον και μεταφορά εντός της περιμέτρου της επιχείρησης:

α) επικινδύνων ουσιών, όπως ορίζονται στο άρθρο 2, παράγραφος 2 της υπ' αριθμ. 378/1994 απόφασης του ΑΧΣ (ΦΕΚ Β' 705), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 67/548/ΕΟΚ και τροποποιήθηκε με την υπ' αριθμ. 87/2007 απόφαση του ΑΧΣ (ΦΕΚ Β' 872), σχετικά με την ταξινόμηση, συσκευασία και επισήμανση των επικινδύνων ουσιών,

β) επικινδύνων παρασκευασμάτων, όπως ορίζονται στο άρθρο 2 παρ. 2 της υπ' αριθμ. 265/2002 απόφασης του ΑΧΣ (ΦΕΚ Β' 1214), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 1999/45/ΕΚ, σχετικά με την ταξινόμηση, συσκευασία και επισήμανση των επικίνδυνων παρασκευασμάτων, όπως ισχύει,

γ) φυτοπροστατευτικών προϊόντων, όπως ορίζονται στο άρθρο 2, παρ. 1, του π.δ. 115/1997 (ΦΕΚ Α' 104), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την Οδηγία 91/414/ΕΟΚ, όπως ισχύει,

δ) βιοκτόνων προϊόντων, όπως ορίζονται στο άρθρο 2, παρ. 1, στοιχείο α του π.δ. 205/2001 (ΦΕΚ Α' 160), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την Οδηγία 98/8/ΕΚ, όπως ισχύει.

8. Οι μεταφορές οδικώς, σιδηροδρομικώς, μέσω των εσωτερικών πλωτών οδών, θαλασσίως ή εναερίως επικινδύνων ή ρυπογόνων εμπορευμάτων, όπως ορίζονται στο π.δ. 104/1999 (ΦΕΚ Α' 113), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την Οδηγία 94/55/ΕΚ, σχετικά με τις οδικές μεταφορές επικίνδυνων εμπορευμάτων, όπως ισχύει, ή στην υπ' αριθμ. Φ4.2/73358/5309/2002 ΚΥΑ (ΦΕΚ Β' 240), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την Οδηγία 96/49/ΕΚ, σχετικά με τις σιδηροδρομικές μεταφορές επικίνδυνων εμπορευμάτων, όπως ισχύει, ή στο π.δ. 49/2005 (ΦΕΚ Α' 66), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 93/75/ΕΟΚ, σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές που απαιτούνται για τα πλοία, τα οποία κατευθύνονται σε ή αποπλέουν από κοινοτικούς λιμένες μεταφέροντας επικίνδυνα ή ρυπογόνα εμπορεύματα, όπως ισχύει.

9. Τα έργα και δραστηριότητες που απαριθμούνται στο Παράρτημα Ι της Οδηγίας 84/360/ΕΟΚ, όπως ισχύει, όπως εξειδικεύονται στις ομάδες 4 και 9 του άρθρου 5 της υπ' αριθμ. Η.Π. 15393/2332/2002 ΚΥΑ (ΦΕΚ Β' 1022), για την πραγματοποίηση των οποίων απαιτείται απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 11014/703/2003 ΚΥΑ (ΦΕΚ Β' 332), όσον αφορά την

εκπομπή στον αέρα οιασδήποτε των ρυπογόνων ουσιών που καλύπτονται από την εν λόγω Οδηγία.

10. Οιαδήποτε περιοριζόμενη χρήση, συμπεριλαμβανομένης της μεταφοράς, γενετικώς τροποποιημένων μικροοργανισμών, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 11642/1943/2002 ΚΥΑ (ΦΕΚ Β' 831), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την Οδηγία 90/219/ΕΟΚ, όπως ισχύει.

11. Οιαδήποτε σκόπιμη ελευθέρωση στο περιβάλλον, μεταφορά και διάθεση στην αγορά γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 38639/2017/2005 ΚΥΑ (ΦΕΚ Β' 1334), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την Οδηγία 2001/18/ΕΚ, όπως ισχύει.

12. Διασυνοριακή μεταφορά αποβλήτων εντός, προς ή έξω από την Ευρωπαϊκή Ένωση, για την οποία απαιτείται άδεια ή η οποία απαγορεύεται κατά την έννοια του Κανονισμού (ΕΟΚ) 259/1993 του Συμβουλίου, της 1ης Φεβρουαρίου 1993, σχετικά με την παρακολούθηση και τον έλεγχο των μεταφορών αποβλήτων στο εσωτερικό της Κοινότητας καθώς και κατά την είσοδο και έξοδο τους, όπως ισχύει.

13. Η διαχείριση των αποβλήτων της εξορυκτικής βιομηχανίας, σύμφωνα με τις εθνικές διατάξεις συμμόρφωσης με την Οδηγία 2006/21/ΕΚ.

14. Η εκμετάλλευση τόπων αποθήκευσης διοξειδίου του άνθρακα σε γεωλογικούς σχηματισμούς.¹²⁸

Απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή των διατάξεων του π.δ. είναι, βέβαια, ο φορέας εκμετάλλευσης να εντοπισθεί, η ζημία να είναι συγκεκριμένη και να υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ως άνω δραστηριότητας και της επελθούσης περιβαλλοντικής ζημίας ή της άμεσης απειλής πρόκλησης τέτοιας ζημίας.

---

¹²⁸ Η παρ.14 προστέθηκε με το άρθρο 31 της ΥΑ Η.Π. 48416/2037/Ε.103/2011 (ΦΕΚ Β'2516/07.11.2011)

4.5 Είδος, αντικείμενο και φύση της ασφαλιζόμενης ευθύνης

Καταρχήν είναι εμφανές ότι υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ της αστικής ευθύνης για πρόκληση περιβαλλοντικής ζημιάς και της αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημιάς καθεαυτής, την οποία ρυθμίζει η Οδηγία 2004/35/ΕΚ. Με τις ρυθμίσεις αυτές εισάγονται δύο είδη ευθύνης: η γνήσια αντικειμενική ευθύνη που αφορά δραστηριότητες ιδιαίτερα επικίνδυνες για τη δημόσια υγεία ή το περιβάλλον και για το λόγο αυτό ευθύνεται ο φορέας ανεξαρτήτως της υπαιτιότητας του και η υποκειμενική ευθύνη που αφορά μεν τα ευαίσθητα οικοσυστήματα και είδη, εφόσον όμως η βλάβη που προκαλείται από δραστηριότητες, οι οποίες δεν έχουν χαρακτηριστεί τόσο επικίνδυνες όσο οι προηγούμενες.¹²⁹

Έτσι, υπάρχει ευθύνη γνήσια αντικειμενική, δηλαδή γεννάται ανεξαρτήτως υπαιτιότητας, στην περιβαλλοντική ζημία που προκαλεί η άσκηση οιασδήποτε από τις επαγγελματικές δραστηριότητες, εγγενώς επικινδύνων για το περιβάλλον, που απαριθμούνται στο Παράρτημα ΙΙΙ και σε οιαδήποτε επικείμενη απειλή τέτοιας ζημιάς συνεπεία οιασδήποτε εκ των δραστηριοτήτων αυτών. Τέτοιες δραστηριότητες είναι η λειτουργία εγκαταστάσεων που προϋποθέτουν άδεια, σύμφωνα με την οδηγία 96/61/ΕΚ, οι διαδικασίες διαχείρισης αποβλήτων, συμπεριλαμβανομένης της συλλογής, της μεταφοράς, της ανάκτησης και της διάθεσης των αποβλήτων και των επικινδύνων αποβλήτων, όλες οι απορρίψεις σε εσωτερικά επιφανειακά ύδατα, για τις οποίες απαιτείται προηγούμενη άδεια σύμφωνα με την οδηγία 76/464/ΕΟΚ, η παραγωγή, χρήση, αποθήκευση, κατεργασία, ταφή, απελευθέρωση στο περιβάλλον και μεταφορά εντός της περιμέτρου της επιχείρησης επικινδύνων ουσιών, οι μεταφορές οδικώς, σιδηροδρομικώς, δια των εσωτερικών πλωτών οδών, θαλασσίως ή εναερίως επικινδύνων ή ρυπογόνων εμπορευμάτων κ. ά.

Όσον αφορά στη ζημία προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων, ενώ η Οδηγία καθιερώνει υποκειμενική ευθύνη, το π.δ. κάνει χρήση της διακριτικής ευχέρειας για θέσπιση αυστηρότερων διατάξεων και με τη ρύθμιση του άρθρου 4 §1 περ. β του π.δ. 148/2009 καθιερώνει αντικειμενική ευθύνη, ανεξάρτητα από υπαιτιότητα του φορέα εκμετάλλευσης, όταν πρόκειται για ζημία η οποία προκαλείται από όλες τις επαγγελματικές δραστηριότητες, που εμπίπτουν στο πεδίο

---

¹²⁹ Ε.Κουτούπα – Ρεγκάκου, Δίκαιο του Περιβάλλοντος, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας 2008, σελ 69

εφαρμογής του, είτε υπάγονται στις χαρακτηρισθείσες στο Παράρτημα III ιδιαίτερα επικίνδυνες για το περιβάλλον, είτε όχι αλλά δικαιολογούν έναν βαθμό προστασίας.

4.6. Ασφαλιστική κάλυψη - η περιβαλλοντική ζημία

Με την ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης καλύπτεται ο κίνδυνος πρόκλησης περιβαλλοντικής ζημίας ή άμεσης απειλής τέτοιας ζημίας από την επαγγελματική δραστηριότητα του ασφαλισμένου – φορέα εκμετάλλευσης, από την οποία γεννάται ευθύνη του έναντι της εκάστοτε αρμόδιας αρχής για καταβολή των σχετικών εξόδων.

Στο αρ.3 του π.δ. 148/2009 ως «ζημία» ορίζεται η μετρήσιμη δυσμενής μεταβολή φυσικού πόρου ή η μετρήσιμη υποβάθμιση υπηρεσίας συνδεδεμένης με φυσικό πόρο που μπορεί να συμβεί άμεσα ή έμμεσα (άρθρο 2 παρ. 2 Οδηγίας). Έτσι, καταρχήν δεν καλύπτεται η διάχυτη ρύπανση, εκτός αν είναι δυνατόν να αποδειχθεί η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ζημίας και των δραστηριοτήτων μεμονωμένων φορέων εκμετάλλευσης.¹³⁰

Ειδικότερα, ως «περιβαλλοντική ζημία» ορίζεται :

α) η ζημία σε προστατευόμενα είδη και φυσικούς οικοτόπους, ήτοι οποιαδήποτε ζημία έχει σημαντικά δυσμενείς συνέπειες για την επίτευξη ή τη διαφύλαξη της ευνοϊκής κατάστασης διατήρησης αυτών των οικοτόπων ή ειδών. Η σημασία αυτών των συνεπειών πρέπει να αξιολογείται σε σχέση με την αρχική κατάσταση. Στο σημείο αυτό εισάγεται εξαίρεση που αφορά τις δυσμενείς συνέπειες που είχαν προβλεφθεί και προσδιοριστεί εκ των προτέρων και που προήλθαν από πράξη φορέα εκμετάλλευσης εφόσον έχει εκδοθεί νόμιμη απόφαση¹³¹ έγκρισης περιβαλλοντικών όρων από τις αρμόδιες αρχές. Δεύτερη εξαίρεση εισάγεται στην περίπτωση που πρόκειται για οικοτόπους και είδη που δεν καλύπτονται από το κοινοτικό δίκαιο, αλλά από αντίστοιχες διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας.

---

¹³⁰ Παράδειγμα διάχυτης ζημίας αποτελεί π.χ. η ρύπανση ποταμού, που αποτελεί «ζημία των υδάτων», αν είναι δυνατόν να αποδειχθεί αιτιώδης συνάφεια.

¹³¹ Η απόφαση πρέπει να είναι σύμφωνη προς τους ειδικούς όρους και προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 6 παρ. 2 ή στο άρθρο 14 της υπ' αριθμ. 33318/3028/1998 κοινής υπουργικής απόφασης, όπως ισχύει, που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με τις διατάξεις των άρθρων 6 παρ. 4 και 16 αντίστοιχα της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ ή στο άρθρο 9 της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ.

β) η ζημία των υδάτων, ήτοι οποιαδήποτε ζημία επηρεάζει δυσμενώς, την οικολογική, χημική ή/και ποσοτική κατάσταση, ή/και το οικολογικό δυναμικό των υδάτων, σύμφωνα με το ν. 3199/2003 και το π.δ. 51/2007

γ) η ζημία του εδάφους, ήτοι οποιαδήποτε μόλυνση του εδάφους η οποία δημιουργεί σοβαρό κίνδυνο δυσμενών συνεπειών για την ανθρώπινη υγεία, ως αποτέλεσμα της άμεσης ή έμμεσης εισαγωγής εντός του εδάφους, επί του εδάφους ή στο υπέδαφος, ουσιών, παρασκευασμάτων, οργανισμών ή μικροοργανισμών.

Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη της Οδηγίας η περιβαλλοντική ζημία περιλαμβάνει, επίσης, τη ζημία που προκαλείται από αεροφερόμενα στοιχεία, εφόσον η ζημία αφορά τα ύδατα, το έδαφος ή προστατευόμενα είδη ή φυσικούς οικοτόπους, ενώ για την αξιολόγηση της ζημίας του εδάφους είναι επιθυμητή η χρήση διαδικασιών αξιολόγησης των κινδύνων, ούτως ώστε να μπορεί να εκτιμηθεί σε ποια έκταση είναι πιθανόν να επηρεαστεί δυσμενώς η ανθρώπινη υγεία.

Στην έννοια της περιβαλλοντικής ζημίας εμπίπτει και η ζημία ή η άμεση απειλή ζημίας σε προστατευόμενα είδη, σε φυσικούς οικοτόπους, σε υδάτινο περιβάλλον καθώς και στο έδαφος λόγω ρύπανσης διάχυτου χαρακτήρα, δηλαδή λόγω ρύπανσης οφειλόμενης σε πολλαπλές και διάχυτες πηγές, μόνο εφόσον μπορεί να αποδειχθεί αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ζημίας και των δραστηριοτήτων μεμονωμένων φορέων εκμετάλλευσης. Στην περίπτωση αυτή οι πλείονες συνυπεύθυνοι φορείς εκμετάλλευσης επωμίζονται τις σχετικές δαπάνες είτε αλληλέγγυα είτε σε αναλογική βάση.¹³²

Το π.δ. καθιστά σαφές ότι δεν καλύπτει σε καμία περίπτωση τη ζημία ιδιωτών και γενικά την παραδοσιακή ζημία σε υλικά αγαθά και δεν παρέχει το δικαίωμα σε ιδιώτες να διεκδικήσουν αποζημίωση συνεπεία περιβαλλοντικής ζημίας ή άμεσης απειλής τέτοιας ζημίας, ούτε θίγει δικαιώματα αποζημίωσης που πηγάζουν από άλλες διατάξεις της υφιστάμενης νομοθεσίας. Έτσι, η ισχύς του περιορίζεται στη ζημία του περιβάλλοντος - ή οικολογική ζημία. Το σκεπτικό της Οδηγίας για την εξαίρεση αυτή, η οποία μεταφέρθηκε και στο π.δ.148/2009, είναι ότι οι εθνικές νομοθεσίες καλύπτουν ήδη τις ζημίες αυτές χρησιμοποιώντας τους κανόνες του αστικού δικαίου.

---

¹³²Βλ. αρ.12 π.δ.148/2009 για τον καταλογισμό των δαπανών πρόληψης και αποκατάστασης στην περίπτωση πλειόνων υπευθύνων φορέων εκμετάλλευσης - Συντρέχον πταίσμα

Η μεσολάβηση του κοινοτικού δικαίου στον τομέα της περιβαλλοντικής ζημίας δικαιολογήθηκε, στο όνομα της αρχής της επικουρικότητας, από την ανεπάρκεια των εθνικών δικαστικών συστημάτων να αποκαταστήσουν τα μολυσμένα εδάφη και τις ζημίες στη βιοποικιλότητα.

4.7 Μέτρα πρόληψης και αποκατάστασης

4.7.1 Μέτρα πρόληψης

Στο άρθρο 8 του π.δ. 148/2009 καθιερώνεται η προληπτική δράση της περιβαλλοντικής ευθύνης, δηλαδή η υποχρέωση του φορέα εκμετάλλευσης να λάβει χωρίς καμία καθυστέρηση τα προληπτικά μέτρα¹³³ που πρέπει να λαμβάνονται όταν ο ίδιος¹³⁴ αντιλαμβάνεται την επέλευση ζημιάς ή την απειλή της. Ταυτόχρονα, ο φορέας εκμετάλλευσης έχει την υποχρέωση να ενημερώσει αμέσως την αρμόδια αρχή, για όλες τις πτυχές της κατάστασης. Διαφορετικά, αν ο φορέας δε λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ή δεν είναι σε θέση να τα λάβει, η αρμόδια αρχή του κράτους μέλους πρέπει να ενεργήσει αυτεπαγγέλτως.¹³⁵

Σύμφωνα με τους γνωστούς κανόνες περί αστικής ευθύνης, πρέπει να υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ ζημιάς και δραστηριότητας. Η οδηγία στο σημείο αυτό δεν είναι σαφής, η απόδειξη της αιτιώδους συνάφειας ωστόσο παραμένει το πιο λεπτό σημείο του καθεστώτος ευθύνης, ιδίως στον τομέα του περιβάλλοντος, το γεγονός δε

---

¹³³ Προληπτικά μέτρα ορίζονται οποιαδήποτε μέτρα λαμβάνονται για την αντιμετώπιση γεγονότος, πράξεως ή παραλείψεως που δημιουργεί άμεση απειλή περιβαλλοντικής ζημιάς, ούτως ώστε να προληφθεί ή να ελαχιστοποιηθεί η εν λόγω ζημία.

¹³⁴ Υποκείμενο της ευθύνης συνιστά κατά βάση ο φορέας της εκμετάλλευσης που προξένησε την περιβαλλοντική ζημία, το πρόσωπο δηλαδή που ελέγχει την επαγγελματική δραστηριότητα, δεδομένου ότι έχει τις απαραίτητες τεχνικές γνώσεις και τον έλεγχο της σχετικής δραστηριότητας, με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 8 παρ. 3, όταν δηλαδή μπορεί να αποδείξει ότι η περιβαλλοντική ζημία προκλήθηκε από τρίτο, και επήλθε παρά την ύπαρξη των ενδεδειγμένων μέτρων ασφαλείας, ή οφείλεται σε συμμόρφωση προς υποχρεωτική διαταγή ή εντολή δημόσιας αρχής.

¹³⁵ Για τον προσδιορισμό των εν λόγω μέτρων λαμβάνονται υπόψη κατ' αναλογία και στο μέτρο του δυνατού, τα κριτήρια που προβλέπονται στην παράγραφο 1.3 του Παραρτήματος II του άρθρου 21. Είναι δυνατόν, με απόφαση του Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ, μετά από εισήγηση του ΣΥΓΑΠΕΖ, να προσδιορίζονται πρόσθετα κριτήρια για τα ληπτέα μέτρα πρόληψης από τους φορείς εκμετάλλευσης.

αυτό υποθηκεύει την αποτελεσματικότητα της οδηγίας. Αξιοπρόσεκτη είναι η ρύθμιση της παρ. 2 του άρθρου 4 του π.δ. 148/2009, κατά την οποία το διάταγμα εφαρμόζεται «ως προς τον φορέα εκμετάλλευσης της δραστηριότητας που προκάλεσε την περιβαλλοντική ζημία ή την άμεση απειλή πρόκλησής της, μόνο εφόσον αυτός έχει εντοπισθεί, σύμφωνα με την παράγραφο Ε΄ του άρθρου 6, η ζημία είναι συγκεκριμένη και εφόσον υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ως άνω δραστηριότητας και της επελθούσας περιβαλλοντικής ζημίας ή της άμεσης απειλής τέτοιας ζημίας».¹³⁶

Το π.δ. 148/2009 περιέχει νέα ρύθμιση στο άρθρο 8 παρ. 3 περ. β) αυτού, κατά την οποία η αρμόδια αρχή μπορεί να εξουσιοδοτεί τρίτους ή να απαιτεί από τρίτους να εκτελέσουν τα εν λόγω προληπτικά μέτρα.

Παράλληλα με τις υποχρεώσεις του φορέα, καθιερώνεται ένα σύστημα διοικητικής επέμβασης, το οποίο μπορεί να ενεργοποιηθεί οποτεδήποτε κρίνεται αναγκαίο. Σε αυτές τις περιπτώσεις σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ 3, η αρμόδια αρχή μπορεί να απαιτήσει την παροχή πληροφοριών για την (υπάρχουσα ή επικείμενη) ζημιά, να ζητήσει τη λήψη μέτρων από τον φορέα ή να του παρέχει οδηγίες για τα ληπτέα μέτρα ή στην έσχατη περίπτωση να προχωρήσει η ίδια στην ανάληψη δράσης. Παρατηρούμε λοιπόν ότι η αρχή έχει ευρεία διακριτική ευχέρεια ως προς την προληπτική δράση που μπορεί να αναλάβει, η οποία είναι ανεξάρτητη από τα μέτρα που μπορεί να προβλέπονται από την Εθνική ή Κοινοτική νομοθεσία για τη ρύθμιση ορισμένης δραστηριότητας. Για παράδειγμα, είναι πιθανό για την εκτέλεση ορισμένου έργου να έχει καταρτιστεί μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων και να έχουν επιβληθεί όροι για την προστασία και την αποκατάσταση του περιβάλλοντος. Η Οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη επιτρέπει στις αρμόδιες αρχές να επιβάλλουν πρόσθετες υποχρεώσεις για την πρόληψη της επικείμενης ζημίας. Η κατάσταση αυτή εγείρει το ερώτημα κατά ποσό είναι αναγκαία αυτά τα πρόσθετα μέτρα, ιδίως σε περιπτώσεις, όπου το κανονιστικό πλαίσιο είναι επαρκές και λεπτομερειακό, όπως για παράδειγμα στον τομέα διαχείρισης των αποβλήτων.

---

¹³⁶ Ε. Κουτούπα- Ρεγκάκου, Η Οδηγία 2004/35 του ΕΚ και Σ σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας σε «Περιβαλλοντική Ευθύνη», 2010, σελ 183 επ

4.7.2 Μέτρα αποκατάστασης

Με την επέλευση της περιβαλλοντικής ζημίας, σύμφωνα με το αρ.9 του π.δ. 148/2009, αρχικά ο φορέας εκμετάλλευσης ενημερώνει χωρίς καθυστέρηση την αρμόδια αρχή, δηλαδή το ΥΠΕΧΩΔΕ ή την αρμόδια υπηρεσία περιβάλλοντος της οικείας Περιφέρειας, σχετικά με την κατάσταση. Πέραν τούτου έχει και άλλες δύο βασικές υποχρεώσεις. Αφενός πρέπει να λάβει, χωρίς προειδοποίηση, όλα τα εφικτά μέτρα¹³⁷ για τον άμεσο έλεγχο, περιορισμό, απομάκρυνση ή άλλου είδους διαχείριση των συγκεκριμένων ρύπων ή/και οποιωνδήποτε άλλων ζημιογόνων παραγόντων, προκειμένου να περιορισθεί ή να προληφθεί η περαιτέρω περιβαλλοντική ζημία και οι δυσμενείς συνέπειες για την ανθρώπινη υγεία ή η περαιτέρω υποβάθμιση των υπηρεσιών. Αφετέρου οφείλει να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα αποκατάστασης τα οποία καθορίζονται από το φορέα της εκμετάλλευσης και υποβάλλονται στην αρμόδια αρχή προς έγκριση, αφού ακουσθούν όλα τα πρόσωπα που έχουν έννομο συμφέρον (άρθρο 6 παρ. 1 σε συνδυασμό με άρθρο 7).¹³⁸ Η αρμόδια αρχή διαθέτει διακριτική ευχέρεια π.χ. ως προς το ποιά περίπτωση περιβαλλοντικής ζημίας πρέπει να αποκατασταθεί πρώτη, εάν συντρέχουν πλείονες περιπτώσεις περιβαλλοντικής ζημίας, με κριτήριο τη φύση, την έκταση και τη σοβαρότητα των διαφόρων περιπτώσεων.

Για την αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημίας έχει την υποχρέωση να παράσχει κάθε αναγκαία πληροφορία και στοιχεία τόσο στην αρμόδια αρχή, αλλά και στην εταιρεία ή τον οργανισμό που τυχόν του παρέχει χρηματοοικονομική ασφάλεια, σύμφωνα με το άρθρο 14. Η αρμόδια αρχή μπορεί, ανά πάσα στιγμή, να απαιτήσει από το φορέα της εκμετάλλευσης συμπληρωματικές πληροφορίες για τη ζημία, να λάβει η ίδια όλα τα εφικτά μέτρα ή να απαιτήσει από το φορέα της

---

¹³⁷ Σύμφωνα με τα κριτήρια του Παραρτήματος ΙΙ του άρθρου 21 και τυχόν πρόσθετα κριτήρια που προσδιορίζονται με απόφαση του Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ

¹³⁸ Έκδοση Υπουργικής Απόφασης σχετικά με τον τρόπο ενημέρωσης των εμπλεκομένων (φυσικών και νομικών προσώπων που υποβάλλουν αίτημα ανάληψης δράσης) για την υλοποίηση αποφάσεων αποκατάστασης περιβαλλοντικής ζημίας, καθώς και των προσώπων στις ιδιοκτησίες των οποίων πρέπει να εκτελεστούν μέτρα αποκατάστασης και τα οποία καλούνται για διατύπωση απόψεων (άρθρο 10 παρ. 3 του Π.Δ/τος 148/2009).εκθεση υπεκα

εκμετάλλευσης να λάβει τα μέτρα αυτά ή να δώσει σχετικές εντολές στον φορέα της εκμετάλλευσης για τα μέτρα αποκατάστασης που πρέπει να ληφθούν.

Όπως και στην προηγούμενη περίπτωση των μέτρων πρόληψης, το π.δ. 148/2009 περιέχει νέα ρύθμιση στο άρθρο 9 παρ. 4, κατά την οποία η αρμόδια αρχή μπορεί να εξουσιοδοτεί τρίτους ή να απαιτεί από τρίτους να εκτελέσουν τα μέτρα αποκατάστασης.

Καταρχήν, λοιπόν, η αρμόδια αρχή απαιτεί τα μέτρα αποκατάστασης να λαμβάνονται από τον φορέα της εκμετάλλευσης. Εάν, όμως, αυτός δεν συμμορφώνεται προς τις υποχρεώσεις του ή δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί ή δεν υποχρεούται δυνάμει του π.δ. να αναλάβει τις δαπάνες, η αρμόδια αρχή δύναται να λάβει η ίδια αυτά τα μέτρα αποκατάστασης ως μέσο έσχατης ανάγκης.

Καινοτομία της Οδηγίας αποτελεί το γεγονός ότι προκρίνει ως θεραπεία όχι την οικονομική, αλλά τη φυσική αποκατάσταση, δηλαδή την επιστροφή του περιβάλλοντος στην προτέρα κατάστασή του. Σε σχέση με την επιλογή και εφαρμογή των μέτρων αποκατάστασης, η αρμόδια εθνική αρχή έχει σημαντική διακριτική ευχέρεια αξιολόγησης και ιεράρχησής τους, βάση μιας σειράς ειδικών αρχών που τίθενται στο παράρτημα II της Οδηγίας (Παράρτημα II του άρθρου 21 του π.δ.148/2009 και τυχόν πρόσθετα κριτήρια που προσδιορίζονται με απόφαση του Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ). Αυτοί οι κανόνες με στόχο την αποτελεσματικότητα, την ταχύτητα και τη γεωγραφική συνάφεια των μέτρων, προβλέπουν τη χρήση τεχνικών ισοδυναμίας και αποτίμησης, ενώ λαμβάνονται υπόψη κριτήρια αναλογικότητας, ανάλυση κόστους-οφέλους και οι ιδιαίτερες συνθήκες κάθε περίπτωσης (φύση, έκταση, σοβαρότητα ζημίας και δυνατότητες ανάκαμψης).

Η περιβαλλοντική ζημία μπορεί να αποκατασταθεί με διάφορους τρόπους ανάλογα με τον τύπο της ζημίας. Έτσι, για τη ζημία που προκαλείται στο έδαφος, η οδηγία ορίζει ότι το εν λόγω έδαφος πρέπει να απολυμανθεί έως ότου εξαλειφθεί εντελώς κάθε σοβαρός κίνδυνος αρνητικών επιπτώσεων για την ανθρώπινη υγεία. Για τη ζημία που προκαλείται στο ύδωρ ή σε προστατευόμενα είδη και σε φυσικούς οικοτόπους η Οδηγία έχει ως στόχο να επαναφέρει το περιβάλλον στην προηγούμενη κατάστασή του όταν δεν είχε ακόμη προκληθεί ζημία. Η αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας όσον αφορά τα ύδατα ή τα προστατευόμενα είδη ή φυσικούς οικοτόπους, επιτυγχάνεται μέσω της επαναφοράς του περιβάλλοντος στην αρχική του

κατάσταση μέσω πρωτογενούς, συμπληρωματικής και αντισταθμιστικής αποκατάστασης. Οι φυσικοί πόροι ή/και υπηρεσίες που υπέστησαν ζημία πρέπει να αποκατασταθούν ή να αντικατασταθούν από πανομοιότυπους, ομοειδείς ή ισοδύναμους φυσικούς πόρους ή υπηρεσίες είτε στην τοποθεσία του συμβάντος ή, κατά περίπτωση, σε εναλλακτική τοποθεσία.

Το παράρτημα II της οδηγίας και του π.δ. 148/2009 περιλαμβάνει ορισμούς των διαφόρων τύπων αποκατάστασης που εφαρμόζονται για τη ζημία που προκαλείται στο ύδωρ και στη φύση, καθώς και πληροφορίες σχετικά με τα μέτρα που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την αποκατάσταση της ζημίας. Οι δράσεις αποκατάστασης πρέπει να λαμβάνουν χώρα στην ίδια την τοποθεσία που υπέστη ζημία ή με τη δημιουργία παρόμοιων πόρων σε κοντινές περιοχές.¹³⁹

4.8. Δαπάνες μέτρων πρόληψης και αποκατάστασης

Η ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης περιλαμβάνει τις δαπάνες πρόληψης ή/και αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημίας από την επαγγελματική δραστηριότητα του ασφαλισμένου – φορέα εκμετάλλευσης. Με τον όρο δαπάνες νοείται το σύνολο των εξόδων που δικαιολογούνται από την ανάγκη να εξασφαλισθεί η δέουσα και αποτελεσματική εφαρμογή του π.δ., συμπεριλαμβανομένων των εξόδων για την εκτίμηση της περιβαλλοντικής ζημίας, την εκτίμηση της άμεσης απειλής της περιβαλλοντικής ζημίας, των εναλλακτικών επιλογών δράσης, των διοικητικών και δικαστικών εξόδων, των εξόδων για την εφαρμογή του π.δ., των εξόδων για τη συλλογή στοιχείων και άλλων γενικών εξόδων, καθώς επίσης και των εξόδων παρακολούθησης και εποπτείας.

Το κόστος των μέτρων πρόληψης και αποκατάστασης επιβαρύνει τον φορέα της εκμετάλλευσης. Σε περίπτωση που η αρμόδια αρχή αναγκαστεί να αναλάβει η ίδια τα κατάλληλα μέτρα αποκατάστασης και να επιβαρυνθεί με το κόστος τους,

---

¹³⁹ Έκθεση της Επιτροπής στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και στην Επιτροπή Περιφερειών, δυνάμει του άρθρου 14 παράγραφος 2 της οδηγίας 2004/35/EK σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας, Βρυξέλλες 2010

μπορεί να το ανακτήσει από τον φορέα εκμετάλλευσης, μεταξύ άλλων μέσω της ασφαλιστικής κάλυψης της ιδιοκτησίας ή άλλων κατάλληλων εγγυήσεων. Σύμφωνα με το άρθρο 7 του π.δ. 148/2009, οι φορείς εκμετάλλευσης οφείλουν να καλύπτουν τις σχετικές δαπάνες οποιοδήποτε και αν είναι το ύψος τους.

Υπάρχουν βέβαια περιπτώσεις που προβλέπονται, όπου ο φορέας μπορεί να απαλλαγεί από το κόστος αποκατάστασης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι απαλλάσσεται και από την ευθύνη για την περιβαλλοντική ζημία. Ο φορέας εκμετάλλευσης δεν υποχρεούται να επωμισθεί το κόστος των δράσεων πρόληψης ή αποκατάστασης εάν μπορεί να αποδείξει ότι η περιβαλλοντική ζημία προκλήθηκε από τρίτο και επήλθε παρά την ύπαρξη των ενδεδειγμένων μέτρων ασφαλείας, ή οφείλεται σε συμμόρφωση προς υποχρεωτική διαταγή ή εντολή δημόσιας αρχής.¹⁴⁰

Επίσης, σε περίπτωση που αποδείξει αφενός ότι δε βαρύνεται με δόλο ή αμέλεια και αφετέρου ότι η ζημία προκλήθηκε από α) εκπομπή ή το γεγονός που έχει προβλεφθεί ρητά στην έγκριση ή άδεια που του χορηγήθηκε από δημόσια αρχή, σύμφωνα με τις κείμενες σχετικές διατάξεις, για τη νόμιμη άσκηση της δραστηριότητας του. Στην περίπτωση αυτή εξετάζεται περαιτέρω ότι κατά τη χρονική στιγμή που συμβαίνει η εκπομπή ή το γεγονός που προκάλεσε την περιβαλλοντική ζημία, ο φορέας εκμετάλλευσης έχει τηρήσει αυστηρά τους όρους και τις προϋποθέσεις που έχουν καθορισθεί στην εν λόγω έγκριση ή άδεια ή β) εκπομπή ή δραστηριότητα ή οποιοδήποτε τρόπο χρήσης προϊόντος στο πλαίσιο δραστηριότητας του, η οποία δεν ήταν δυνατόν να προβλεφθεί ότι θα προκαλούσε περιβαλλοντική ζημία, σύμφωνα με το επίπεδο των επιστημονικών και τεχνικών γνώσεων που υπήρχε κατά τον χρόνο που έλαβε χώρα η εκπομπή ή η δραστηριότητα.

Σε όλες τις παραπάνω αναφερόμενες περιπτώσεις η υποχρέωση του ασφαλιστή για καταβολή του ασφαρίσματος δεν θίγεται. Εφόσον, λοιπόν, ο ασφαλιστής καταβάλει τις σχετικές δαπάνες, υποκαθίσταται στις ανακτητικές αξιώσεις του ασφαλισμένου – φορέα εκμετάλλευσης έναντι της αρμόδιας διοικητικής

---

¹⁴⁰ Σε αυτή την περίπτωση εξαιρούνται οι περιπτώσεις που η διαταγή ή εντολή έχει δοθεί για την αντιμετώπιση μιας εκπομπής ή ενός τυχαίου γεγονότος που προκλήθηκε προγενέστερα, εξαιτίας της δραστηριότητας του φορέα εκμετάλλευσης.

αρχής, στην έκταση του ασφαλισματος που κατέβαλε, δυνάμει των διατάξεων του αρ.14 ΑσφΝ. Δεδομένου δε ότι πρόκειται για ασφάλιση που συνάπτεται για επαγγελματικούς λόγους, μπορεί να συμφωνηθεί και η απαλλαγή του ασφαλιστή, στο μέτρο που από υπαιτιότητα των υποχρέων ματαιώθηκε η άσκηση του αναγωγικού δικαιώματός του.¹⁴¹

Η προθεσμία για την ανάκτηση του κόστους που κάλυψε η αρμόδια αρχή είναι πέντε ετών, αρχόμενη από τη χρονική στιγμή που ολοκληρώθηκαν τα μέτρα ή που έγινε γνωστός ο φορέας της εκμετάλλευσης. Σε περίπτωση υποκατάστασης του ασφαλιστή η παραγραφή των αξιώσεων του λήπτη της ασφάλισης κατά του τρίτου δεν συμπληρώνεται πριν την παρέλευση έξι μηνών από την υποκατάσταση και εφόσον αυτή έλαβε χώρα πριν από την παραγραφή ή την απόσβεση των αξιώσεων αυτών.¹⁴²

Τέλος, στην περίπτωση ασφάλισης περιβαλλοντικής ευθύνης ο ασφαλιστής απαλλάσσεται της υποχρέωσής του να καταβάλει το ασφάλισμα, αν η επέλευση της ασφαλιστικής περίπτωσης οφείλεται σε δόλο ή σε βαριά αμέλεια, σύμφωνα με το αρ.7 §5 ΑσφΝ. Μάλιστα, οι εν λόγω μορφές υπαιτιότητας δεν απαιτείται να καταλογίζονται προσωπικά στον ασφαλισμένο ή στον λήπτη της ασφάλισης. Αρκεί να τη μετήλθε προστηθείς αυτού, όπως προκύπτει εξ αντιδιαστολής από το αρ.19 §3 ΑσφΝ.¹⁴³

4.9 Λειτουργία της ασφαλιστικής σύμβασης

Στην ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης συμβατική σχέση δημιουργείται μόνο μεταξύ του λήπτη της ασφάλισης/ασφαλισμένου φορέα εκμετάλλευσης και του ασφαλιστή. Η αρμόδια διοικητική αρχή, η οποία λειτουργεί ως φορέας διαχείρισης

---

¹⁴¹ Μ.Μυλωνά, Η Ασφάλιση Περιβαλλοντικής Ευθύνης στην Ελληνική Έννομη Τάξη, ΠερΔικ 3/2012, σελ 480

¹⁴² Μ.Μυλωνά, Η Ασφάλιση Περιβαλλοντικής Ευθύνης στην Ελληνική Έννομη Τάξη, ΠερΔικ 3/2012, σελ 480

¹⁴³ Αντίθετα κατά την ειδική διάταξη του αρ25 ΑσφΝ, στην ασφάλιση αστικής ευθύνης

του ζημιωθέντος περιβάλλοντος ως αυτοτελούς συλλογικού αγαθού δεν μετέχει σε αυτή τη σχέση.¹⁴⁴

Το κόστος πρόληψης και αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημίας επιβαρύνει καταρχήν τον ίδιο τον φορέα εκμετάλλευσης. Σε περίπτωση που η αρμόδια διοικητική αρχή διαπιστώσει την πρόκληση περιβαλλοντικής ζημίας ή την επικείμενη απειλή πρόκλησης τέτοιας ζημίας από την επαγγελματική δραστηριότητα του ασφαλισμένου – φορέα εκμετάλλευσης και αξιώσει από αυτόν την καταβολή των σχετικών δαπανών, σύμφωνα με τις διατάξεις των αρ. 8 §2 στ.β' και 9 §2 στ. β' του π.δ., ο τελευταίος μπορεί να προσεπικαλέσει τον αντισυμβαλλόμενο του ασφαλιστή στη σχετική δίκη ή να στραφεί αναγωγικά εναντίον του, δυνάμει της μεταξύ τους υφιστάμενης ασφαλιστικής σχέσης.

Σε περίπτωση που η αρμόδια αρχή αναλάβει η ίδια τα απαραίτητα μέτρα πρόληψης και αποκατάστασης, γεννάται ζήτημα σχετικά με το εάν η αρμόδια διοικητική αρχή δικαιούται να αξιώσει ευθέως από τον ασφαλιστή του ασφαλισμένου φορέα εκμετάλλευσης τις δαπάνες που κατέβαλε ή αν μπορεί να στραφεί εναντίον του μόνο πλαγιαστικά (αρ.72 ΚΠολΔ), ή αν προτιμά, να κατάσχει συντηρητικά την ασφαλιστική αξίωση του ασφαλισμένου φορέα εκμετάλλευσης στα χέρια του ασφαλιστή ως τρίτου. Βάσει της διάταξης του αρ.11 §2 εδ. α' του π.δ., σύμφωνα με την οποία η αρμόδια αρχή ανακτά τις δαπάνες, τις οποίες επιβαρύνθηκε για την ανάληψη δράσεων πρόληψης ή αποκατάστασης, από τον φορέα εκμετάλλευσης, μέσω ασφαλιστικής κάλυψης ή άλλων χρηματοοικονομικών εγγυήσεων, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αναγνωρίζεται στην αρμόδια διοικητική αρχή, η οποία ανέλαβε η ίδια τις δαπάνες πρόληψης ή αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημίας ευθεία αγωγή έναντι του ασφαλιστή του ασφαλισμένου φορέα εκμετάλλευσης για την ανάκτηση των δαπανών αυτών. Έτσι, με βάση την τελολογική ερμηνεία της παραπάνω διάταξης, εάν η πρόθεση του νομοθέτη δεν ήταν να αναγνωρίσει εν προκειμένω στην αρμόδια διοικητική αρχή ευθεία αγωγή έναντι του ασφαλιστή του ασφαλισμένου φορέα εκμετάλλευσης, η θέσπιση της διάταξης θα ήταν άνευ σκοπού. Βέβαια, και σε αυτή την περίπτωση, η περιοριστική διατύπωση της ως άνω διάταξης, καθιστά σαφές ότι ευθεία αγωγή της αρμόδιας διοικητικής αρχής έναντι του ασφαλιστή του ασφαλισμένου φορέα εκμετάλλευσης θα μπορούσε να της

---

¹⁴⁴ Μ.Μυλωνά, Η Ασφάλιση Περιβαλλοντικής Ευθύνης στην Ελληνική Έννομη Τάξη, ΠερΔικ 3/2012, σελ 481

αναγνωριστεί μόνο στην περίπτωση που κατέβαλε η ίδια τις δαπάνες πρόληψης ή/και αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημίας ή της επικείμενης απειλής τέτοιας ζημίας. Σε κάθε άλλη περίπτωση, η αρμόδια διοικητική αρχή μπορεί να στραφεί κατά του ασφαλιστή του ασφαλισμένου φορέα εκμετάλλευσης μόνο πλαγιαστικά ή να κατάσχει συντηρητικά την αξίωση του ασφαλισμένου φορέα εκμετάλλευσης στα χέρια του ασφαλιστή ως τρίτου.

4.10 Η ασφαλιστική περίπτωση

Στην περίπτωση της περιβαλλοντικής ευθύνης, η οποία αποτελεί σύγχρονη ιδιώνυμη μορφή ιδιωτικής ασφάλισης ευθύνης, ο χρόνος που η αρμόδια διοικητική αρχή θα προβάλει δικαστικά ή εξώδικα την αξίωσή της για καταβολή των δαπανών πρόληψης και αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημίας ή της επικείμενης απειλής περιβαλλοντικής ζημίας είναι ο χρόνος γένεσης της αξίωσης του ασφαλισμένου φορέα εκμετάλλευσης κατά του ασφαλιστή του και ο χρόνος υπολογισμού της έναρξης της τετραετούς παραγραφής της εν λόγω αξίωσης, σύμφωνα με το αρ.10 ΑσφΝ.¹⁴⁵

4.11 Ζημιωθείς τρίτος

Ζημιωθείς τρίτος είναι το ίδιο το περιβάλλον και δικαιούχος της αξίωσης για την αποκατάσταση της βλάβης στο περιβάλλον δεν είναι ιδιώτες, αλλά κατά ρητή αναφορά στο αρ. 6 π.δ. είναι το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων καθώς και οι Περιφέρειες που θεωρούνται Αρμόδιες Αρχές για την εφαρμογή των σχετικών διατάξεων, όταν η ζημία επηρεάζει φυσικούς πόρους ή υπηρεσίες εθνικής σημασίας, η προστασία και διαχείριση των οποίων εμπίπτει στην αρμοδιότητα των ως άνω αρχών.¹⁴⁶ Σε εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 6 του Π.Δ/τος 148/2009 (άρθρο 11 της Οδηγίας), σε κεντρικό επίπεδο ορίστηκε ως αρμόδιος φορέας για την εφαρμογή της περιβαλλοντικής ευθύνης το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (ΥΠΕΚΑ, πρώην Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων - ΥΠΕΧΩΔΕ), και ειδικότερα το

---

¹⁴⁵ Μ.Μυλωνά, Η Ασφάλιση Περιβαλλοντικής Ευθύνης στην Ελληνική Έννομη Τάξη, ΠερΔικ 3/2012, σελ 482

¹⁴⁶ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 312.

Συντονιστικό Γραφείο Αντιμετώπισης Περιβαλλοντικών Ζημιών (ΣΥΓΓΑΠΕΖ), το οποίο υποστηρίζεται από τη γνωμοδοτική Επιτροπή Αντιμετώπισης Περιβαλλοντικών Ζημιών (ΕΑΠΕΖ).

Η αρμόδια αρχή επιλαμβάνεται για την είσπραξη των δαπανών για την αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημίας αυτεπάγγελα ή με καταγγελία οποιουδήποτε ενδιαφερομένου. Η αναγκαστική είσπραξη των δαπανών κατ' αρ. 11§6 π.δ. 148 γίνεται σύμφωνα με τις διατάξεις του ΚΕΔΕ, υπέρ του δημοσίου και ο καταλογισμός των δαπανών στον υπεύθυνο φορέα γίνεται με ατομική εκτελεστική διοικητική πράξη της αρμόδιας αρχής.¹⁴⁷

4.12 Έννομη προστασία

Στην οδηγία περιλαμβάνεται η ειδική διάταξη του άρθρου 12, η οποία παρέχει το δικαίωμα σε κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που επηρεάζεται ή ενδέχεται να επηρεασθεί από περιβαλλοντική ζημία, ή έχει «επαρκές συμφέρον» από τη λήψη περιβαλλοντικής απόφασης ή υποστηρίζει ότι επέρχεται «προσβολή δικαιώματος» να υποβάλλει στην αρμόδια αρχή του άρθρου 12 οιοσδήποτε παρατηρήσεις σχετικά με περιπτώσεις περιβαλλοντικής ζημίας που έχουν υποπέσει στην αντίληψή του και να καλεί την αρμόδια αρχή να αναλάβει δράση. Η οδηγία ορίζει ότι το έννομο συμφέρον των μη κυβερνητικών οργανώσεων, που προάγουν την προστασία του περιβάλλοντος και πληρούν τις προϋποθέσεις που ορίζει το εθνικό δίκαιο, θεωρείται επαρκές.

Τα κράτη οφείλουν να ορίσουν την αρμόδια αρχή, η οποία είναι η μόνη αρμόδια να εντοπίσει τον ενεχόμενο φορέα, να προσδιορίσει το μέγεθος της ζημίας και τα μέτρα που οφείλει να λάβει ο φορέας, ενώ έχει την ευχέρεια να απαιτεί από αυτόν να προβεί στην αξιολόγηση της ζημίας και να συλλέγει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες.

Η απαίτηση επαρκούς εννόμου συμφέροντος είναι αλήθεια ότι μειώνει τον ευρύ κατά την ελληνική διοικητική νομολογία κύκλο προσώπων που μπορούν να ζητήσουν έννομη προστασία σε θέματα περιβάλλοντος, δικαιολογείται ωστόσο επειδή

---

¹⁴⁷ Ρ. Χατζηνικολάου-Αγγελίδου, *Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο*, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012, σελ. 313.

πρόκειται για διαφορά που αφορά αξίωση αποζημίωσης και όχι ακυρωτική διαφορά. Το π.δ. 148/2009 δεν επανέλαβε την απαίτηση του επαρκούς εννόμου συμφέροντος στο σχετικό άρθρο 13 αυτού. Έτσι, κατά το άρθρο 13 παρ. 1, «κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο: α) επηρεάζεται ή ενδέχεται να επηρεασθεί από περιβαλλοντική ζημία, ή β) έχει έννομο συμφέρον από τη λήψη απόφασης σχετικά με περιβαλλοντική ζημία, δικαιούται να υποβάλει εγγράφως στον αρμόδιο Τομέα της Ειδικής Υπηρεσίας Επιθεωρητών Περιβάλλοντος (Ε.Υ.Ε.Π.), τις πληροφορίες που διαθέτει, σχετικά με την περιβαλλοντική ζημία που έχει υποπέσει στην αντίληψή του, όπως επίσης και να καλέσει την αρμόδια αρχή να αναλάβει δράση».

Σύμφωνα με τις γενικά παραδεδεγμένες αρχές της διοικητικής διαδικασίας, και κατά το άρθρο 12 παρ. 3 και 4 της οδηγίας, εφόσον η αίτηση για ανάληψη δράσης αποδεικνύουν εύλογα ότι υπάρχει περιβαλλοντική ζημία, η αρμόδια αρχή εξετάζει το αίτημα και δίνει την ευκαιρία στον ενδιαφερόμενο φορέα εκμετάλλευσης να γνωστοποιήσει τις απόψεις του. Επίσης, η αρμόδια αρχή το ταχύτερο δυνατόν οφείλει να ενημερώσει τα πρόσωπα που της υπέβαλαν παρατηρήσεις σχετικά με την απόφασή της να δεχθεί ή να απορρίψει το αίτημα και να αιτιολογήσει δεόντως την απόφασή της αυτή.

Η Ε.Υ.Ε.Π. κατά την παρ. 4 του άρθρου 13 του π.δ. 148/2009 μπορεί εξ αρχής να απορρίπτει την αίτηση, αν η αίτηση είναι εμφανώς παράλογη, ακατάλληλη ή προδήλως αβάσιμη, αν διατυπώνεται κατά τρόπο καταχρηστικό καθώς και όταν δεν συνοδεύεται από τις πληροφορίες και τα απαραίτητα στοιχεία.

4.13 Εφαρμογή της περιβαλλοντικής ευθύνης

4.13.1 Εφαρμογή της Οδηγίας 2004/35/ΕΚ στην Ελλάδα

Σύμφωνα με την έκθεση του ΥΠΕΚΑ για την εφαρμογή της Οδηγίας 2004/35/ΕΚ στην Ελλάδα,¹⁴⁸ στη χώρα μας έχουν υποβληθεί και καταγραφεί, μέχρι στιγμής, 52 υποθέσεις που αντιμετωπίστηκαν με το Π.Δ. 148/2009 για την

---

¹⁴⁸ Έκθεση για την εφαρμογή της Οδηγίας 2004/35/ΕΚ στην Ελλάδα, ΣΥΓΑΠΕΖ, Ειδική Γραμματεία Επιθεώρησης Περιβάλλοντος και Ενέργειας, ΥΠΕΚΑ, Αθήνα, Οκτώβριος 2013

περιβαλλοντική ευθύνη και σύμφωνα με τις προδιαγραφές της Οδηγίας 2004/35/EK, και διακρίνονται σε κλειστές (ποσοστό 17%), μερικώς ανοικτές, δηλαδή βρίσκεται σε εξέλιξη η υλοποίηση των μέτρων αποκατάστασης (ποσοστό 21%), σε ανοικτές (ποσοστό 60%) και, τέλος, σε υπό διερεύνηση, εξετάζεται δηλαδή η υπαγωγή τους ή μη στην Οδηγία (ποσοστό 2%). Το ποσοστό, λοιπόν, των ολοκληρωμένων υποθέσεων που αντιμετωπίστηκαν και έγιναν τα απαραίτητα μέτρα αποκατάστασης είναι αρκετά χαμηλό. Αξίζει να σημειωθεί ότι 25 υποθέσεις, που αποτελούν σχεδόν τις μισές υποθέσεις επί του συνόλου, αφορούν σε δραστηριότητες που είναι εγκατεστημένες στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, μία από τις σημαντικότερες περιοχές βιομηχανικής δραστηριότητας της χώρας.

Όσον αφορά στα είδη της ζημιάς ή της άμεσης απειλής, η πλειονότητα των υποθέσεων, ποσοστό 41%, αφορά σε πρόκληση ζημιών στα εδάφη, κυρίως λόγω ανεξέλεγκτης διάθεσης στερεών και υγρών αποβλήτων, επικίνδυνων και μη. Ακολουθούν οι επιβεβαιωμένες ζημιές στα ύδατα, ποσοστό 11%, κυρίως λόγω απορρίψεων σε ρέματα, ή λόγω διαρροών ρυπασμένων-μολυσμένων στραγγιδίων προς τους υπόγειους υδροφορείς. Αναφορικά με τις περιπτώσεις ζημιών που διαπιστώθηκαν σε είδη/οικότοπους, αυτές αποτελούν ποσοστό 8%, και πρόκειται κυρίως για καταστροφή αμμοθινών και φυσικής βλάστησης, λόγω παρεμβάσεων όπως εκσκαφές και αποθέσεις πλεονασμάτων εκσκαφών, διανοίξεις δρόμων και αυθαίρετες κατασκευές. Τέλος, σε τριάντα μία (31) υποθέσεις, ποσοστό 60% επί του συνόλου των περιπτώσεων, παρατηρείται ότι, μια υπόθεση περιβαλλοντικής ευθύνης μπορεί να προκαλέσει ζημιά ή/και άμεση απειλή ζημιάς, επηρεάζοντας ταυτόχρονα περισσότερες από μία κατηγορίες φυσικών πόρων (είδη/οικότοπους, ύδατα και εδάφη).

Παρά το γεγονός ότι οι υπόχρεοι φορείς εκμετάλλευσης είναι γνωστοί σε όλες τις περιπτώσεις, για τρεις ωστόσο υποθέσεις, το κόστος αποκατάστασης είχε αρχικά αναληφθεί εξολοκλήρου από το Ελληνικό Δημόσιο (αν και ο υπόχρεος φορέας δεν ήταν το Ελληνικό Δημόσιο). Αυτό συνέβη διότι οι συγκεκριμένες περιβαλλοντικές ζημιές προήλθαν από ατυχήματα σε εγκαταλελειμμένες δραστηριότητες ή μονάδες, και έχριζαν άμεσης αντιμετώπισης λόγω υψηλού βαθμού επικινδυνότητας και αναμένεται ενημέρωση σχετικά με τις ενέργειες που έχουν αναλάβει οι περιφερειακές αρμόδιες Αρχές για την ανάκτηση των δαπανών με τις

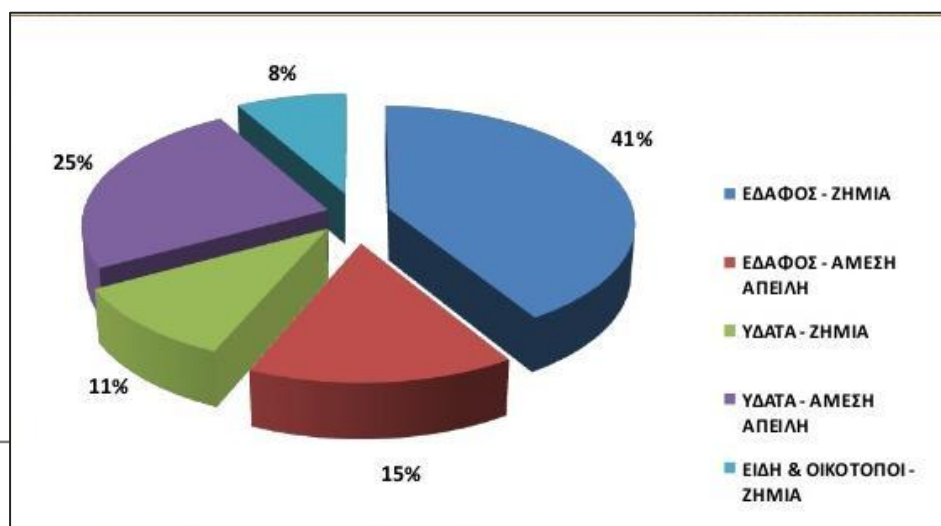
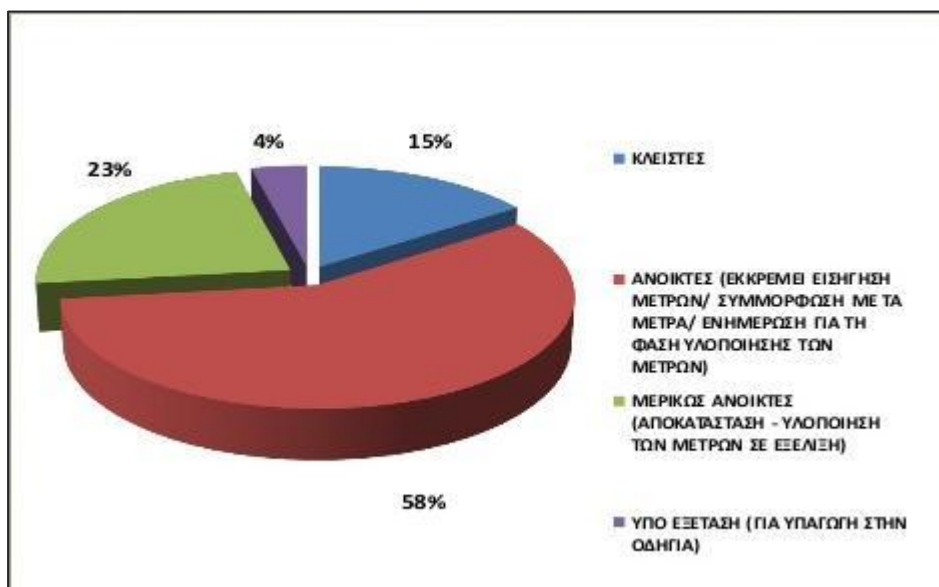
οποίες επιβαρύνθηκαν.

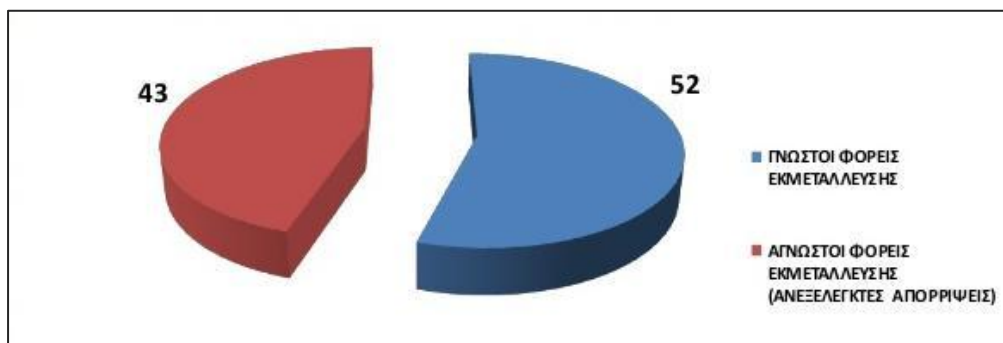
Τέλος, στην Έκθεση αναφέρονται οι προτεραιότητες του ΣΥΓΑΠΕΖ, εκτός από τις οριζόμενες στο αρ.6 του π.δ. 148/2009, κυρίως στο να κατευθύνει τη δράση του για την υλοποίηση συγκεκριμένων στόχων, με προβλεπόμενη ημερομηνία επίτευξης μέχρι τα τέλη του 2013, όπως η έκδοση της ΚΥΑ για την χρηματοοικονομική ασφάλεια, που δεν έχει εκδοθεί μέχρι και σήμερα, η έκδοση Υπουργικής Απόφασης σχετικά με τον τρόπο ενημέρωσης των εμπλεκόμενων φορέων και προσώπων για την υλοποίηση αποφάσεων αποκατάστασης περιβαλλοντικής ζημιάς, καθώς και των πρόσωπων στις ιδιοκτησίες των οποίων πρέπει να εκτελεστούν μέτρα αποκατάστασης και τα οποία καλούνται για διατύπωση απόψεων, και η ενεργοποίηση της ΕΑΠΕΖ, για τη λήψη και εφαρμογή οριζόντιων μέτρων σε περιοχές διαχείρισης υψηλού περιβαλλοντικού κινδύνου με ιδιαίτερη εθνική σημασία σε περιβαλλοντικό αλλά και κοινωνικοοικονομικό επίπεδο. Στο ΥΠΕΚΑ συστάθηκε ομάδα εργασίας για την έκδοση της εν λόγω ΚΥΑ, με συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων μερών (Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, Ένωση Ασφαλιστικών Εταιρειών Ελλάδας, Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών). Στα κύρια σημεία του σχεδίου της ΚΥΑ συμπεριλαμβάνονται τα εξής: Ο φορέας εκμετάλλευσης των επαγγελματικών δραστηριοτήτων του Παραρτήματος ΙΙΙ του Π.Δ/τος 148/2009, ως ο κατ' αρχήν οικονομικά υπεύθυνος για τη λήψη μέτρων πρόληψης ή/και αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημιάς και προκειμένου να καλύψει την ευθύνη του, υποχρεούται να κάνει χρήση μέσω χρηματοοικονομικής ασφάλειας (ιδιωτικής ασφάλισης ή/και άλλων μορφών χρηματοοικονομικών εγγυήσεων) μέσω των κατάλληλων οικονομικών και χρηματοπιστωτικών φορέων, ο φορέας εκμετάλλευσης μεριμνά ώστε με τη χρηματοοικονομική ασφάλεια ή το συνδυασμό διαφόρων ειδών χρηματοοικονομικής ασφάλειας που επιλέγει, να επιτυγχάνεται η κατά το δυνατόν πληρέστερη κάλυψη της αποκατάστασης των ενδεχόμενων περιβαλλοντικών ζημιών, το πλαίσιο των καλυπτόμενων κινδύνων μέσω χρηματοοικονομικής ασφάλειας, θα περιλαμβάνει κατ' ελάχιστον τις δαπάνες αποκατάστασης περιβαλλοντικής ζημιάς στο έδαφος και τα ύδατα, οι δραστηριότητες του Παραρτήματος ΙΙΙ του Π.Δ/τος 148/2009 θα υπάγονται υποχρεωτικά σε καθεστώς ασφάλισης και προκειμένου να καθοριστεί το ύψος της ασφαλιστικής κάλυψης, θεσπίζονται τρεις βασικές κατηγορίες κινδύνου κατ' αναλογία με την κατάταξη

δραστηριοτήτων του Νόμου 4014/2011 για την περιβαλλοντική αδειοδότηση. Για την κατάταξη στις τρεις βασικές κατηγορίες περιβαλλοντικών ζημιών (υψηλού κινδύνου, μεσαίου κινδύνου και χαμηλού κινδύνου), και για τον προσδιορισμό του ανάλογου ύψους ασφάλισης, λαμβάνονται υπόψη τα εξής κριτήρια:

- ο χαρακτηρισμός ως προς τη θέση της δραστηριότητας όπως: χρήσεις γης - ζώνες προστασίας, απόσταση από υδάτινο αποδέκτη, είδος και όγκος αποβλήτων, μέθοδοι επεξεργασίας αποβλήτων, δείκτες παρακολούθησης τιμών αποβλήτων, επιπτώσεις στη δημόσια υγεία, κίνδυνος επέκτασης – διάχυσης και διασποράς ρύπων

- ο χαρακτηρισμός ως προς τους κινδύνους λειτουργίας της δραστηριότητας όπως: τήρηση όρων ΑΕΠΟ, εφαρμογή πολιτικής πρόληψης, ύπαρξη σχεδίου εκτάκτου ανάγκης, σύστημα διαχείρισης ποιότητας/προστασίας περιβάλλοντος, ιστορικό παραβάσεων, παράγοντες πρόκλησης ζημιάς, ενδεχόμενα είδη ζημιάς, πιθανή έκταση και ένταση ζημιάς, κόστος μέτρων αποκατάστασης της βέλτιστης μεθόδου αποκατάστασης.

4.13.2 Εφαρμογή της Οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη

Το 2010 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προέβη σε σύνταξη έκθεσης στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και στην Επιτροπή Περιφερειών, αναλύοντας επιμέρους ζητήματα της εν λόγω Οδηγίας. (Βρυξέλλες 12.10.2010 COM(2010) 581 τελικό).¹⁴⁹

Μια σημαντική παρατήρηση που διατυπώθηκε είναι ότι παρά τις προσπάθειες ευαισθητοποίησης, οι επιχειρήσεις και ειδικότερα οι βιομηχανικοί κλάδοι που είναι πιο ευάλωτοι σε κινδύνους και έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να προκαλέσουν ζημία που διέπεται από την Οδηγία (φορείς εκμετάλλευσης του παραρτήματος III) δεν γνωρίζουν κατά κανόνα τις διατάξεις της ΟΠΕ. Τούτο ισχύει ειδικότερα στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Οι έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στους φορείς εκμετάλλευσης το δεύτερο εξάμηνο του 2009 έδειξαν ότι οι περισσότεροι από αυτούς δεν είχαν προσαρμόσει τα ασφαλιστικά τους συμβόλαια για να καλύψουν τις εκτεταμένες ευθύνες που έφεραν στο πλαίσιο της Οδηγίας, ενώ άλλοι δεν γνώριζαν καν ότι η οδηγία είχε τεθεί σε ισχύ. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε καθυστερήσεις μεταφοράς που προκάλεσαν νομική αβεβαιότητα και περιόρισαν τις προσπάθειες ευαισθητοποίησης. Αυτά τα αποτελέσματα συμπληρώθηκαν από έρευνα που διεξήγαγε η Επιτροπή το 2009 μέσω της ευρωπαϊκής ελεγκτικής ομάδας

¹⁴⁹Ε.Κουτούπα – Ρεγκάκου, Δίκαιο του Περιβάλλοντος, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας 2008, σελ

επιχειρήσεων. Οι περισσότεροι φορείς εκμετάλλευσης και επιχειρηματικές ενώσεις δήλωσαν υψηλά επίπεδα αβεβαιότητας σχετικά με τις ευθύνες που φέρουν στο πλαίσιο της Οδηγίας και έκαναν μικρή χρήση των χρηματοοικονομικών μέσων για να καλύψουν τις περιβαλλοντικές ευθύνες. Οι φορείς εκμετάλλευσης που είχαν επίγνωση των περιβαλλοντικών ευθυνών τους είχαν την τάση να καλύπτουν τους συνακόλουθους κινδύνους με ένα συνδυασμό περιβαλλοντικών ασφαλίσεων, όπως η γενική ευθύνη τρίτων - GTPL, η ευθύνη για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών ζημιών - EIL ή άλλα αυτοτελή ασφαλιστικά προϊόντα. Οι φορείς εκμετάλλευσης χρησιμοποιούσαν, σε πολύ μικρότερο βαθμό, άλλες μορφές χρηματοοικονομικής ασφάλειας, όπως προϊόντα από εξαρτημένες ασφαλιστικές επιχειρήσεις, τραπεζικές εγγυήσεις, εγγυήσεις και κεφάλαια.

Γενικότερα, ο κλάδος ασφάλισης αντέδρασε θετικά στην εισαγωγή της Οδηγίας. Η σημαντική εργασία που πραγματοποιήθηκε σχετικά με τη σημασία της Οδηγίας για τον ασφαλιστικό τομέα, έτυχε ευρείας διάδοσης. Ο ασφαλιστικός κλάδος ανέπτυξε προοδευτικά προϊόντα για την Οδηγία, είτε ειδικές «αυτοτελείς» λύσεις, ή συμπληρώματα σε υπάρχοντα ασφαλιστικά προϊόντα. Οι εργασίες συνεχίζονται σε ό,τι αφορά τις πρακτικές λεπτομέρειες εφαρμογής σχετικά με τη δεσμευτική κάλυψη και τη διαχείριση των αξιώσεων, και καταβάλλονται προσπάθειες για την ανάπτυξη μιας βάσης δεδομένων περιπτώσιολογικών μελετών για την ανταλλαγή εμπειριών. Εντούτοις, παραμένει κάποια αβεβαιότητα σ' αυτό το αρχικό στάδιο σχετικά με την ετοιμότητα των υπάρχοντων προϊόντων να ανταποκριθούν σε υποθέσεις που διέπονται από την Οδηγία. Ο ασφαλιστικός κλάδος ανέφερε επίσης ότι η πρόσφατη οικονομική κρίση είχε οδηγήσει σε προσωρινή μείωση της ικανότητας του κλάδου να προσφέρει ασφαλιστική κάλυψη στον τομέα της περιβαλλοντικής ευθύνης.

Σύμφωνα με ορισμένες εκθέσεις που καταρτίστηκαν το 2004, όταν είχε εκδοθεί η Οδηγία, δεν υπήρχε σχεδόν κανένα ασφαλιστικό προϊόν που να καλύπτει κινδύνους οι οικονομικές συνέπειες των οποίων δεν μπορούσαν να προβλεφθούν πλήρως. Από τότε εμφανίστηκαν κατάλληλα προϊόντα στην αγορά της ΕΕ.

5. Διαφορές μεταξύ περιβαλλοντικής και αστικής ευθύνης

Όπως είδαμε, η ασφάλιση αστικής ευθύνης καλύπτει γενικά την αστική ευθύνη, είτε υποκειμενική ή αντικειμενική, είτε βασισμένη στο νόμο ή σε σύμβαση,

του ασφαλισμένου για ζημία προξενούμενη σε τρίτο κατά την άσκηση της επαγγελματικής ή γενικότερα της ανθρώπινης δραστηριότητάς του. Η ζημία που υφίσταται ο τρίτος μπορεί να πλήττει τη ζωή, την υγεία, τη σωματική ακεραιότητα ή την περιουσία του. Η λειτουργία της ασφάλισης αστικής ευθύνης προϋποθέτει την ύπαρξη ενός τρίτου ζημιωθέντος προσώπου, που πλήττεται στα ιδιωτικά αγαθά ή δικαιώματά του.¹⁵⁰

Αντίθετα, η ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης καλύπτει την προβλεπόμενη από το π.δ. 148/2009 αντικειμενική ευθύνη του ασφαλισμένου – φορέα εκμετάλλευσης έναντι της εκάστοτε αρμόδιας διοικητικής αρχής για καταβολή των εξόδων πρόληψης και αποκατάστασης της ζημίας ή της άμεσης απειλής ζημίας που προκαλείται όχι σε τρίτο πρόσωπο, αλλά στο περιβάλλον αυτό καθ' εαυτό και μάλιστα όχι στο πλαίσιο οποιασδήποτε ανθρώπινης δραστηριότητάς του αλλά μόνο στα πλαίσια της επαγγελματικής του δραστηριότητας. Συνεπώς, στην ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης το τρίτο ζημιωθέν πρόσωπο δεν έχει την παραδοσιακή έννοια που συναντάμε στην ασφάλιση ευθύνης, αλλά είναι το ίδιο το περιβάλλον. Έτσι, το περιβάλλον ανάγεται σε αυτοτελές συλλογικό αγαθό, που προορίζεται για όλους και στο οποίο δύνανται όλοι να έχουν ελεύθερη πρόσβαση, σύμφωνα και με τις επιταγές του αρ.24 του Συντάγματος. Σύμφωνα με τα παραπάνω η αρμόδια διοικητική αρχή που είναι επιφορτισμένη με τον έλεγχο και τη διαχείριση της περιβαλλοντικής ευθύνης των φορέων εκμετάλλευσης, δεν εμπίπτει στην έννοια του ζημιωθέντος τρίτου, αλλά λειτουργεί αποκλειστικά ως φορέας διαχείρισης του περιβάλλοντος ως συλλογικού αγαθού.

Είναι σαφές, λοιπόν, από τα ειδικότερα χαρακτηριστικά των δύο μορφών ασφάλισης, ότι η ασφάλιση ευθύνης και η ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης δεν ταυτίζονται εννοιολογικά, αντίθετα είναι καθόλα διακριτές. Η περιβαλλοντική ευθύνη του π.δ. 148/2009, που υφίσταται με συγκεκριμένες προϋποθέσεις έναντι της εκάστοτε αρμόδιας αρχής, ως φορέα διαχείρισης του περιβάλλοντος ως συλλογικού αγαθού είναι ευθύνη δημοσίου και ειδικότερα διοικητικού δικαίου, μία μάλλον ιδιώνυμη ευθύνη δημοσίου δικαίου. Από την άλλη, η αστική ευθύνη αναφέρεται σε

---

¹⁵⁰ Ι. Ρόκας, *Ιδιωτική ασφάλιση, Δίκαιο της ασφαλιστικής σύμβασης, της ασφαλιστικής επιχείρησης και των διαμεσολαβούντων*, 10^η έκδοση, Σάκκουλας, σελ.397.

ζημίες που προξενούνται σε ιδιωτικά αγαθά ή δικαιώματα, και έτσι το ιδιωτικό δίκαιο συνεισφέρει στην προστασία του περιβάλλοντος, μόνο έμμεσα όταν υπάρχει προσβολή ή διακινδύνευση ιδιωτικών αγαθών ή δικαιωμάτων από την προκληθείσα ρύπανση του περιβάλλοντος. Η μόνη περίπτωση να στοιχειοθετηθεί αστική ευθύνη από τη ρύπανση του περιβάλλοντος, χωρίς να πλήττονται άμεσα ιδιωτικά αγαθά ή δικαιώματα, είναι αν θεωρήσουμε το ιδιωτικό δικαίωμα του κάθε ανθρώπου στο ζωτικό χώρο, ως ευρύτερο δικαίωμα στην προσωπικότητα, σε συνδυασμό με τις συνταγματικές επιταγές του αρ.24 Συντάγματος.¹⁵¹

Συμπερασματικά, η περιβαλλοντική ευθύνη δεν αποτελεί αστική ευθύνη από άποψη ιδιωτικού δικαίου, αλλά μάλλον μία ιδιώνυμη ευθύνη δημοσίου δικαίου, συνεπώς και η ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης δεν αποτελεί ασφάλιση αστικής ευθύνης. Ωστόσο, ένα ασφαλιστήριο μπορεί να καλύπτει τόσο την αστική όσο και την περιβαλλοντική ευθύνη του ασφαλισμένου, εφόσον συμφωνείται από τα συμβαλλόμενα μέρη.¹⁵²

6. Διαφορές μεταξύ ασφάλισης περιβαλλοντικών ζημιών και ασφάλισης περιβαλλοντικής ευθύνης

Μέχρι πρότινος τόσο η ελληνική νομική επιστήμη όσο και η ελληνική ασφαλιστική πρακτική αντιμετώπιζαν την ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών κυρίως ως μία ειδική μορφή ασφάλισης αστικής ευθύνης για ζημίες προξενούμενες σε τρίτους από τη ρύπανση του περιβάλλοντος. Επικρατούσε δηλαδή η άποψη ότι η ασφάλιση περιβαλλοντικών ζημιών έχει ανθρωποκεντρικό και όχι οικοκεντρικό χαρακτήρα και ότι ο ασφαλιστικός κίνδυνος που καλύπτεται από το αρ.23 ΑσφΝ είναι αυτός της ρύπανσης του περιβάλλοντος, εφόσον η ρύπανση αυτή προξενεί κατά παράγωγο τρόπο ζημία στη ζωή, την υγεία, τη σωματική ακεραιότητα ή την περιουσία τρίτου προσώπου. Αντίθετα η ρύπανση του περιβάλλοντος αυτή καθ' εαυτή χωρίς την πρόκληση αντανεκλαστικής ζημίας σε τρίτο θεωρείτο κατ' αρχήν ότι δεν στοιχειοθετούσε ασφαλισμένο κίνδυνο υπό την έννοια της παραπάνω ρύθμισης.

---

¹⁵¹ Βλ. Καράκωστα Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, Καράκωστας Νομική Βιβλιοθήκη2006

Σελ323. Και σε αυτή την περίπτωση, πρέπει να συντρέχουν οι προϋποθέσεις του αρ.914 ΑΚ, έτσι ώστε να υπάρχει αξίωση αποζημίωσης καθώς και χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης.

¹⁵² Μ.Μυλωνά, Η Ασφάλιση Περιβαλλοντικής Ευθύνης στην Ελληνική Έννομη Τάξη, ΠερΔικ 3/2012, σελ 472

Η προσέγγιση αυτή της έννοιας της ασφάλισης περιβαλλοντικών ζημιών από την ελληνική νομική θεωρία και τους έλληνες ασφαλιστές είναι απολύτως δικαιολογημένη. Προ της θεσπίσεως του π.δ. 148/2009 η μόνη γνώριμη στο δίκαιό μας μορφή ιδιωτικής ασφάλισης ευθύνης που θα μπορούσε να υπαχθεί στο ρυθμιστικό πλαίσιο του αρ.23 ΑσφΝ ήταν αυτή της ασφάλισης αστικής ευθύνης για ζημίες προξενούμενες σε τρίτους από τη ρύπανση του περιβάλλοντος. Βέβαια, στην εισηγητική έκθεση του ΑσφΝ ο έλληνας νομοθέτης, λαμβάνοντας υπόψη του τις διεθνείς τάσεις για επέκταση της ασφαλιστικής κάλυψης και σε άλλα είδη ζημιών, εξέφρασε τη βούλησή του η επέκταση αυτή να μπορέσει να συντελεστεί και στη χώρα μας, καθώς η ρύθμιση του αρ.23 ΑσφΝ μπορεί να τροποποιηθεί υπέρ του ασφαλισμένου. Αυτός είναι προφανώς και ο λόγος που ο εθνικός νομοθέτης προέβη στη θέσπιση ειδικής ρύθμισης για την ασφαλιστική κάλυψη των περιβαλλοντικών ζημιών πέραν των ρυθμίσεων του αρ.25 και 26 ΑσφΝ που αφορούν γενικά την ασφάλιση αστικής ευθύνης, και τη διατύπωσε με τόση ευρύτητα αποφεύγοντας να υπαγάγει ρητά στο πεδίο εφαρμογής της μόνο την ασφάλιση αστικής ευθύνης για ζημίες προξενούμενες σε τρίτους από τη ρύπανση του περιβάλλοντος.

Καθίσταται σαφές ότι η ασφάλιση περιβαλλοντικής ευθύνης του π.δ. 148/2009 μπορεί να υπαχθεί στο ρυθμιστικό πεδίο του αρ.23 ΑσφΝ, εφόσον με συμφωνία των συμβαλλομένων μερών η παρεχόμενη ασφαλιστική κάλυψη μπορεί να επεκταθεί πέρα από την κάλυψη της αστικής ευθύνης του ασφαλισμένου – φορέα εκμετάλλευσης έναντι τρίτων για ζημίες στη ζωή, την υγεία, τη σωματική ακεραιότητα ή την περιουσία τους από τη ρύπανση του περιβάλλοντος εξαιτίας της επαγγελματικής δραστηριότητάς του και στην κάλυψη περιβαλλοντικής ευθύνης του έναντι της εκάστοτε αρμόδιας διοικητικής αρχής για καταβολή των δαπανών πρόληψης και αποκατάστασης της ζημίας ή της επικείμενης απειλής ζημίας στο περιβάλλον αυτό καθ' εαυτό εξαιτίας της εν λόγω δραστηριότητάς του και μάλιστα, όχι μόνο για αιφνίδια και μη αναμενόμενα περιστατικά ρύπανσης, αλλά και για χρόνια και σταδιακή ρύπανση ή ακόμη και για προϋπάρχουσες συνθήκες ρύπανσης, οι οποίες θα ανακαλυφθούν μετά την έναρξη της ασφάλισης

Στην περίπτωση αυτή η ευρύτητα του κινδύνου που αναλαμβάνει ο ασφαλιστής δύναται να αντισταθμιστεί κυρίως μέσα από την κατάλληλη διαμόρφωση των ασφαλιστρών αλλά και μέσω των ασφαλιστικών βαρών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αργυριάδης Α.*, Στοιχεία Ασφαλιστικού Δικαίου, 4^η έκδοση, Σάκκουλας 1986
- Καράκωστας Ι.*, Περιβάλλον και Δίκαιο, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη , 2011
- Κιάντος Β.*, Ασφαλιστικό Δίκαιο, 9^η Έκδοση, Σάκκουλας 2005
- Κουτούπα – Ρεγκάκου*, Δίκαιο του Περιβάλλοντος, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας 2008
- Κουτούπα –Ρεγκάκου Ε*, Η Οδηγία 2004/35 του ΕΚ και Σ σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημιάς σε «Περιβαλλοντική Ευθύνη», 2010
- Λύτρας Θ.*, Ρύπανση του περιβάλλοντος και αστική ευθύνη, Digesta, Τεύχος Γ, 2003
- Μάνεσης Α.* ,Ατομικές Ελευθερίες 1982,25,Κ.Χρυσόγονο,Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα , 1998
- Μενουδάκος Κ*, Περιβαλλοντική ευθύνη: Μια νέα νομική έννοια στο μεταίχμιο μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου σε «Περιβαλλοντική Ευθύνη. Θεωρητικές εξελίξεις και ζητήματα εφαρμογής» (2010)
- Μπακαλοπούλου Τ.*, Η Οδηγία 2004/35/ΕΚ σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη, Μία sui generis ευθύνη, Διπλ. Εργασία, Θεσσαλονίκη 2006
- Μπάλιας Γ*, Η πρόσληψη του περιβαλλοντικού κινδύνου και οι επιπτώσεις της στην αστική ευθύνη, ΠερΔικ 2/2009
- Μυλωνά Μ*, Η Ασφάλιση Περιβαλλοντικής Ευθύνης στην Ελληνική Έννομη Τάξη ΠερΔικ 3/2012, σελ 469-482
- Παπαδημητρίου Γ*, Το Περιβαλλοντικό Σύνταγμα, θεμελίωση , περιεχόμενο και λειτουργία, Νόμος Και Φύση
- Περάκης Μ.*, Η περιβαλλοντική ευθύνη στο ευρωπαϊκό δίκαιο, Ιούλιος 2006, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=2532&lang=1&catpid=1>

Ρόκας Ι., Ιδιωτική ασφάλιση, Δίκαιο της ασφαλιστικής σύμβασης, της ασφαλιστικής επιχείρησης και των διαμεσολαβούντων, 10^η έκδοση, Σάκκουλας

Ρόκας Ι., Προς διαμόρφωση αδικοπρακτικής ευθύνης για τη μόλυνση του περιβάλλοντος και ιδιαίτερα της θάλασσας από πετρέλαιο, Κριτ. Επιθεώρ. 1994, 88 – γενικότερα για το ρόλο που επιτελεί η ασφάλιση στη διαμόρφωση της αστικής ευθύνης για το περιβάλλον.

Σκουλούδης Ζ., Δίκαιο Ιδιωτικής Ασφάλισης, Σάκκουλας 1999

Σταματίου Ε., Η Αρχή Ο Ρυπαίνων Πληρώνει- Μελέτες Περίπτωσης, ΠερΔικ 4/2013

Τάχος Αναστάσιος, «Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος», 2006

Τσοκάνας Ν., Μερικές σκέψεις για την ασφαλισιμότητα των περιβαλλοντικών κινδύνων και οι προοπτικές της στο διεθνές επίπεδο, Μάρτιος 2012, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=4359&lang=1&catid=1>

Χατζηνικολάου - Αγγελίδου Ρ., Η ασφάλιση ευθύνης, Διδ. Διατριβή, 1986

Χατζηνικολάου-Αγγελίδου Ρ., Ιδιωτικό Ασφαλιστικό δίκαιο, Γ' Έκδοση, Σάκκουλας, 2012

Έκθεση για την εφαρμογή της Οδηγίας 2004/35/EK στην Ελλάδα, ΥΠΕΚΑ, Αθήνα, Οκτώβριος 2013

Έκθεση της Επιτροπής στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και στην Επιτροπή Περιφερειών, δυνάμει του άρθρου 14 παράγραφος 2 της οδηγίας 2004/35/EK σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας, Βρυξέλλες 2010